

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ
ANABİLİM DALI
YAŞAM BOYU ÖĞRENME BİLİM DALI
(HALK EĞİTİMİ PROGRAMI)

ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN YAŞAM KOŞULLARI VE
ÖRGÜN EĞİTİM YOLUYLA TOPLUMA KAZANDIRILMASI
(ANKARA İLİ ŞEREFLİKOÇHİSAR
YATILI İLKÖĞRETİM BÖLGE OKULU ÖRNEĞİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aylin Dağlıoğlu

Danışman: Doç. Dr. Hayat Boz

**Ankara
Haziran, 2009**

ÖNSÖZ

Dünya ölçeğinde ve ülkemizde çalışan çocuk sorunu göz ardı edilemeyecek kadar büyük bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Giderilmesi yönündeki müdahalelere rağmen çocuk işçiliği gün geçtikçe büyümekte, çalışan çocuk ve toplumsal çerçeve açısından büyük bir tehdit oluşturmaktadır.

ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) araştırmalarına göre dünya ölçeğinde okula gitmesi, oyun oynaması gereken 250 milyondan fazla çocuk, bir işte çalışmaktadır. Bu durum ülkemizde de benzer sonuçlar sergilemektedir. Ülkemizde okul çağındaki 800 bin çocuk çalışmak zorunda bırakılmaktadır. 2004'te gerçekleştirilen Demokratik Eğitim Kurultayı sonuçlarına göre de Türkiye'de her beş çocuktan biri çalışmaktadır.

Çalışan çocuk sorununu önlemeye yönelik ülkemizde birçok proje gerçekleştirilmektedir. Bu projelerden birisi de çalışan çocukları çalışma hayatından uzaklaştırmak ve eğitimlerini sürekli kılmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca önerilen ve bu araştırmanın temel konularından olan çalışan çocukların YİBO'lara (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu) yerleştirilmesi projesidir. Bu çerçevede, araştırmada Ankara ve ilçesi Şereflikoçhisar'da çalışan ve Şereflikoçhisar YİBO'ya yerleştirilen çalışan öğrencilerin görüşlerinden yararlanarak yoksulluk eksenli çocuk işçiliğini ele alınmıştır.

Çalışan çocuklar sorunu ele alınırken, yalnızca çok sayıda çocuğun yasadışı çalışması ya da toplumsal çerçevenin dışında kalmaları değil, bu çocukların hangi sebeplerle çocuk işçiliğini seçmek zorunda kaldıkları, hangi ekonomik, politik ve toplumsal sebeplerin onları çalışmaya mecbur kıldığı değerlendirilerek araştırılıp incelenmelidir. Bu araştırmada, özellikle sorunun nedenleri tartışmaya açılmış ve birkaç hipoteze vurgu yapılmıştır. Bunlar, adaletsiz gelir dağılımının yarattığı, yoksulluk, işsizlik ve göç olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede araştırmanın alan yazınına ve çocuk işçiliğini önlemeye katkı sunacağı umut edilmiştir.

Bu araştırmada tez danışmanlığımı üstlenerek bana yol gösteren, duyduğu güvenle doktora başvurmamı teşvik eden değerli hocam, danışmanım Doç. Dr. Hayat Boz'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez jüri üyesinde yer alarak tezime yönelik değerli katkılarını sunan Prof. Dr. Meral Uysal'a, ve şartları ne olursa olsun tezimin son aşamasına kadar en iyisi olmasına yönelik yapıcı eleştirileri ve katkılarını esirgemeyen Doç. Dr. Naciye Aksoy'a teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmamın örneklemi oluşturan Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'nda tez aşaması

sürecinde motivasyonumu arttırıcı ve araştırmamı kolaylaştırıcı tüm destek ve katkılarından dolayı YİBO'da emeği geçen değerli meslektaşlarıma teşekkür ederim. Özellikle varlığını ve desteğini her an yanımda hissettiğim önemli katkılarıyla tezimi daha iyi bir noktaya taşıyabildiğim değerli arkadaşlarım Ahmet Kayhan, Sıddıka Özel, Fulya Ger ve Serkan Akkaya'ya sonsuz teşekkürler. En önemlisi tez çalışmama başlamamda bana ilham kaynağı olan ve tezimi var eden tüm sevgili YİBO öğrencilerime ve çalışma grubumu oluşturan gizli kahramanlarıma, güzel bir gelecek sunabilme temennimle sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak da çalışmam boyunca yanımda olamasalar da bütün yükümü benimle birlikte üstlenen ve güven duygularını asla esirgemeyen sevgili aileme, özellikle anneme teşekkürü bir borç bilirim.

Aylin Dağlıoğlu

Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'na,
değerli YİBO öğrencilerine ve çalışan tüm öğrencilere
güzel bir gelecek sunabilme temennimle ithaf edilmiştir.

ÖZET

ÇALIŞAN ÇOCUKLARIN YAŞAM KOŞULLARI VE ÖRGÜN EĞİTİM YOLUYLA

TOPLUMA KAZANDIRILMASI

(ANKARA İLİ ŞEREFLİKOÇHİSAR

YATILI İLKÖĞRETİM BÖLGE OKULU ÖRNEĞİ)

Dağlıoğlu, Aylin

Yüksek Lisans Yetişkin Eğitimi Bölümü

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Hayat Boz

Haziran, 2009 153 Sayfa + xiii

Bu araştırma, Ankara ili Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'nda eğitim öğretim gören çalışan çocukların görüşlerinden yararlanarak, çalışan çocukların iş ve yaşam koşullarını, YİBO'lara yerleştirilerek örgün eğitim yoluyla topluma kazandırılmalarını çözümlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmayla, Şereflikoçhisar YİBO'ya yerleştirilen çalışan öğrencilerin genel olarak sosyo-ekonomik durumları, çalışma nedenleri, çalışma ortamları, YİBO'ya yerleştirilme süreçleri, YİBO'yu nasıl anlamlandırdıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırma betimsel nitelikte olup, nitel araştırma yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada “amaçlı örnekleme tekniği” ile belirlenen çalışma grubu, Şereflikoçhisar YİBO'nun ikinci kademesinde yer alan, 20 çalışan öğrenciden oluşmuştur. Görüşme talep edilen 20 öğrenci de görüşmeyi gönüllü olarak kabul etmişlerdir. Bireysel olarak gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerde dört temel ve çok sayıda alt sorudan oluşan bir görüşme formu kullanılmış, görüşmelerin tamamı bir kayıt cihazı ile kaydedilerek görüşmeci tarafından çözümlenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre; çalışan öğrencilerin tamamı sosyo-ekonomik yönden alt düzeyde olan yoksul ailelerden gelmektedir. Haneler kalabalık, gelir ve sosyal güvence yetersiz, anne ve babalar eğitimsizdir. Bu şartlar altındaki aileler çocuklarını çalışmaya yönlendirmek durumunda kalmışlardır. Çalışma alanları irdelendiğinde, çocukların tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin yanı sıra herhangi bir yetenek ve süreklilik gerektirmeyen sokakta çalışmaya da yöneldikleri sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma koşulları ele alındığında ise çocukların düşük ücretle ve uzun çalışma saatleriyle emek sömürsüne maruz kaldıkları, işyerlerindeki temizlik ve beslenme koşullarının sağlıksız ve tehlike arz edebildiği, sokakta çalışanların ise

polis ve zabıta tarafından şiddete maruz kalabildikleri ortaya çıkan bulgular arasındadır.

YİBO'ya ilişkin görüş bildiren çalışan çocuklar, yatılı okula kaydedilme gerekçeleri olarak, daha çok geçim sıkıntısı, boşanma, aile içi şiddet, anne ya da babanın vefatı, vs. gibi gerekçeler sunmuşlardır. Yatılı okul olmasaydı zorluk çekerek okuyabileceklerini ya da çalışmak zorunda kalacaklarını belirten öğrenciler, aileye olan özlemin ve sürekli okul sınırları içerisinde bulunmalarının psikolojilerini ve başarılarını olumsuz etkilediğine de vurgu yapmışlardır.

ABSTRACT

WORKING CHILDREN'S LIVING CONDITIONS AND THEIR ADAPTATION TO THE SOCIETY BY THE MEANS OF FORMAL EDUCATION (THE EXAMPLE OF ANKARA ŞEREFLİKOÇHİSAR BOARDING PRIMARY SCHOOL)

Dağlıoğlu, Aylin

Master's Thesis, Department of Educational Sciences

Advisor: Assoc. Prof. Hayat Boz

June, 2009 153 Pages + xiii

This research has been undertaken to analyze working and living conditions of the working children and their adaptation to the society by the means of formal education particularly regarding their enrolment to the Boarding Primary Schools (YİBO). The research has been based on the ideas, opinions and expectations of the working students in Şereflikoçhisar YİBO.

It is purposed to define the students' socio-economic backgrounds, reasons to work, working conditions, why and how they take place at YİBO and their opinions about it.

The study is a descriptive study using qualitative research method. The study group which is selected with "purposive sampling technique" includes 20 working students from the secondary department at YİBO. The 20 chosen students for the interview accepted to be interviewed willingly. An interview form consisting of four basic and numerous secondary questions was used in the interviews which were held individually and all of which were recorded and analyzed by the researcher.

According to the findings of the study; all of the working students' origins are from deprived families, having socio-economically poor living standards. Crowded families with low incomes, insufficient social assurances and illiterate parents are the general characteristics of these families. Under such circumstances, parents are forced to lead their children to work. Analyzing the working sectors, it is observed that students work in agricultural, industrial and service sectors. In addition; they have the tendency to work in streets in which there is no need to have any qualification or stability. As for their working conditions, it is conveyed that the working students are exposed to labour exploitation with low incomes and under long working hours. The cleanness and supply of food in the work places are unhealthy and risky, and also

the children working in streets can face with the violence of the security guards or the policeman.

Low family incomes, separated parents, violence in the family, death of one or both of the parents are the main effects described by the students which lead their enrolment to the school. Working students pointed out that if there weren't an institution like YİBO, they would have faced with difficulties in their educational process or they would have probably been working. The students also highlighted that longing to their family and long lasting remaining in the boundaries of YİBO affect their success and psychology harmfully.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER LİSTESİ.....	ix
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I	
GİRİŞ.....	1
Problem	1
Amaç	10
Önem.....	10
Sınırlılıklar.....	11
Varsayımlar.....	11
Tanımlar.....	12
BÖLÜM II	
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	14
Çocuk.....	14
Çalışan Çocuk	16
Çocuk İşgücü.....	17
Dünyada Çocuk İşgücü.....	18
Türkiye’de Çocuk İşgücü.....	20
Çocukların Çalışma Nedenleri.....	22
Çalışan Çocukların Profilleri.....	26
Cinsiyetleri.....	26
Çalışma Yaşı	26
Çalışma Süreleri.....	26
Kazançları.....	27
Çocukların Çalıştıkları Yerler ve Çalışma Koşulları.....	27
Çalışan Çocukların Ekonomik, Psiko-sosyal, Sağlık ve Eğitim Sorunları.....	28
Ekonomik Sorunları.....	28
Psiko-sosyal Gelişim Sorunları.....	29
Çalışan Çocukların Sağlık Sorunları.....	31
Çalışan Çocukların Eğitim Sorunları.....	32
Eğitimin Önemi.....	32
Türkiye’de Çalışan Çocukların Eğitim Sorunları.....	35
Yatılı İlköğretim Bölge Okulları.....	39
Yatılı İlköğretim Bölge Okullarının Kuruluş Amacı.....	41
Yatılı İlköğretim Bölge Okullarının Sorunları.....	43

İlgili Araştırmalar.....	45
BÖLÜM III	
YÖNTEM.....	54
Araştırmanın Modeli.....	54
Çalışma Grubu.....	54
Verilerin Oluşturulması.....	55
Veri Toplama Ortamı.....	56
Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu.....	56
Görüşme Formunun Hazırlanması.....	60
Görüşme Tekniği ve Uygulanması.....	61
Verilerin Çözümlemesi.....	63
BÖLÜM IV	
BULGULAR VE YORUM.....	65
Çalışan Öğrencilerin Bireysel Özellikleri ve Aile Yapılarına Ait Bulgular.....	65
Anne Babanın Birliktelik ve Eğitim Durumu.....	67
Hane Büyüklüğü.....	70
Göç Olgusu ve Çalışan Öğrencilerin Göç Etme Sebepleri.....	71
Ev Koşulları.....	72
Aile Bireylerinin Gelir Düzeyi ve Gelir Kaynakları.....	75
Çalışan Öğrencilerin Çalışma Yaşamına İlişkin Görüşleri.....	78
Çalışan Öğrencilerin Çalışma Nedenleri.....	78
Ailelerin Çocuklarının Çalışmasına Bakışlarına İlişkin Öğrenci Görüşleri.....	80
Çalışan Öğrencilerin Çalışmak Yerine Vakitlerini Nasıl Değerlendirmek İstediklerine İlişkin Görüşleri.....	82
Çalışan Öğrencilerin Çalışma Koşulları.....	84
Çalıştıkları İş Alanları.....	84
Günlük Çalışma Süreleri.....	87
Çalışan Öğrencilerin Kazançları.....	89
Öğrencilerin Çalıştıkları İş Alanlarında Emek Sömürüsüne Uğrayıp Uğramadıklarına İlişkin Görüşleri.....	90
Öğle Yemeğini Nasıl Karşıladıkları.....	92
Çalışma Alanlarında Karşılaştıkları Tutum ve Davranışlar.....	94
İşyeri Temizlik ve Sağlık Koşulları.....	96
Öğrencilerin Çalışma Alanlarında Meslek Dışı İşlerin Yaptırılmasına Görüşleri.....	98
Çalışan Öğrencilerin Eğitim-Öğretim Uygulamalarına(YİBO' ya) İlişkin Görüşleri.....	99
YİBO Kapsamında Yer Alma Süreçleri ve YİBO' ya Geliş Nedenleri.....	99
YİBO'daki Hizmetlere Yönelik Görüşleri.....	103
Arkadaşlık Ortamına İlişkin Görüşleri.....	106
Çalışan Öğrencilerin Öğretmenlerinden ve İdarecilerinden Görüş ve Beklentileri	108
Risk Olarak Karşılaştıkları Durumlar.....	110

YİBO' da Gördükleri Eksiklikler ve Değiştirmek İsteddiği Yönler.....	112
YİBO'nun Ne İfade Ettiğine İlişkin Görüşleri.....	113
Çalışan Öğrencilerin Fırsatları Olsaydı YİBO' da mı Yoksa Gündüzlü Okulda mı Okumayı Tercih Ettiklerine İlişkin Değerlendirmeleri.....	117
Çalışan Öğrencilerin Geleceklerine İlişkin Beklentileri.....	121
BÖLÜM V	
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	124
Sonuçlar.....	124
Çalışan Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Sonuçlar.....	124
Çalışan Öğrencilerin Çalışma Nedenleri ve Çalışma Koşullarına İlişkin Sonuçlar.....	126
Çalışma Nedenleri.....	126
Çalışma Alanları.....	127
Çalışma Koşulları.....	127
YİBO' da Yer Alma Süreçleri ve YİBO Üzerine Değerlendirmeleri.....	129
YİBO'ya Kaydoluş Nedenleri.....	130
YİBO'ya Ne/Kim Aracılığıyla Yerleştirildikleri.....	130
YİBO'daki Hizmetlere İlişkin Görüşleri.....	131
YİBO'daki Arkadaşlık Ortamına İlişkin Görüşleri.....	132
YİBO'daki Öğretmen ve İdarecilere İlişkin Görüşleri	132
YİBO'da Risk Olarak Gördükleri Durumlara İlişkin Görüşleri.....	133
YİBO'nun Kendileri İçin Ne İfade Ettiği (YİBO'yu Nasıl Anlamlandırdıkları)	134
Çalışan Öğrencilerin Gelecekten Beklentileri.....	135
Öneriler.....	137
KAYNAKÇA.....	140
EKLER	
Ek 1 Görüşme Formu.....	149
Ek 2 İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzin Dilekçesi.....	150

ÇİZELGELER LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 1. Yıllara Göre Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi'nden Yararlanan Çocuk Sayısı.....	9
Çizelge 2. Çocuk İşgücü Temel Göstergeleri.....	20
Çizelge 3. Sokakta Çalışan Çocukların Parayı Kullanma Biçimlerine Göre Yüzdelik Veriler	24
Çizelge 4. Çocukların Sosyal Güvence Durumlarına Göre Yüzdelik Veriler.....	24
Çizelge 5. YİBO' ların Son İki Yıllık Okul, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayıları.....	40
Çizelge 6. Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'nun Son 6 Donemin Öğrenci Sayısını Gösterir Çizelge.....	55
Çizelge 7. 2008-2009 Eğitim - Öğretim Yılında Şereflikoçhisar YİBO' da Eğitim Görmekte Olan Öğrencilerin Şubeler ve Cinsiyet Bazında Dağılımı.....	58
Çizelge 8. Çalışan Öğrencilerin Yaş, Cinsiyet ve Sınıflarına Göre Dağılımları.....	59
Çizelge 9. Anne - Babanın Eğitim Durumu.....	68
Çizelge 10. Görüşmecilerin Ailelerinde Birlikte Yaşadıkları Kişi Sayısı.....	70

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Sektörlere Göre Çalışan Çocuklar.....	22
--	----

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın problemine, amaçlarına, önemine, sınırlılıklarına, varsayımlarına ve tanımlarına yer verilmiştir.

Problem

Dünya düzeyinde artış gösteren gelir dağılımı adaletsizliğinin yansımaları son 25 yılda hızlı bir ekonomik ve toplumsal değişim sürecinden geçen Türkiye’de de gözlenmiştir. Bu değişim süreci içerisinde gelir dağılımı dengesizliği, orta ve alt sınıflar aleyhinde artarak devam etmiş, yoksulluk, köyden kente göç ve işsizlik artmış, emek gelirleri gerilemiştir.

Dünya ölçeğinde gelir dağılımı adaletsizliği Birleşmiş Milletler 2006 yılı İnsani Gelişim Raporu’nda ortaya konmuştur. Rapora göre en fakir yüzde 20’lik kesim Dünya gelirinin yalnızca yüzde 1,5’ini almaktadır. Bunun yanı sıra en fakir yüzde 40’lık dilim toplam gelirin yalnızca yüzde 5’ini almaktadır. OECD ülkelerinde yaşayan her 10 kişiden 9’u Dünya gelir dağılımında ilk yüzde 20’lik dilimdedir. Buna karşın Afrika ülkelerinde yaşayan her 2 kişiden 1’i en fakir yüzde 20’lik dilimdedir. Dünya nüfusunun yüzde 80’i ortalama Dünya geliri olan 5533 dolardan daha düşük gelir elde etmekte ve Dünyanın en zengin ilk 500 kişinin yıllık geliri servetleri hariç olmak üzere 100 Milyar doları aşmaktadır. Bu rakam Dünya’nın en fakir 416 Milyon kişinin yıllık geliri toplamına eşittir (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı [UNDP],2006).

Gelir dağılımı adaletsizliğini ortaya koyan en çarpıcı rakamlar şöyledir: Şimdilerde yaklaşık 1 milyar insan “temel ihtiyaçlarını” karşılayamaz durumdadır. 1,3 milyar insan günde 1 dolardan az gelirle “yaşamaktadır.” 3 milyar insan da (dünya nüfusunun yaklaşık yarısı) yeterli beslenememekte ve yeterli beslenememekten kaynaklanan hastalıklar ve sorunlarla karşılaşmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’ne (WHO) göre 1 milyardan fazla insan 21. Yüzyıla “modern tıbbın” olanaklarından yararlanamadan girmektedir. Fakat en zengin 200 kişinin geliri, saniyede 500 dolar, günde 4,32 milyon dolar artmaktadır.

ABD’de kişi başına yılda 122 kilo et tüketirken, Zambiya’da kişi başına ortalama 12 kilo et tüketilmektedir (Başkaya, 2004: 323-324).

Türkiye’deki gelir dağılımı adaletsizliğinin etkileri ise yoğun olarak 1970’lerden itibaren ağır biçimde yaşanan ve toplumu olumsuz yönde etkileyen sosyo-ekonomik bunalımla birlikte şiddetini arttırmıştır. 24 Ocak 1980 kararları, kapalı ve devletçi Türkiye ekonomisinin bir piyasa ekonomisine dönüşmesi sürecinde atılan en büyük adım olmuştur. Hemen hemen on bir yıl sürece bu istikrar paketi aynı zamanda IMF tipi kararlar olarak da Türk ekonomi tarihinde yerini almıştır (Parasız,1998:368). Yüksek enflasyon ve ekonomik krizler, politik istikrarsızlıkla birleşerek Türkiye’nin en önemli sorunları haline gelmiştir. Bu sorunların beraberinde getirdiği birçok başka ekonomik problemler de mevcuttur ve gelir eşitsizliği de bunlardan biridir. Türkiye’de gelir dağılımında üst gelirli kesim ve düşük gelirli kesim arasında büyük uçurumlar vardır. 1994 Hane Halkı Anketi sonuçlarına göre, nüfusun en düşük gelire sahip %20’si toplam gelirin %4.86’sını alırken, nüfusun en yüksek gelire sahip %20’si için bu oran %54.88’dir (Kuştepe ve Halaç, 2004:143-160).

Türkiye’de gelir dağılımı adaletsizliğini yansıtan bir diğer veri ise 2002 yılında 180 milyar dolar olan milli gelirin 12 milyar dolarının sadece İstanbul’da yaşayan 20 bin ailenin eline geçmiş olmasıdır. Ayrıca, İstanbul’un en yoksul % 1’i ile en zengin % 1’i arasındaki gelir farkı tam 332 kat olarak belirlenmiştir (Başkaya, 2004: 324).

Gelir dağılımı adaletsizliğiyle birlikte yoksullaşan aileler, aile gelirlerine katkı sunmak amacıyla alternatif çözümler geliştirmişlerdir. Bu çözümler; aile reisinin ikinci bir iş bulması, kadının işgücü pazarına girmesi, hane halkından emekli olan yaşça büyük kişinin tekrar çalışan nüfusa dâhil olması ve en önemlisi eğitimini devam ettiren çocuğun çalışmaya zorlanması veya eğitim hayatına hiçbir zaman girememesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Bu çözümlerin içinde yer alan çocuğun çalışmaya zorlanması, üzerinde özellikle durulması gereken temel bir sorundur. Çocuğun eğitim hayatını sağlıklı bir şekilde sürdürememesinin yarattığı fırsat eşitsizlikleri bir yana, benlik kavramının şekillendiği çocukluk dönemini, uzun ve ağır çalışma şartları altında

geçiren çocuğun yaşantı sınırlılıkları, beraberinde sağlıklı bir şekilde toplumlaşamamasını getirmektedir. Uygun özdeşimler kuracağı okul yaşantısından da uzak kalan çocuğun gelecekte daha iyi koşullar altında istihdam edilmesi mümkün olmamaktadır. Bu durumda her türlü tehdide açık, tehlikeli ve sağlıksız iş alanlarındaki çocuk, vatandaşlık hak ve sorumluluklarının bilincinde olmadan sömürüye ve istismara açık, zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimi ciddi bir biçimde zarara uğramış bir birey olarak toplumda yer edinmektedir.

Dünya ölçeğinde okula gitmesi, oyun oynaması gereken 250 milyondan fazla çocuk bir işte çalışmakta ve bunlardan yarıya yakınının tam gün çalıştırıldıkları bilinmektedir. Türkiye’de ise okul çağındaki 800 bin çocuk çalışmak zorunda bırakılmaktadır (Başkaya, 2004: 323-324).

Günümüzde çalışan çocuk sayısını tam olarak söylemek mümkün olmasa da, ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) araştırmalarına göre dünyada 5-14 yaş grubunda 250 milyon çalışan çocuk bulunduğu, 12-17 yaş grubu 283 milyon çocuğun çalıştığı için okula devam edemediği tahmin edilmektedir. Türkiye’de her beş çocuktan biri çalışmaktadır (Demokratik Eğitim Kurultayı [DEK], 2004).

Çocukları çalışmaya iten faktörler incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Dünya ölçeğinde Brezilya, Hindistan, Kenya ve İtalya’da yapılan araştırmalar çalışan çocuklar sorununun kaynağında, seçilen sosyo-ekonomik politikaların getirdiği baskılar ve yoksulluğun yanı sıra, insanca yaşam koşullarının ortadan kalkması, ailelerin destek sistemlerinin zayıflaması ve giderek çözülmesi ve nihayet çocukların özlemlerini yanlış yerlere yönlendiren ve onların marjinalleşme sürecini hızlandıran, tüketici, baştan çıkarıcı ve tehlikeli yaşam tarzları gibi “evrensel” eğilimler olduğunu göstermiştir (Atauz, 1997: 59).

Türkiye’de gerçekleştirilen araştırmalar da benzer nitelikler taşımaktadır. Araştırmalara göre, zayıflayan ekonomi ve bozulan gelir dağılımı neticesinde fakirleşen aileler çocuklarını bir gelir kaynağı olarak görmektedirler. Bir diğer ifadeyle yoksulluk ve çocuk emeği arasında doğrudan bir ilgi vardır ve yoksulluk çocuk emeğinin arzında etkin bir faktördür (Kuştepeli ve Halaç, 2004:162).

Çocuk istihdamını etkileyen bir diğer önemli faktör ise, gelir dağılımı

dengelesizliğiyle ortaya çıkan g olgusudur. Mevcut ekonomi politikaları sonucu yaşanan yoksulluk, işsizlik ve pahalılık sonucu aileler, köylerden kentlere gerek geçim sıkıntısıyla karşı karşıya kalmış, çocuklarını herhangi bir eğitim ya da yetenek gerektirmeyen bir işte çalıştırmaya mecbur kalmışlardır. Tarım politikalarındaki yetersizlik, terör, yoksulluk ve endüstrileşme süreci ile birlikte ortaya çıkan büyük kentlere göç olgusu birçok sosyal sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sosyal sorunların içerisinde en önemlilerinden birisi ocuk işçiliği sorunu olmuştur (Atauz, 2003: 23).

Türkiye’de çalışan çocukların önemli bir sorun olarak kabul edilmesi büyük oranda 1990’lı yıllarla birlikte adaletsiz gelir dağılımının yarattığı zorunlu göç süreçleri sonrası çocukların gerek sayı olarak artması, gerekse kişisel gelişimlerini engelleyecek türde iş çeşitlerinin ortaya çıkması ile gerçekleşmiştir. Zorunlu g yaşayan aileler için yoksulluk sreğenleşirken, kentte tutunamayan “yeni yoksullar” tartışmaları bu grup üzerinden yrtlmeye başlanmıştır. 1990’lı yıllarda yaşanan bu yeni g dalgasının geçmişte yaşanan glerden en temel farkı zorunlu olmasıdır, dolayısıyla bu g süreci hazırlıksız yaşanmıştır. Göç eden insanlar, g edecekleri yerleri seçme şansları olmaksızın yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmışlardır (Altıntaş, 2003: 14).

G-Der’ in (2002) raporuna göre, 1989–1999 yılları arasında 3438 kırsal yerleşim birimi boşalmış, 4–4,5 milyon insan yerinden edilmiştir. Bu insanlar Türkiye ortalamasının en altında bir yaşamı Diyarbakır, Van, Batman gibi illerin şehir merkezlerinde ya da İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin gibi metropollerde gettolaşma benzeri yerleşim alanları oluşturarak sürdürmek zorunda kalmışlardır. Zorunlu g, hem demografik ve çevresel bakımdan hem de siyasal, sosyal ve ekonomik bakımdan radikal bir altüst oluş ve kapsamlı bir tahribata neden olmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan çalışan çocuklar sorunu, aile değerlerinde zlmeden zıyade, büyük kentlere hazırlıksız ve istem dışı nedenlerle göç eden insan kitlelerinin kent imkânları dâhilinde istihdam edilememesinin bir sonucudur. Göç eden nüfusun en büyük problemi iş üzerinedir. Bu nüfusun eğitim düzeyi düşüktür. Sahip oldukları bilgi birikimi tarımsal yapıya uygun olduğu için, bunları kent ortamında kullanmalarına imkân

bulunmamaktadır. Tüm bu sebepler göç eden ailelerin, çocuklarını eğitim ve teknik gerektirmeyen işlerde çalıştırmalarıyla sonuçlanmaktadır (Karatay, 1999a, 1999b, Atauz, 1997).

Çalışan çocuk faktörünün yoksulluk ile göç arasındaki bağlantısının gözden kaçırılmaması gerektiğine vurgu yapan Altıntaş'a (2003) göre, göç; geçmiş birikim, sermaye ve beceri yoksunluğuyla birleşince kentte tutunamamayı beraberinde getirmiş, kente tutunamayan aileler için yaygın yerel çözümlerden birisi de çocukları çalıştırmak olmuştur (Altıntaş, 2003: 16).

Çocuk ve genç nüfusun istihdam içinde yer alması onların eğitimden de uzak tutulduğunu ifade etmektedir (Kumaş, 1993: 15). Azalan gelir, eğitime yönelik yatırımları kısıtlarken, daralan aile bütçesi eğitim maliyetini özellikle yoksul aileler için yükseltmekte ve çocukların erken yaşlarda okul yerine, emek piyasalarında yer alması eğilimini artırmaktadır (Tunçcan, 1999: 31). Yapılan bazı araştırma sonuçları, küçük yaşta çalışmaya başlayan çocukların eğitimden koptukları ve başarısızlık korkusuyla okula gitmek istemediklerini göstermektedir (Baştaymaz, 1990; TİSK, IPEC, 1996).

Eğitimden uzak kalmalarının yanı sıra çalışan çocuklar sorunu, beraberinde madde bağımlılığı (uçucu ve uyuşturucu maddeler), dilencilik, kapkaç ve benzeri sorunları da getirmektedir. Büyük bölümü 12–15 yaş arasında olan bu çocuklar arasında, hırsızlık % 10, yankesicilik % 10 ve fahişelik %13 olarak saptanmıştır. Göz ardı edilemeyecek derecede artan çalışan çocuklar sorunu giderek karmaşık hale gelmekte ve sorunların çözümüne yönelik uygulanan müdahale yöntemleri ve projeler yetersiz kalmaktadır (Atauz, 1997: 27).

Çocukların çalışması sorununa yönelik gerçekleştirilen müdahalelerin tarihçesi incelendiğinde 1919 yılı dönüm noktası olarak kabul edilebilir. Sözü edilen tarihte Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) kurulmuştur. ILO' nun eğildiği sorunlardan birisi de çocuk emeğinin kullanımına sınırlama getirilmesidir. Örneğin ILO Şartı'nın en önemli maddelerinden birisi, çocukların çalışmaya başlama yaşına ilişkindir. Buna göre, üye ülkelerde, 14 yaşından küçüklerin çalıştırılmasının yasaklanması talep edilmektedir. Bunun yanı sıra ILO, çocuk ve

genç işçilerin iş sağlığı ve güvenliğine yönelik iyileştirilmelerin hayata geçirilmesi üzerinde duran bir kuruluş olarak yerini almıştır (Duyar ve Özener, 2003: 18).

Ülkemizde çalışan çocukların topluma kazandırılmasına yönelik Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Büro Amirlikleri ve Jandarma Komutanlığı Çocuk Suçlarını Önleme Merkezleri, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Örgütleri, UNICEF ve ILO ülkemizde doğrudan veya dolaylı olarak çalışan çocuklar ile çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlardır.

UNICEF çocuk haklarının hayata geçirilmesi için uygulanacak projelere, ILO-IPEC ise çocuk işçiliğinin önlenmesi için plan, program geliştirilmesine ve projelere teknik ve finansal destek sağlamaktadır.

ILO çocuk işçiliği sorununu önemli bir konu olarak ele almış ve sonuçta 1992-1993 yıllarında itibaren konuyu ILO ölçeğinde gözetilmesi gereken bir konu olarak belirlemiştir. İLO, eşitsiz ekonomik ve teknolojik gelişmeye bağlı olarak dünyada her yıl daha da çok çocuğun çalışma hayatına katılmakta olduğunu tespit etmiş ve Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Ulusal Programı'nı (International Programme on the Elimination of Child Labour-[IPEC] 1992 yılında uygulamaya sokmuştur. IPEC ülkelere çocuk çalıştırılmaması önlemleri için yardımcı olmayı ve bu konuda evrensel bir bilinç oluşmasını desteklemeyi, bu yolla çocuk çalıştırılmasını aşamalı olarak ortadan kaldırmayı hedefleyen bir programdır.

IPEC programı 1999 yılında Brezilya, Hindistan, Endonezya, Kenya, Tayland ve Türkiye'de başlatılmıştır. Altı ülkeyle başlayan program bugün 20'nin üstünde ülkeye yayılmıştır.

Programa katılan ülkelerdeki çalışan çocukların korunması amacıyla gerçekleştirilen ulusal düzeydeki çalışmalar, kamu kurumları, gönüllü kuruluşlar ve ilgili gruplar (işçi sendikaları, iş müfettişleri, işveren örgütleri, eğitimciler, basın, aileler, çocuklar ve diğerleri) tarafından yürütülmektedir.

Gerçekleştirilen tüm bu çalışmalara rağmen çocuk işçiliği sorunu ortadan kaldırılamamıştır. Bunun gelişmiş kapitalist ülkelerde dahi tam anlamıyla

başarısızlığı söylenebilir. Sanayileşmiş pek çok ülkede çocuk işçiliğinin varlığını sürdürdüğüne dair pek çok araştırma mevcuttur. ILO' nun 1996'da yayımlanan bir raporundan ABD'de 12-27 yaş arasında 5,5 milyon çocuğun çalıştığı tespit edilmiştir (ILO 1996:4). Diğer bir ifadeyle, bu ülkede sözü edilen yaş grubundaki çocukların % 27'sinden fazlası çalışmaktadır. Üstelik bu rakamlara, yasadışı işlerde istihdam edilen 12 yaşın altındaki çocukların sayısı dâhil değildir (Duyar ve Özener, 2003: 21).

Türkiye'nin yedinci beş yıllık kalkınma planı çocuk işçiliği konusundaki mevzuat ve yasal düzenlemeleri geliştirmeyi taahhüt etmektedir. Planda eğitim sürecinin dışında kalan çocukların eğitime yönlendirilmesi ve mesleki eğitimden yararlanmalarının sağlanmasına çalışılacağı belirtilmektedir. Çalışan çocukların, çalışma koşulları, sağlık, sosyal güvenlik ve mesleki eğitimle ilgili sorunlarının çözümüne azami önem verilmesi ve uzun dönemde uzaklaştırılması için gerekli yapının hazırlanması öngörülmektedir (DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1996-2000).

Türkiye, 1992 yılında IPEC programı aracılığıyla çocuk işçiliği ile mücadele hareketine başlayan ilk altı ülkeden biri olmuştur. Eylül 1996'da Türkiye Hükümeti ve ILO arasında imzalanan anlaşmayla 2001 yılı sonuna kadar uzatılan programı, 1992 yılından bu yana ikişer yıllık dönemler halinde sürdürülmektedir (Küçükkalay, Dulupçu ve Turunç, 2000:105).

Çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi ve topluma kazandırılması yönünde ılımlı ve kısa vadeli sorun giderici projeler, bu kurumlar aracılığıyla geliştirilmiş, devlet eliyle gerçekleşmesi gereken çalışmalar, şimdi daha çok sivil toplum örgütlerine terk edilmiştir.

Çalışan çocukların topluma kazandırılması yönünde çeşitli kurumlar aracılığıyla geliştirilen proje destekli eğitim anlayışlarından birisi de bu çocukların Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına (YİBO'lara) yerleştirilmeleri yönünde gerçekleşmiştir. Bu tür projelerin hedef grubu; çalışan, okula devam etmek isteyen ve aileleriyle ilişkilerini sürdüren çocuklar ve onların aileleridir.

Ankara ili özelinde eğitim çağındaki sokakta çalışan çocukları YİBO'lara yerleştiren kurumlardan birisi de Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar

Merkezi'dir. Bu merkez, sokak çocuklarına ilişkin ilk yerel yönetim çalışmasıdır. Ankara Büyük Şehir Belediyesi ile ILO/IPEC arasında 04.12.1992 tarihinde imzalanan protokolle Çocuk İşçiliğine Son Verme Uluslararası Programı olarak "Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi" başlatılmıştır. Proje 18.03.1997 tarihine kadar protokol yenilenerek devam etmiş, o tarihten itibaren ILO desteği olmaksızın Ankara Büyük Şehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı, Aile ve Çocuk Hizmetleri Şube Müdürlüğüne bağlı bir birim olarak hizmet vermektedir. Projenin amacı, Ankara sokaklarında çalışan çocukların eliminasyonu, bu doğrultuda sokakta çalışan çocuklar için tekrarlanabilir ve harcama yapabilir programlar hazırlanmasında ve uygulanmasında Ankara Büyük Şehir Belediyesi'ni güçlendirmek, mesleki eğitim temin ederek çocukları temel eğitim sistemine yöneltmek, Ankara'da sokakta çalışan çocukların durumunu iyileştirmektir.

Projenin hedef grubunu "sokakta çalışan çocuklar" oluşturmaktadır. Sokakta Çalışan Çocuklar kapsamına, ayakkabı boyayan, çiçek, simit, küçük tezgâhlarda yiyecek, pazarda poşet satan, eşya taşıyan çocuklar girmektedir. Çocukların hemen tümünün ailesi olduğu ve bir kısmının da okul bağlantısı olduğu bilinmektedir. Sonuç olarak bu çocuklar gece olunca evlerine gittikleri için sokakta yaşayan, gece sokakta kalan "sokak çocukları"ndan farklı olarak değerlendirilmelidir.

Bu projede temel amaç; sokakta çalışan çocukların aileleriyle ilgili sorunlarını çözmek; okuyarlarsa, okullarında karşılaştıkları güçlüklerini aşmak için çevreleriyle ve toplumla uyumsuzluklarını önlemek, rehabilitasyonlarını sağlamak, daha güvenli bir geleceğe yönlendirmek yani bir başka tanımlamayla onların ihmalini ve istismarını önlemektir (Türkmen, 1994: 12).

Sokakta çalışan çocukları rehabilite etmeyi amaçlayan bu projeyi yürüten Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezinin faaliyet raporu incelendiğinde yıllara göre kaç çocuğun bu merkezden faydalandığını gösterir çizelge aşağıda sunulmuştur.

**Çizelge 1. Yıllara Göre Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar
Merkezi'nden Yararlanan Çocuk Sayısı**

Yıllar	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Yararlanan Üye Sayısı	1.158	1.589	2.115	3.014	3.896	2.895	2.460	2.186	1908	1150

Kaynak: Ankara Büyük Şehir Belediyesi Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi Faaliyet Raporu (2007).

Çizelgede görüldüğü gibi 2002 yılından 2007 yılına kadar olan süreçte merkezden yararlanan üye sayısında dramatik bir düşüş gerçekleştiği, kurumla yapılan görüşmeler sonucunda da sokakta çalışan çocukların tamamına ulaşamadığı ve sadece kuruma üye olanlara hizmet sunulduğu görülmüştür.

Var olan bu tür hizmet modellerinin sorunun nedenleri üzerinden bir bakış geliştirmekten, dolayısıyla önleyici ve koruyucu olmaktan öte, soruna ortaya çıktıktan sonra müdahale eden, daha çok rehabilitasyon ağırlıklı bir yaklaşım içinde olduklarını söylemek mümkündür. Oysa koruyucu ve önleyici olmaktan uzak bir politika yönelimi, 'sosyal' olmaktan yoksundur ve bu biçimiyle sosyal politika yöneliminden uzaktır (Altıntaş, 2003: 18).

Proje kapsamında yer alan sokakta çalışan çocukları Ankara'da faaliyet gösteren YİBO' lara yerleştiren merkezin, çalışan çocukları temel eğitime yönlendirme amacına da katkı sunduğu söylenebilir ancak Swart'ın da vurguladığı gibi çalışmak zorunda kalan ve aileleriyle bağları farklı derecelerde de olsa devam eden bu çocukları kent yaşamının dışına taşımak, onlara hizmet götürmek değil, onları sorunlarıyla birlikte hatta sorunlarını arttırarak gözden uzaklaştırmak anlamına gelmektedir (Altıntaş, 2003: 18).

Problem İfadesi: Örgün eğitim yoluyla topluma kazandırılmak üzere Şereflikoçhisar YİBO' ya (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu) yerleştirilen Ankara ve ilçesi Şereflikoçhisar'da çalışan çocukların aile ve iş yaşam koşulları, çalışmaya başlama nedenleri, YİBO kapsamında yer alma süreçleri ve bu sürece ilişkin

değerlendirmeleri oluşturmaktadır.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı; yoksulluk eksenli çocuk işçiliği sorununun ele alınıp, çalışan çocukların sosyo-demografik özellikleri, çalışma nedenleri, aile yapıları, çalışma koşulları ve karşılaşılabilecekleri risklerin araştırılması ve çalışan çocukların örgün eğitim yoluyla topluma kazandırma noktasında Şereflikoçhisar YİBO kapsamında yer alma süreçleri ve bu sürece ilişkin değerlendirmelerinin araştırılıp incelenmesidir.

Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

Şereflikoçhisar YİBO'da öğrenimini sürdüren çalışan çocukların,

1. Ailevi ve bireysel demografik özellikleri nelerdir?
2. Çocukları çalışmaya iten nedenler ve bu konudaki görüşleri nelerdir?
3. Çalışırken karşılaştıkları güçlükler nelerdir?
4. YİBO kapsamında yer alma süreçleri nasıl gelişmiştir?
5. YİBO'nun amaçları ve uygulamalarına ilişkin görüşleri nelerdir?
6. Geleceğe ilişkin beklentileri nelerdir?

Önem

Çalışan çocuklar sorunu, yalnızca çok sayıda çocuğun yasadışı çalışması, toplumsal çerçevenin ve toplum kurumlarının dışında kalmaları nedeniyle değil, bu çocukların hangi sebeplerle çocuk işçiliğini seçmek zorunda kaldıkları, hangi ekonomik, politik ve toplumsal sebeplerin onları çalışmaya mecbur kıldığı değerlendirilerek araştırılıp incelenmesine ihtiyaç duyulan ciddi bir sorundur.

Çocukların neden çalıştıkları, ya da çalışmaya mecbur kılındıklarının kavranması ise, ancak bu olguyu destekleyen, besleyen politik, ekonomik ve toplumsal nedenlerin kavranmasıyla mümkündür. Bu çalışmada özellikle sorunun nedenleri tartışmaya açılmış ve birkaç hipoteze vurgu yapılmıştır. Bunlar, yoksulluk, işsizlik, kentleşme ve göç olarak ele alınmıştır.

Çocukların çalışmalarını engellemek amacıyla birçok uluslar arası

antlaşma ve sözleşmeler ile ulusal düzeyde yasalar, yönetmelikler çıkarılmasına rağmen çocuk işçiliği tarih boyunca bilinen bir olgu olarak varlığını sürdürmüştür. (DEK, 2004).

Çalışan çocukları çalışma hayatından uzaklaştırmak ve eğitim süreçlerindeki aksaklıkları gidererek eğitimlerini sürekli kılmak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca önerilen projeler kapsamında çalışan çocukların YİBO' lara yerleştirilmesi bu araştırmada ele alınan temel konulardandır.

Çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılmasına ve çocuk işçilerin eğitim sürecine dâhil edilmelerine yönelik gerçekleştirilen bu projeler geçici süreli olmasının yanı sıra, önleyici değil, iyileştirici birer model olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Devletin kendi eliyle ve sosyal devlet anlayışıyla gerçekleştirebileceği sorunun asıl kaynağı olan işsizlik, yoksulluk ve göçü ortadan kaldıracı çalışmalar yapması sorunu kökünden ortadan kaldırabilir girişimlerdir. Bu yönde yapılacak her türlü çalışma, çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik bir çabayı içermektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın sınırlılıkları;

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan, 2008–2009 Eğitim-Öğretim yılında Ankara Şereflikoçhisar YİBO'da eğitim-öğretim gören ve görüşme gerçekleştirmeye gönüllü, 20 çalışan öğrenciyle yarım saat ile bir saat arası değişen sürelerde yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler sonucu elde edilen verilerle sınırlıdır.

Varsayımlar

Ailelerin ekonomik durumları ile çocukların çalışmaları arasında bir ilişki olduğu varsayımından yola çıkılan bu araştırmada:

Türkiye'de çalışan çocuklar sorunu esas olarak ülkede yaşanan yoksulluk ve pahalılık, gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve bunların sonucu gerçekleşen kırdan kente göç, hızlı kentleşme, denetimsiz nüfus artışı gibi ekonomik sorunlardan kaynaklandığı;

Son yıllarda yaşanan küreselleşme ve neo-liberal politikaların yoksulluğu derinleştirdiği ve bunun yapısal olarak en çok etkilenen grupları (kadınlar, çocuklar ve göçmenleri) doğrudan etkilediği;

Son yıllarda büyük kentlerde artan çalışan çocuklar sorunu giderek ciddi bir problem haline geldiği ve sorunların çözümüne yönelik yapılan faaliyetler ve projelerin yetersiz kaldığı;

Çalışan çocukları çalışma hayatından uzaklaştırmak ve çocukların eğitim ihtiyacını karşılamak noktasında çeşitli projelerce YİBO' lara yerleştirilmelerinin eğitim sorununu geçici olarak giderdiği ve çocukların okul sonrası yeniden çalışma hayatına yöneldikleri, dolayısıyla bu tür projelerin çocuk işçiliğini ortadan kaldırmadığı, varsayımlarından yola çıkılmıştır.

Tanımlar

Çalışan Çocuk: Çalışan çocuklar; “sosyo-ekonomik konumları gereği maddi kazanç elde etmek veya meslek edinmek amacıyla esnaf ve sanatkarlar yanında, sanayi iş kolunda, tarım sektöründe veya marjinal çalışma alanlarında üretime katılan on sekiz veya daha küçük yaşlardaki bireyler” olarak tanımlanmaktadır (Bulut, 1997: 44).

Çocuk İşgücü: Çocuk İşgücü, “ sokakta yaşayan, sokakta çalış(tırıl)an ya da okul dışı zamanlarda mevsimlik olarak tarım sektörü, küçük sanayi sektörü ya da marjinal sektörlerde çalış(tırıl)an çocuklardır (Gürçay ve diğerleri, 2001:35-38).

Çocuk İşgücünün İstismarı: Çocuğun uzun süreli çalışmaya erken yaşta başlaması; çalışması nedeniyle ve/veya çalıştığı sırada yeterli bir eğitim alamaması; fiziksel ve ruhsa sağlığına; fiziksel, ruhsal ve ahlaki gelişimine uygun olmayan işlerde ve koşullarda çalışması; çalışma süresinin uzunluğu nedeniyle uyku, dinlenme, eğlenme, sosyal ilişkiler kurma gibi temel gereksinimlerini yeterince doyuramaması; çalışma ortamında fiziksel, duygusal ya da cinsel istismar biçimleriyle karşılaşmasıdır (UNICEF, 1989).

Çalışan Öğrenci: Eğitim-öğretim süreci dışındaki zamanlarının tamamını ya da bir kısmını çalışarak değerlendiren öğrencilerdir.

Yatılı İlköğretim Bölge Okulu: Nüfusun az ve dağınık olduğu yerleşim yerlerinde zorunlu eğitim çağına gelmiş yoksul veli çocuklarının sekiz yıllık eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan, öğrencilerin barınma, beslenme, sağlık, giyim ve kırtasiye ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılandığı okullardır.

Gündüzlü öğrenci: Barınma ve beslenme giderlerinin ailesi tarafından karşılandığı öğrencilerdir.

Zorunlu Göç: Göç eden insanların, göç edecekleri yerleri seçme şansları olmaksızın yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalmalarıdır (Altıntaş, 2003).

BÖLÜM 2

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çocuk

Çocuk teriminin objektif olarak tanımlanmasında güçlükler bulunmaktadır. Genel olarak çocukluk dönemini gençlik döneminden ayırmakta yaş faktörü kullanılmaktadır. Ancak yaş faktörüne bağlı olarak bir toplumda çocuk sayılacak yaştan başka bir toplumda yetişkin olarak kabul edilmesi mümkündür (Baştaymaz, 1990: 10).

Çocuk terimi aynı zamanda şu şekilde ifade edilmektedir: Çocuk, “yaş boyutundaki rakamsal sınırlamaların çok ötesinde, oyun ya da eğitim çağında olup, bedensel, düşünsel ve duygusal gelişimini henüz tamamlamamış olan, ailesinin ya da sosyal kurumların koruculuğuna ihtiyaç duyarak, onlara bağımlı yaşayan kişiliği ile kimliğini oluşturan yani toplumsal ve ahlaki gelişimini tamamlamaya çalışan, sosyalleşme sürecinin en önemli aşamalarında, temel yapı taşı olma özelliğini de bünyesinde barındıran ve yaş olarak ergenlik çağının bitişi olabilecek 21 yaşına kadar olan birey”dir (Gürçay ve Kumaş, 2001: 35-38).

Türkiye’nin de 1995 yılında imzaladığı Birleşmiş Milletler’in Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 1.maddesine göre, 18 yaşına kadar her insan bir çocuktur. Medeni hukuktaki rüşt yaşı dikkate alındığında, 18 yaşını doldurmamış olan herkes “küçük” olarak adlandırılmaktadır (Karabulut, 1996: 6).

Medeni Kanunumuzda ise “18” yaş hukuki anlamda yetişkinliğin başlangıç yaşı olarak kabul edilmektedir (Akıntürk, 2002: 18).

ILO’nun 87.Genel Konferansında kabul edilen 182 sayılı En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Eylem Sözleşmesi’nde “çocuk” terimi ile 18 yaşın altındaki herkes ifade edilmektedir (UNICEF, 1999: 20).

Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989); insan hakları ilke ve standartlarının çocuklar açısından geliştirildiği bir sözleşmedir. Sözleşme; çocukların insan hakları yasasıdır: Çocukların ve gençlerin her yönden nitelikli ve bilinçli insanlar olarak yetiştirilmesine, toplumun ve insanlığın mutluluğunu ve

geleceğini korumasına dönük bir yatırımdır. Çocukların yeteneklerini özgürce geliştirebilecekleri olanaklar ve bu olanakların sağlanması koşullarını tanımlar.

Çocuk hakları sözleşmesi ilkeleri; ayrımcılığın önlenmesi, eşitlik, adalet çocuğun yüksek yararının gözetilmesi, çocuklara sevgi, hoşgörü, çocuğun kendisiyle ilgili süreçlere katılımı ve görüşlerinin alınması boyutlarını içerir. Çocuğun yaşama hakkı, güvenli yaşama hakkı, yaşamını sürdürme ve geliştirme hakkı temel haklarıdır. Diğer deyişle; yaşama, gelişme, korunma, bakım ve katılım hakları çerçevesinde çocukların yaşam standartları bu sözleşme ile tanımlanmıştır.

Sözleşmeye göre, çocuğun aile çevresi içinde yaşaması, bakılması, yetişmesi ve katılımı temeldir. Aile bakımı içinde, anne babanın çocuğa yol göstermesi, anne baba sorumluluğu öncelikli olarak tanımlanmıştır. Çocuğun anne babadan ayrılması sürecinde çocuğun sosyal, ekonomik ve kültürel hakları korunmuştur.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde aile çevresinden yoksun kalan çocukların varlığı nedeniyle alternatif bakım modeli ve standartlar tanımlanmıştır. Aile çevresinden yoksun kalan çocukların özel olarak korunması ve yetiştirilmesi devletin sorumluluğundadır. Evden kaçan çocuklar, sokakta yaşayan, çalışan ve kurum bakımındaki çocukların yeniden topluma kazandırılması, koruyucu ailedeki çocukların evlat edinilen çocuklarının, ıslahevindeki, cezaevindeki çocukların bakımı ve gözetimleri, çocuk ticaretinin önlenmesi, para karşılığı çalıştırılan ve kiralanın çocukların korunması, fuhuş içindeki çocukların korunması sorumlulukları ve ödevleri devlet, toplum ve aile açılarından tanımlanmıştır.

1990 nüfus sayımı sonuçlarına göre Türkiye'deki çocuk nüfusun toplamı 28.909.200'dir. Bu sayının genel nüfusa oranı % 41.78'dir. Çocuk nüfusun % 42.37'si erkek, % 48.64'ü kadındır. Bu istatistikler Türkiye'nin batılı ülkelerle karşılaştırıldığında önemli ölçüde çocuk nüfusa sahip olduğunu gösterir. Çocuk sayısındaki bu ciddi göstergeler Türkiye'de çocuk nüfusun devlet ve toplum için önemli bir toplumsal olgu olduğuna tanıklık etmektedir (Doğan,2001:151).

Çalışan Çocuk

“Çalışan çocuk” , “genç işçi” kavramları farklı sosyal yapılara sahip toplumlarda farklı anlamlar içermektedir. “Çalışan çocuk” ve “genç işçi” bir ülkeden diğerine, gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan bir ülkeye, ülke içerisinde kırsal alandan kentsel alana farklılıklar göstermektedir (Karabulut, 1996:7).

Bir görüşe göre çalışan çocuklar; “sosyo-ekonomik konumları gereği maddi kazanç elde etmek veya meslek edinmek amacıyla esnaf ve sanatkarlar yanında, sanayi iş kolunda, tarım sektöründe veya marjinal çalışma alanlarında üretime katılan on sekiz veya daha küçük yaşlardaki bireyler” olarak tanımlanmaktadır (Bulut, 1997: 44).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) , 15–24 yaş grubundaki kimseleri genç işçi kabul etmektedir. ILO’nun çocuk işçi tanımında benimsediği yaş sınırı ise 15’tir. Buna göre, 15 yaşın altında hayatını kazanmak aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla çalışma hayatına atılan çocuklara “çalışan çocuk” ya da “çocuk işçi” denilmektedir. ILO, sadece az gelişmiş ülkelerde 5 – 14 yaş arasında yaklaşık 250 milyon çocuğun çalışmaya zorlandığını bildirmektedir. Bu da, bilinçlerde çocukların bir “işgücü”, bir “beşeri sermaye” olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bir işte çalışma birçok çocuğu eğitimin sağlayacağı yararlardan yoksun bırakmaktadır (UNICEF, 1999).

20.11.1989 gün ve 841 sayılı Birleşmiş Milletler’ in Çocuk Hakları Bildirgesi’ nin 9. Maddesi, Türkiye’nin 09.12.1994 gün ve 4058 sayılı yasa ile onayladığı Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ nin 2. Maddesi, AB’ nin Genç İşçilerin Korunması Yönergesi, çocukların belli bir yaştan aşağı istihdam edilmemeleri gerektiğini ifade ederek onların haklarını korumaya yönelmişlerdir. Türkiye ifade edilen bu uluslar arası metinleri kabul etmekle birlikte Türk İş Kanunu’nda çalışma yaşı asgari 15 olarak belirlenirken, çocukların sağlık ve gelişmelerine veya mesleki eğitim ve mesleğe yönelme programlarına veya öğrenimden faydalanma yeteneklerine çok zarar vermeyecek nitelikteki hafif işlerde 13 yaşını doldurmuş çocukların çalışabilmelerine izin verilmektedir (Küçükkalay ve diğerleri, 2000:104).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede Türkiye’de insanların 18 yaşına kadar

çocuk kabul edildikleri, ancak çalışma yaşının bazı durumlarda 12'ye kadar düşürüldüğü görülmektedir. Ülkemizde yasalarca çocukları korumaya dönük birtakım koşullar belirlense de çocukların çalışma yaşının 12'ye kadar düşürülmesi, onların ucuz iş gücü olarak kullanılmasının kapılarının açılmasına neden olmuştur.

1475 sayılı İş Kanunu'na göre, kural olarak çalışma yaşı en az 15 olup, hafif işlerde 14 yaşını doldurmuş çocukların çalıştırılabileceği belirlenmiştir. Yasal olarak asgari çalışma yaşı belirlenmiş olmasına rağmen, çocukların genellikle daha erken yaşlarda çalışmaya başladıklarına rastlanmaktadır. Bu sorun, temel eğitim süresinin 5 yıl olmasına bağlı olarak, çocukların eğitiminin tamamlandığı 11 yaşında çalışmaya başlamasından kaynaklanmaktadır. Ancak 1998 yılında temel eğitim süresinin 5 yıldan 8 yıla yükseltilmesiyle birlikte 14 yaşın altında çocuk çalıştırılmasının giderek azalması beklenmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [Ç.S.G. B.], 2002).

Zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması çocukların henüz gelişimlerini tamamlamadan ve yeterli eğitimi almadan erken olarak iş gücüne katılmalarının önlenmesi açısından önemli bir gelişmedir (Senemoğlu, 2001: 1-12).

Çocuk İşgücü

Tanımsal olarak konu irdelendiğinde çocuk işgücü, “ sokakta yaşayan, sokakta çalış(tırıl)an ya da okul dışı zamanlarda mevsimlik olarak tarım sektörü, küçük sanayi sektörü ya da marjinal sektörlerde çalış(tırıl)an çocuklardır (Gürçay ve diğerleri 2001: 35-38).

Diğer bir tanıma göre çocuk işgücü, “çocukları, çocukluklarından, potansiyellerinden ve onurlarından yoksun bırakan, fiziksel ve zihinsel gelişimlerine zarar veren bir çalışma” olarak ifade bulmaktadır (Ertürk ve Dayıoğlu, 2004: 16).

Çalışan genç ve çocuklar özellikle hizmet sektöründe çalışmaktadırlar. Bu iş kolunda çocuk ve gençler düşük ücretle, iş güvencesinden yoksun, sigortasız, senenin 365 günü 7,5 saati çok aşan sürelerde hizmet üreterek çalışmakta, bulaşıcı hastalık ve kaza riskine maruz bir grup olarak yaşamaktadırlar.

Çalıştıkları sektör ve çalışma biçimleri ne olursa olsun çocuklar, çalışma yaşamında ortak risk ve tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadırlar (Aktaş,2002:27).

Dünyada Çocuk İşgücü

Tüm dünyadaki toplam çocuk sayısının 2.2 milyar, gelişmekte olan ülkelerde yaşayan çocuk sayısının 1.9 milyar, yoksulluk içinde yaşayan çocuk sayısının ise 1 milyar olduğu belirtilmektedir. Bu sayılardan, her iki çocuktan birisinin yoksul olduğu sonucu çıkmaktadır (UNICEF, 2005).

ILO' nun yaptığı 2004 yılı tahminlerine göre, dünyada 5-17 yaş arasında yaklaşık 218 milyon çocuk işçi bulunmaktadır. Bu rakamın 126 milyonu tehlikeli işlerde ve yaklaşık 8 milyonu çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri olarak adlandırılan kategoride yer almaktadır.

Dünyada çalışan çocukların çalıştıkları sektöre göre dağılımına bakıldığında; çocukların %69'unun tarımda % 22'sinin hizmet sektöründe, % 9'unun ise sanayi sektöründe çalıştığı görülmektedir (ILO, 2006:6). Sokakta çalışma, fuhuş vb. çalışma alanları ILO' nun çalışmasında yer almamaktadır.

Dünyada çocuk işçiliğinin hangi noktada olduğunu daha iyi anlamak için bazı ülkelerdeki durum hakkında bilgi vermek amacıyla Fişek Enstitüsü Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı dünya ülkelerindeki çocuk işçiliği istatistiklerini derleyerek "Çocuk Emeginin Coğrafya Atlası" adlı çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmadan hareketle bazı ülkelerdeki çocuk işgücü istatistikleri aşağıdaki gibidir.

Amerika Birleşik Devletlerinde yaklaşık 290 bin çocuk işçi vardır. Bangladeş'te ILO' nun 2002 verilerine göre 10-14 yaş arası çocukların %29,6'sı çalışmaktadır. Çocuklar elle sarılan sigara fabrikalarında, inşaat işlerinde, deri tabakhanelerinde, oto tamircilerinde, metal eritme işlerinde, kibrit fabrikalarında, taş kırmada ve kumaş enstitüsünde çalışmaktadır. Etiyopya Merkezi Otoritesi'nin 2001 yılı tahminlerine göre Etiyopya'da 5-14 yaş arası çocukların % 49'u çalışmaktadır. Çalışan çocukların önemli bir kısmı tarımsal alanda çalışmaktadır. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde UNICEF' in 2000 yılı tahminlerine göre, 5-14 yaş arası çocukların %63,5'i çalışmaktadır. Kırsal alanda çocuklar,

tarım sektöründe çalışmakta, kentlerde ise pırlanta madenlerinde çalıştırılmaktadırlar. Tayland'da ILO' nun 2002 tahminlerine göre %10,8'i çalışmaktadır. Çocuklar tarımda, inşaat, hizmet, balıkçılık ve ev hizmetçiliği sektörlerinde çalışmaktadırlar. Genç kızlar kentlerde fuhuş sektöründe yer almakta ve uyuşturucu ticaretinde kullanılmaktadır. İspanya'da çoğunluğu tarım sektöründe 400.000 çocuk işçi çalışmaktadır. Çocuklar, ayakkabı imalatı ve domates yetiştirilen ticari çiftliklerde tehlikeli koşullar altında çalışmaktadırlar. Kanada'da çocuk fahişeliği büyüyen bir sorun olmaya devam etmektedir. 10 bin sokak çocuğu içinden birçoğu kadın tacirlerinin eline düşmektedir. Kolombiya'da Ulusal İstatistik Ulusal İstatistik Kurumu'nun 2001 yılı tahminlerine göre, 5-14 yaş arası çocukların %10,4'ü çalışmaktadır. Çocukların büyük bir çoğunluğu tarım sektöründe çalışmakta aynı zamanda yasa dışı altın, kömür, kil, kireç taşı ve zümrüt madenlerinde çalıştırılmaktadırlar. Brezilya'da Coğrafya ve İstatistik Enstitüsü'nün 2001 yılı tahminlerine göre, 5-14 yaş arası çocukların %6,8'i çalışmaktadır.

Yukarıda seçilen ülkelere bakıldığında görülmektedir ki; Avrupa ülkelerinde ve Amerika, Kanada gibi gelişmiş ülkelerde çocuk işçiliği çok ciddi bir sorun olarak gözükmemektedir. Bu tabi ki o ülkelerde çocuk işçiliği sorununun olmadığı anlamına gelmemektedir. Afrika ve Güneydoğu Asya gibi üçüncü dünya ülkelerinde çocuk işçilerin sayısındaki yükseklik de dikkat çekicidir. (Fişek Enstitüsü,2007).

BM 2000 yılı İnsani Kalkınma Raporuna göre, Dünya nüfusunu oluşturan en yoksul %20'nin dünya gelirinden aldığı pay, 1965 de %2,3, 1970 de %2,2, 1980 de %1,7 ve 1990 da %1,4 tür. En zengin %20'nin payı da 1965 de %69,5 iken 1990 da %83,4'e yükselmiştir.

ILO raporu, 2005 yılında dünyada gerçekleşen yüzde 4,3'lük GSYH artışına karşın, tüm dünyada aşırı yoksulluk içindeki 500 milyonu aşkın insandan yalnızca 14.5 milyonu kişi başına günde 1 dolarlık kazançla belirlenen yoksulluk sınırının üstüne çıkabilmiştir.

Dahası, 2005 yılında tüm dünyadaki 2,8 milyar çalışanın 1.4 milyarının kazancı, kendilerini ve ailelerini günde 2 dolarlık yoksulluk sınırının üzerine

çıkarmalarına yetmemektedir. ILO'nun belirlemelerine göre bu sayı bundan on yıl öncesi ile aynıdır (ILO,2006). Tüm bu veriler çocuk işçiliğinin artış göstermesinin temel nedeni olan yoksulluk faktörünü çarpıcı bir şekilde ortaya koyan verilerdir.

Türkiye'de Çocuk İşgücü

Türkiye çocuk işçi çalıştırma konusunda dünya'da 4. sırayı almaktadır. İlk üç sırayı paylaşan ülkeler Kenya, Haiti ve Bangladeş'tir. Türkiye'de çocuklar 7 yaş gibi küçük yaşlarda çalışmaya başlamaktadırlar. Çocukların düşük gelirli aileye üye olmaları, çalışma yaşamına girmelerini hızlandıran önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (UNICEF,2000: 11).

2006 yılı Ekim, Kasım ve Aralık aylarında TÜİK tarafından yapılan Hane halkı İşgücü Anketi ile birlikte Çocuk İşgücü Araştırmasında 6-17 yaş grubundaki çocuklar kapsanmış ve toplam 28.978 çocuk ile görüşülmüştür. Çizelge 2 bu araştırma verilerini yansıtmaktadır.

**Çizelge 2. Çocuk İşgücü Temel Göstergeleri,
(Binkişi)**

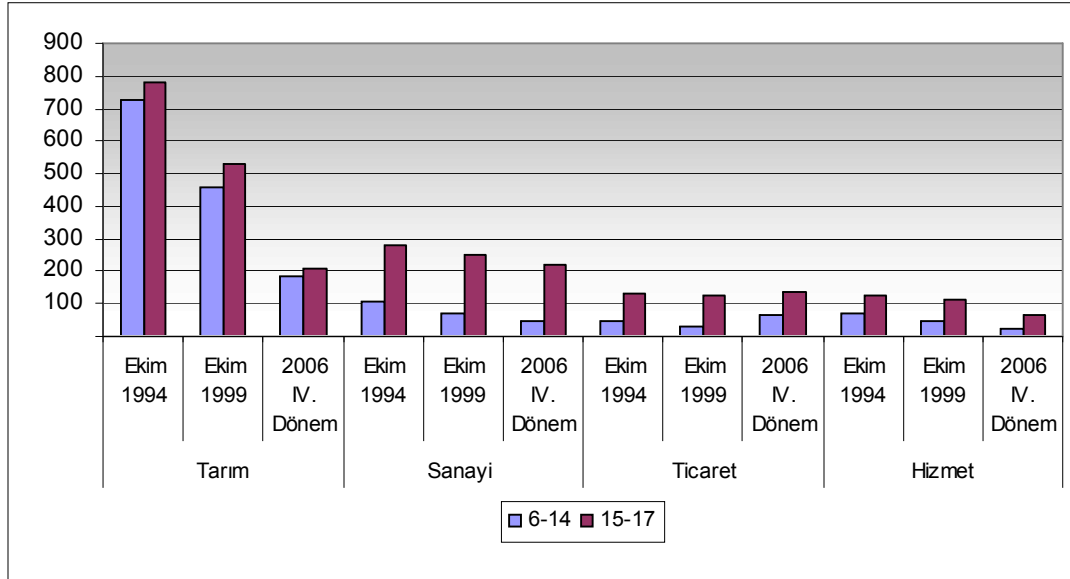
	Ekim 1994	Ekim 1999	2006 (Ekim-Kasım-Aralık)
Kurumsal olmayan sivil nüfus	59 736	65 422	72 957
0-5 yaş grubundaki nüfus	8 469	7 930	8 479
6-17 yaş grubundaki nüfus	14 968	15 821	16 264
İstihdam (6 ve daha yukarı yaş)	20 984	22 124	22 963
İstihdam (6-17 yaş)	2 269	1 630	958
İstihdam oranı (6-17 yaş)	15,2	10,3	5,9
Kent	611	478	457
Kır	1 659	1 151	502
Erkek	1 372	955	632
Kadın	898	675	326
Tarım	1 510	990	392
Tarım-dışı	759	640	566
Ücretli veya yevmiyeli	648	617	513
Kendi hesabına veya işveren	52	28	26
Ücretsiz aile işçisi	1 570	985	420

Kaynak: TC. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] Haber Bülteni, Çocuk İşgücü Araştırması, (2006).

Yapılan araştırma sonuçlarına göre;

1. 6-17 yaş grubundaki çocuklar, kurumsal olmayan sivil nüfusun % 22,3'ünü oluşturmaktadır.
2. 2006 IV. Döneminde Türkiye genelinde 6-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 16 milyon 264 bindir.
3. Bu yaş grubundaki çocukların % 60,9'u kentsel, % 39,1'i kırsal yerlerde bulunmaktadır. Bu çocukların % 84,7'si bir okula devam ederken, % 15,3'ü okula devam etmemektedir.
4. Okula devam etmeyen çocukların % 58,8'ini kız çocukları oluşturmaktadır.
5. 6-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısı 958 bin kişidir.
6. 6-17 yaş grubunda bulunan 16 milyon 264 bin çocuktan % 5,9'u ekonomik bir işte çalışmakta, bir başka ifadeyle istihdam edilmektedir (958 bin kişi). Türkiye genelinde 6-17 yaş grubunda istihdam edilen çocukların % 47,7'si kentsel, % 52,4'ü kırsal yerlerde yaşamaktadır.
7. İstihdam edilen çocukların % 66'sını erkek, % 34'ünü kız çocukları oluşturmaktadır.
8. Çalışan çocukların % 31,5'i bir okula devam ederken, % 68,5'i öğrenimine devam etmemektedir.
9. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların % 2,2'si ekonomik bir işte çalışırken, okula devam etmeyen çocukların % 26,3'ü çalışmaktadır.

Şekil 1 ise çalışan çocukların sektörlere göre dağılımlarını göstermektedir.

Şekil 1- Sektörlere Göre Çalışan Çocuklar

Kaynak: TC. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] Haber Bülteni, Çocuk İşgücü Araştırması, (2006).

Ekonomik işlerde çalışan çocukların 392 bini tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Çalışan çocukların % 40,9'u tarım (392 bin kişi), % 59,1'i tarım dışı sektörde (566 bin kişi) faaliyet gösterirken, % 53'ü ücretli veya yevmiyeli, % 2,7'si kendi hesabına veya işveren, % 43,8'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışmaktadır.

ILO'nun çalışmasında olduğu gibi Türkiye İstatistik Kurumu'nun araştırmalarında da "sokakta çalışma" yer almamaktadır. Sokakta çalışmanın hizmet sektörü içinde değerlendirilip değerlendirilmediği konusunda bir açıklamaya da rastlanmamaktadır.

Çocukların Çalışma Nedenleri

"Kendi isteğiyle çalışan çocuk yoktur" (Yörükoğlu,2000:220) ifadesinden hareketle, çocukların çalışma olgusuna yaklaşırken, ülkenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumunu ortaya koymak, konuya çeşitli boyutlarla bakmak gerekmektedir (Karabulut, 1996:6).

Çocuk işçiliğinin temel nedenleri yoksulluk, göç, geleneksel bakış açısı, eğitim olanaklarının yetersizliği, işsizlik, işverenlerin çocuk işgücüne talebi, mevzuatın yetersizliği ve etkin uygulanmamasıdır. Bu nedenlerin her biri bir diğerinin hem nedeni hem de sonucu olabilmekte, böylece bir kısır döngü ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda çocuk işçiliğinin temel nedenlerini ve birbirleriyle ilişkilerini dikkate alarak bunları bir bütün içerisinde değerlendirmek doğru olur (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB], 2005: 16) .

Türkiye’de çocukların çalışmasının başlıca sebebi yoksulluktur. Yoksulluk ise bozuk gelir dağılımı ve asgari ücretin yetersizliği, işsizlik, kaynakların prodüktif kullanılmaması, hızlı nüfus artışı, kayıt dışı ekonomi, teknolojik gelişmelerin sağlanamaması, bölgelerarası gelişmişlik farkı ve göç gibi birçok farklı soruna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (ÇSGB, 2005: 16 ve Karabulut, 1996:7).

Gelir düzeyi düşük ailelerin çocukları, en azından kendi masraflarını karşılayarak, aileye destek sağlamak için çalışma ortamına girmektedirler. Özellikle köyden kente göçün hızlanması gecekondulaşma sorununu ortaya çıkarmış, ailelerin kent yaşamına uyum sağlayamayıp ekonomik olarak zor duruma düşmeleri, çocukları sokaklarda ve bazı iş sektörlerinde çalışmaya itmiştir (Karaman ve Özçalık, 2007).

DİE tarafından gerçekleştirilen Ekim 1999 Çocuk İşgücü Anketi temel göstergelerinde çalışma nedenlerine bakıldığında çocukların ağırlıklı olarak hane halkı gelirin katkıda bulunmak amacıyla çalıştıkları görülmekte (% 38,4), bunu % 19,7 ile hane halkının ekonomik faaliyetine yardımcı olmak için çalışma durumu izlemektedir.

Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi’nin Çizelge 3’teki verileri incelendiğinde çocukların aile gelirin katkı sunmak amacıyla çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

**Çizelge 3. Sokakta Çalışan Çocukların Parayı Kullanma
Biçimlerine Göre Yüzdelik Veriler**

Aileye Verenler	%54
Okul Harçlığı	%19
Diğer	%3
Çalışmayan Çocuk	%24

Kaynak: Ankara Büyük Şehir Belediyesi Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi Faaliyet Raporu (2007).

Yine Merkezden yararlanan çocukların sosyal güvence durumlarına bakıldığında çizelge 4'te çalışan çocukların yoksulluk durumları gözlemlenmektedir. Çoğu yeşil kart sahibi olsa da büyük oranda sosyal güvenceye sahip olmayan çocuklar söz konusudur.

Çizelge 4. Çocukların Sosyal Güvence Durumlarına Göre Yüzdelik Veriler

Sosyal Güvencesi Konusunda Bilgisi Olmayan Çocuk	%12
Bağ kur	%6
Emekli Sandığı	%2
SSK	%24
Yeşil Kart	%45
Sosyal Güvencesi Olmayan Çocuk	%12

Kaynak: Ankara Büyük Şehir Belediyesi Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi Faaliyet Raporu (2007).

Çocuklar ailelerinin yoksulluğu nedeniyle, ailelerinin isteği ya da durumdan vazife çıkararak bizzat çocuğun kendisi tarafından alınan kararlarla çalışmaya başlarlar. Göç sonrası yeni yerleşim alanlarına tutunamama, ebeveynler açısından ise bulundukları yeni mekânların gereklerine uygun iş olanağı yaratamama çocukların özellikle İstanbul ve Ankara gibi metropollere çalışma amacıyla yönelmelerine neden olmaktadır (Altıntaş, 2003: 25).

Babasının işsizliği ve işi olan babanın ücretinin düşüklüğü de çocukları çalışmaya teşvik eden nedenler arasında yer almaktadır (İlgazi, 1996: 14).

Türkiye'nin kent merkezlerinde sokaklarda çalışan çocuk sayısının hızla artmasına yol açan başlıca nedenlerden biri, kırdan kente hızlı göç olgusudur. Aileler tarımsal işlerin güçlüklerinden kurtularak kentlere, çoğu kez olmayan ekonomik fırsatlar için göç etmektedirler. Geldikleri kentlerde yoksulluğa gömülen aileler, gelir için çocuklarını çalıştırmakta ya da tamamen kendi hallerine bırakmaktadırlar (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu [SHÇEK], 2001).

Göç sonrası kentin yaşam koşullarına uymada aile bireylerinden her biri kendisine düşen görevleri yerine getirmek zorundadır. Bu durumda ailede çalışabilecek pozisyonda olan diğer kişilerin ekonomik katkısı zorunlu hale gelmektedir. Geleneksel değerler sistemi içinde kadının çalışma yaşamına girmesi uygun bulunmaması nedeniyle aile reisinden sonra çalışmaya uygun kişiler çocuklar olmaktadır (Yıldız,2002:133).

Öte yandan, işverenlerin çeşitli nedenlerle çocuk işgücünü tercih etmeleri, çocukların çalıştırılmalarında diğer önemli bir faktördür. Bu nedenler, çocukların ucuz işgücünü oluşturmaları, çocukların bazı işler için uygun olmaları, çocukların haklarını arayamamaları olarak sıralanmaktadır (TÜRK-İŞ Raporu, 2007).

Göç etmiş kalabalık olan ailelerde, zaten düşük olan aile geliri, zamanla hiç yetmemeye başlamaktadır. Bunun sonucunda; çocuklar doğal ihtiyaçlarını karşılamak için bile çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Zamanla bu çocukların çalışması aileyi geçindirmeye kadar uzanmaktadır. Nitekim bu konuya ilişkin yapılan birçok araştırma sonucunda çocukların büyük çoğunluğunun ailesini geçindirmek için çalıştığı tespit edilmiştir. Tüm bu nedenlerin doğal bir sonucu olarak çocuk eğitimi terk etmek zorunda kalmaktadır (Kumaş,1993:104).

Türkiye'de zorunlu eğitim çağının kısa olması, eğitim olanaklarının adaletli bir biçimde dağılmaması ve zorunlu eğitimden sonra, eğitimin uzun ve masraflı olması aile için çocuğu çalıştırmaya iten nedenlerdendir (Kumaş,1993: 47).

Gelişmekte olan bir ülke durumundaki ülkemizde çocukların neden çalıştıklarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Gelir dağılımının çalışan kesim aleyhine adaletsiz ve dengesiz oluşu,
2. Enflasyon yüksek oranda oluşu ve bu durumun ücretleri önemli ölçülerde aşındırması;
3. Asgari ücretin yetersiz olması, dört kişilik bir ailenin zorunlu gıda harcamalarını karşılamaktan uzak oluşu,
4. Sosyal güvenlik kapsamındaki nüfusun yetersiz oluşu,
5. Hızlı nüfus artısının, toplam nüfus içindeki çocuk ve genç nüfusun ağırlığını arttırması,
6. Bütçeden eğitim, sağlık vb. sosyal nitelikli kamu harcamalarına ayrılan payların düşüklüğü,
7. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farkı, göç, işsizlik gibi diğer olumsuz göstergeler.

Bu temel sorunlar, çocuk işçiliğinin çok boyutlu bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır.

Çalışan Çocukların Profilleri

Cinsiyetleri

Çalışan çocukların büyük bir bölümü erkektir. Bu olgunun var olmasında, kız çocuklarına ilişkin toplumsal değerlerin rolünün kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır. Kız çocuklarının dışarıda çalışmasını hoş görmeyen kültürel yapı kız çocuk çalıştırmayı engellemektedir (Altıntaş,2002:180).

Çalışma Yaşı

Ortalama olarak ilk çalışmaya başlama yaşının 8–10 yaş arasında değiştiği görülmektedir. Çocuklar çalışmaya genellikle ilköğretim çağına başlamaktadırlar. Bununla birlikte henüz ilköğretim çağına gelmeden çok küçük yaşlarda çalışmaya başlayanlar da azımsanmayacak orandadır (Altıntaş,2002:186).

Çalışma Süreleri

DİE'nin 1999 yılı çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre; çocukların yarıdan fazlası (%52,2'si) haftada fiili olarak 40 saat ve daha fazla çalışmaktadır (Taştı,2002: 86-87). Çalışan çocukların boş zamanları pek yoktur.

Kazançları

DİE'nin 1999 yılı çocuk işgücü anketi sonuçlarına göre; 1999 yılında 16 yaşından küçük çocuklar için uygulanan asgari ücret dikkate alındığında çocukların kazancı asgari ücretin altında kalmaktadır. Gelir elde eden çocukların aylık ortalama kazancı 55 milyon 142 bin TL'dir. Kız çocuklarının aylık ortalama kazancı erkeklere göre daha yüksektir bu da 60 milyon 901 bin TL'dir.

Çocukların Çalıştıkları Yerler ve Çalışma Koşulları

Çocuklar genellikle küçük sanayide, kayıt dışı sektörde, esnaf ve sanatkârlar yanında, tarımsal alanda, evlerde ve sokaklarda çalışmaktadırlar. Çocukların çalışmaları tam gün ya da okul dışı zamanlarda gerçekleşmektedir.

Çalıştıkları sektörler ve çalışma şekilleri ne olursa olsun, çocuklar çalışma hayatının ortak risk ve tehlikeleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Çalışılan ortam, yapılan işler çocukların yaşlarına uygun olmayıp, ruhsal ve fiziksel sağlıklarını tehdit etmektedir. Çocukların istismarı kendini şu şekillerde göstermektedir: Çocuklar çocukluklarını yaşayacakları, eğitim görecekleri yaşlarda bu haklarından yoksun kalmakta, bunun yanında ekonomik sömürü, kötü koşullarda çalışma nedeniyle sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Cinsel istismar da söz konusu olabilmektedir (TÜRK-İŞ Raporu, 2007).

Kayıt dışı sektörde çalışanlar; çalışan çocuklar, kadınlar ve gençler sigortasız ve sendikasız çalışmaktadırlar.

TÜRK-İŞ 'in İstanbul'da deri işkolunda yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre, işkolunda mekânsal organizasyon olmadığı, çalışanların ve çalışan çocukların sosyal güvenlik haklarından yararlanamadıkları, sağlıklı çalışma koşullarının oluşmadığı görülmektedir (TÜRK-İŞ ILO, 1995).

TÜRK-İŞ 'in Ankara'da ağaç ve metal işkolunda yaptığı araştırmanın sonuçları şöyledir:

Çocuklar ilgi, yetenek, fiziksel ve ruhsal durumlarına göre işe yerleştirilmemektedir. Riskli ve tehlikeli ortamlarda günde 10 saatin üzerinde çalışmaktadırlar. Yetersiz ücret almaktadırlar. Sosyal güvenlik haklarından yararlanamamaktadırlar.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın 7 alt işkolunda, 25 ilde gerçekleştirilen araştırmasının sonuçları, çocukların üretim için yeterli altyapısı olmayan, koruyucusuz makinelerin, tezgâhların, aletlerin, parlayıcı, patlayıcı, zararlı ve tehlikeli maddelerin kullanıldığı işyerlerinde, yaşına, bedensel ve akılsal gelişimlerine, bilgi ve beceri düzeylerine uygun olmayan işlerde, çok düşük ücretlerle, her türlü korumadan yoksun olarak, gün boyu çalıştırılmakta olduklarını göstermektedir (ÇSGB,1997).

6-17 yaş grubunda çalışan çocukların çalışma ortamlarında karşılaştıkları fiziksel riskler; %1,6'sının bir iş kazası yaşamaları veya mesleki hastalık geçirmeleri şeklinde görülmektedir. Bir iş kazası veya mesleki hastalık geçiren çocuklarda ilk sırayı %26.1 ile "kırık ve/veya çıkık", ikinci sırayı %19.5 ile "burkulma" ve/veya incinme", üçüncü sırayı ise %15 ile enfeksiyon hastalıklarının aldığı görülmektedir (Uluslar arası Çalışma Örgütü [ILO], 2004).

6-17 yaş grubunda ekonomik işlerde çalışan çocukların %44'ü mevcut işinden memnun değildir. Bu çocukların %50.6'sı ücret veya gelirini düşük bulduğunu, %41.9'u ise işin çok yorucu olduğundan mevcut işinden memnun olmadığını belirtmiştir. 6-17 yaş grubunda, ekonomik işlerde çalışan çocukların %62.6'sı asgari ücretin altında çalışmaktadırlar. Bu nedenle çocuk işgücünün bir boyutu da çocuğun ucuz işgücü olarak görülmesidir. Ekonomik işlerde çalışan kız çocukları erkek çocuklarına göre daha yüksek bir kazanç elde etmektedir (ILO,2004).

Çalışan Çocukların Ekonomik, Psiko-sosyal, Sağlık ve Eğitim Sorunları

Çocuğun çalışması, çoğu zaman eğitimden yoksun kalmasına, sağlığının ve bedensel gelişiminin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmakta ve çeşitli sosyal zararlara yol açmaktadır (Taştı,2002: 71).

Ekonomik Sorunları

Ekonomik işlerde çalışıp gelir elde eden çocukların kazancı hane halkı gelirlerine yaklaşık %17'lik bir artış sağlamaktadır. Hane halkının aylık ortalama geliri arttıkça çalışan çocuk sayısı azalmaktadır. Bu paralellik çocuk

çalıştırılmasının diğer bir boyutu olan yoksulluk ile bağlantısını göstermektedir (ILO,2004). Bu veriler, ekonomik sıkıntı yaşayan ailelerin çocuklarını çalışma hayatına yönlendirdiklerini yansıtmaktadır.

Çocukların %39,8'nin meslek ya da iş öğrenmek, %30,6'sının ise geçim sıkıntısı nedeniyle çalışmaya başladıkları sonucunu bulmuştur. Bu sonuçlar ailelerin eğitim yaşantısında başarısız olan veya geçim sıkıntısı nedeniyle okutamadıkları çocuklarını, çalışmazlarsa başıboş, işsiz insanlar haline gelecekleri endişesi ile bir iş kolunda çalıştırıp, bir meslek sahibi etmeye uğraştıklarını veya doğrudan aile gelirine katkı sunmak amaçlı çalışmaya yönlendirdiklerini göstermektedir (Aslan,1997: 24).

Psiko-sosyal Gelişim Sorunları

Çocuğun diğer yaş gruplarına göre en yoğun yaşadığı olay “sosyalleşme süreci”dir. Bu sosyalleşme süreci içinde çocuk öncelikle anne-babasına güvenmeyi öğrenmektedir. İşte bu süreçte anne-babanın yetersiz geliri nedeniyle, çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılayamaması ve hatta gelire katkısı olacağı ümidiyle çocuğunu çalışmaya sevk etmesi çocukta, anne-babasının kendisini korumakta yetersiz kaldıkları düşüncesini oluşturacaktır. Ailesi tarafından bakılması gereken dönemde çocuğa bakan rolünün verilmesi ile çocuk aileye karşı çok büyük bir güven bunalımına ve kendisine karşı bir kimlik açmazına girecektir. (Engin,1994:22-23).

Çocuğun gelişim dönemi göz önüne alındığında 11-14 yaş grubunda çocuğun sosyalleştiği, benlik kavramının şekillendiği bilinmektedir. Böyle erken yaşta çalışmaya başlayan çocuğun ruhsal ve bedensel gelişiminin risk altında olduğu gerçeği yadsınamaz (Altıntaş,2003:36).

Çalışan çocuklar kendilerini çalışmaya zorlayan ekonomik ve ailesel baskı ile öğrenme ve yaşlılarıyla olma isteği arasında bölünmektedirler. Bu durum çocuklarda yoğun bir suçluluk duygusu, benlik saygısında azalma ve en son noktada depresyona neden olabilir. Çocuğun zihinsel ve ruhsal gelişiminde çok önemli rolü olan oyun oynama ve yaşlılarıyla ilişki kurma, çocuğun işi nedeniyle engelleniyorsa, çocuğun zihinsel, ruhsal ve sosyal gelişimi ciddi biçimde zarar

görebilir (Altınoğlu, 2001:33).

Öğrenmeyle ilgili yapılan araştırmalar, beynin seçkisiz bir biçimde birbiriyle ilişkilendirilmiş bir sinir ağıyla doğduğunu; bu sinirsel ağın çocuk döneminde biçimlendiğini; yetişkinlikte ise, daha çok çocuklukta biçimlenen bu hücre kümelerinin kullanıldığını göstermektedir. Bu durumda çocuklukta öğrenmeler, gelecekteki öğrenmelerin çerçevesini çizmekte, onları zenginleştirmekte ya da sınırlandırmaktadır. Diğer bir deyişle, yetişkin öğrenmesi yeni hücre birleşimleri geliştirmekten çok, çocuklukta geliştirilenlerin yeniden düzenlenmesi, organize edilmesini kapsar (Hergenhahn, 1988 Aktaran Senemoğlu).

Bu durumda, KOBİ'lerde ve diğer enformel sektörde, uyarıcı bakımından sınırlı ve sağlıklı bir çevrede çalışan çocuk, tekdüze, rutin işleri uzun saatler boyunca yapmak durumunda kaldığından kazanacağı yaşantılar da sınırlı kalmaktadır. Sonuçta tüm öğrenmelerin temelini teşkil eden anadilini etkili olarak kullanma, okuduğunu anlama, sayısal işlemlerde yeterlik uzamsal yetenek (mekânda-konum) vb. yeterlikler bakımından sınırlı kalan çocuğun gelecekteki öğrenmelerinde başarısız olma olasılığı yüksek olmaktadır.

KOBİ'lerde çalışan çocukların büyük çoğunluğu 12-19 yaş grubundadır. Bu yaşlar, genellikle ergenlik dönemine karşılık gelmektedir. Ergenlik döneminde kişilik gelişimi bakımından çözümlenmesi gereken en önemli sorun ise kimlik kazanmadır. Ergenin sağlıklı bir biçimde kimliğini kazanmasında çevresinde uygun özdeşimler kurabileceği yetişkinlerin bulunması önem taşımaktadır. Oysa KOBİ'lerde ve enformel sektörde çocuğun uygun özdeşimler kurulabileceği, model alabileceği nitelikli yetişkinlerle etkileşimde şansı çok az görünmektedir. Çocuğun çevresinde sıkça etkileşimde bulunduğu bireylerin toplum değerlerine ve iş ahlakına uygun olmayan davranışlar sergileyen kısaca olumsuz kişilik özelliklerine sahip olmaları ve çocuğun bunları model olma olasılığı çok yüksektir. Nitekim, Baştaymaz'a göre " bir sonraki dönemde bu çırakları kendi işlerinde çalışan enformel sektör müteşebbisleri olarak görmek mümkündür" (Eggen ve Kauchak, 1992, Aktaran Senemoğlu).

KOBİ'lerde, çocuğun kimlik kazanması bakımından uygun özdeşimler

kurabileceği modellerle karşılaşma şansı az olmakla birlikte, çocuk ve ergenlerde öğrenme daha çok model alma yoluyla gerçekleşmektedir. Çocuklar birçok bilgi, beceri, tutum ve tavırları çevrelerindeki yetişkinleri ve akranlarını gözleyerek, onları model alarak öğrenirler. Başarıya ilişkin performans standartlarını geliştirmede, ahlak değerlerini oluşturmada kendi davranışlarını kontrol etmede, kendilerini ödüllendirme ve cezalandırmada çevrelerinde gözledikleri yetişkinleri, lider olan akranlarının davranışlarını model alırlar.

KOBİ'lerde ve enformel sektörde çalışan çocuklar, kendileri gibi, bilişsel gelişim bakımından sınırlı bir çevrede yetişmiş kişilerin öğrenme ve problem çözme yollarını, başarı standartlarını ve sınırlı ahlak değerlerini gözleyerek öğrenecek ve bu özellikleri kendisi de içselleştirecektir. Sonuç olarak, bazı istendik öğrenmelerin yanı sıra büyük ölçüde bu sektörün istenmedik olumsuz özelliklerini öğrenecek ve kişiliğinin bir parçası haline getirecektir.

Çalışan Çocukların Sağlık Sorunları

Çocuk haklarına dair sözleşmenin 24. maddesinde “Çocuk mümkün olan en üst düzeyde sağlık ve tıbbi bakım standardına ulaşma hakkına sahiptir. Devlet, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterir” (UNICEF,2004: 14).

Çalışan çocuklar, yetersiz beslenmekte, ağır yük taşımakta ve çeşitli kazalara uğramaktadırlar. Çalıştırılan ortamlar çocuklar için tehlikeli olabilmekte, fiziksel ve cinsel istismara karşı korumasız kalmaktadırlar. Ayrıca zararlı maddelere alışabilmektedirler. Beslenme zorluğu, uykusuzluğa bağlı olarak boy kısalığı, zayıflık ve buna bağlı olarak sık hastalanmalar, ağır işlerde çalışma sonucu kas, iskelet sisteminde meydana gelen şekil bozuklukları ve kırılmalar çocuğun fiziksel gelişimini olumsuz etkilemektedir.

Çalışan çocukların sağlık problemi üç kategoride incelenebilir: yoksullukla ilintili, kalabalık aile yapısı ve içinde bulundukları yetersiz konut koşullarına bağlı sorunlar; çalışma alanları ve yaptıkları işlerle ilgili sorunlar; sokakta yaşama ve çalışmaya bağlantılı sorunlar (Black,1993 aktaran Altıntaş: 76).

Bu çocuklar sağlık açısından genellikle zayıftır, kronik astım ve dizanteri

en belirgin sağlık problemidir (UNICEF,1999).

Çalışan Çocukların Eğitim Sorunları

Eğitimin Önemi

Sağlıklı bir toplum; bedensel, ruhsal, sosyal yönden sağlıklı bireylerde oluşur. Bireylerin tüm yönleriyle sağlıklı olabilmesi ise, çocukların çok yönlü gelişimine ve eğitime önem vermek ve kaynak ayırmakla mümkündür. Yatırımların en etkilisi çocuklar için yapılan yatırımdır. Çünkü her yönden sağlıklı yetişmiş bir çocuk, gelecekte yaratıcı, üretici, çok yönlü düşünebilen, yaratıcı ve bilimsel problem çözme gücü yüksek, etkili iletişim kurabilen kendisi ve çevresiyle barış içinde yaşayabilen, gizil güçlerini en etkili bir biçimde kullanabilen, kendisini gerçekleştirmiş mutlu bir yetişkin, hak ve sorumluluklarını bilen nitelikli bir vatandaş olacaktır. Sağlıklı yetişmiş çocuk değer yaratmaya adaydır. Toplumun gelişebilmesi, sağlıklı bireylerden oluşması ile mümkündür. Sağlıksız ve nitelikli eğitimden yoksun çocuk ise, toplumun mutsuzluk kaynağıdır ve bu, gelişmesini önleyecek en önemli faktördür (Senemoğlu,2001:1-12).

Erken yaşlarda çocuğun içinde bulunduğu çevre ve çocuğa sağlanan eğitimin niteliği onun gelecekteki başarılarını ve dolayısıyla da yaşam kalitesini büyük ölçüde belirlemektedir. Yapılan araştırmalar ilk çocukluk yıllarındaki uyarıcı ortam ve yaşantı yetersizliklerinin daha sonraki yıllarda öğrenme ve gelişim düzeyini sınırlandırdığını; zengin uyarıcı çevrenin ise, okul öğrenmelerinin temelini oluşturan anadilini kullanma yeterliliğini, sayısal, uzaysal yeteneklerini, başarıma güdüsünü, iyi çalışma alışkanlıklarını, sonuç olarak öğrenme düzeyini artırdığını göstermektedir (Bloom, 1976:72-100).

Bloom'un yaptığı analizlere göre, 17 yaşına kadar olan zihinsel gelişimin % 50 si dört yaşına, % 30'u dört yaşından sekiz yaşına, % 20'si ise sekiz yaşından 17 yaşına kadar oluşmaktadır. Çocuğun ilk yaşlarda dar ve sınırlı bir uyarıcı çevreden, zihinsel gelişim açısından zengin bir uyarıcı çevreye geçişi 20 derecelik bir zekâ farkı yaratmaktadır. Bloom'a göre bu fark, bir çocuk için ilerideki meslek hayatında işçi olmak ile profesyonel bir meslek sahibi olmak arasındaki fark gibidir.

Ayrıca yine Bloom tarafından irdelenen araştırma sonuçlarına göre, çocukların 18 yaşına kadar gösterdikleri başarının %33 ü okul öncesindeki, % 42'si İlköğretim devresindeki % 25'i ise ortaöğretim devresindeki başarıları ile açıklanabilmektedir. Eldeki bulgular bize, öğrencilerin ortaöğretim ve yükseköğretim kademesindeki başarı farklılıklarının büyük bir kısmının okulöncesi ve ilköğretim dönemlerindeki öğrenmeleri ve eğitimleri ile ilgili olduğunu göstermektedir (Bloom, 1964:72-110).

Yukarıda bir kısmı verilen araştırma sonuçları insan yaşamında 0-18 yaş arasında özellikle de okulöncesi ve ilköğretim döneminde bireyin içinde yaşadığı çevrenin ve bu çevrede kazandığı yaşantıların, kısacası aldığı eğitimin onun sonraki yaşamını biçimlendirme de can alıcı bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Çocuğun çalışma yaşamına girmesiyle birlikte eğitimi, sağlığı ve beden gelişimi bozulmakla kalmaz, kişilik gelişimi de etkilenir. Çocuğun becerileri artsa bile zihinsel yetenekleri belli bir düzeyde sabit kalır. Öğrenime en yatkın yıllar, eve giren az bir gelir karşılığında yok olup gider (Yörükoğlu,2000:220).

Konunun önemini gören dünya ulusları, yarım yüzyıldan beri, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesiyle, “ Eğitim Hakkının Herkes için Geçerli” olduğunu kabul etmişlerdir. 0-18 yaş döneminin önemini benimsemiş olan Birleşmiş Milletler, Ayrıca 20 Kasım 1989 tarihinde yürürlüğe koyduğu “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1.maddesinde; “Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre erken yaşta reşit olmak durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır “ biçiminde ifadelendirerek 0-18 yaş arasını çocuk olarak kabul etmiştir. Bu sözleşmeyi imzalamış olan Türkiye de yaşa bağlı olan çocuk tanımını yasal olarak onaylamıştır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 24.maddesinin 1.bendinde “Taraf devletler, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederler” ; 2.bendinde “Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu sahip oldukları imkânlar ve mali güçler çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere

düşer.” 3. bendinde ise; Taraf devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde ana babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygulatırlar.”

Bu durumda, 18 yaşına kadar herkesi çocuk olarak tanımlayan sözleşme, çocuğun bakım, gelişim ve eğitiminden öncelikle çocuğun ana baba ve yasal vasilerini sorumlu tutmakla beraber, çocuğun söz konusu haklarının korunması ve sağlanması konusunda nihai sorumluluğu devlete vermiştir. Ancak, Dünya üzerindeki ülkelerin pek çoğu gerek Eğitim Hakkının Herkes için geçerli” olduğuna ilişkin eğitim hizmetlerini yaygınlaştırma çabalarına, gerekse Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin esaslarını uygulama girişimlerine rağmen ; “Herkes için Eğitim Dünya Beyannamesi’ne göre (1990) ;

1. 100 milyonu aşkın çocuk İlköğretimden yoksundur. Bu çocukların 60 milyonu kız çocuğudur.
2. Gerek sanayileşmiş gerekse gelişmekte olan bütün ülkelerde 900 milyonu aşkın yetişkin okuma-yazma bilmemektedir. Bunların 2/3’ ü kadındır.
3. 100 milyondan fazla çocuk ve çok sayıda yetişkin temel eğitim programlarını ya tamamlayamamakta; ya da temel bilgi ve beceriden yoksun olarak mezun olmaktadır.
4. Dünyadaki yetişkin nüfusun 1/3 ‘ünden fazlası yaşam standartlarını yükseltebilecek, toplumsal ve kültürel gelişime ayak uydurabilecek yazılı bilgi, beceri ve teknolojiye ulaşma imkânlarından yoksundur.

Söz konusu sorunlar, bir yandan temel öğrenme ihtiyaçlarının karşılanmasını güçleştirirken, diğer taraftan da geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde nüfusun önemli bir bölümünün temel eğitimden yoksun olması toplumların bu sorunlarla güçlü ve bilinçli bir biçimde mücadele etmesini önlemektedir. Ayrıca, 1980’ler de gelişmiş ülkelerin eğitime yaptıkları harcamalardaki kısıntılar da eğitimin niteliğinin düşmesine yol açmıştır (UNICEF, 1990).

Dünya Bankası'nın hazırladığı "Dünya Kalkınma Raporu 1999-2000'de de Türkiye, milli gelir içinde dünyada eğitime en az kamu harcamasını yapan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum ise, eğitim niteliğinin artırılmasını büyük ölçüde engellemektedir.

Bu durumda, insan yaşamında çok önemli bir yere sahip olan 0-18 yaş dönemindeki ülkemiz çocuklarının bedensel-ruhsal, sosyal yönden sağlıklı ve başarılı birer yetişkin olabilmeleri için eğitim hakkını güvence altına alınması ve çocuk işçiliğinin önlenmesi hususunda ailelerin ve devletin aldığı önlemlerin yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılabilir.

Türkiye'de Çalışan Çocukların Eğitim Sorunları

UNICEF' in 1999 raporuna göre, tahminen 855 milyon insan, yani tüm dünya nüfusunun yaklaşık altıda biri yeni yüzyılın başında işlevsel okuma yazma becerilerinden yoksun olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 130 milyon çocuk ise, temel eğitim olanaklarından yoksun büyümektedir (UNICEF,1999:2). Ülkelerin eğitim sistemleri incelendiği zaman eğitim yaşı ve süresi çocukların çalışma hayatına kolayca girmesine veya çalışma hayatı dışında kalmasına neden olmaktadır. Azgelişmiş ülkelerde temel eğitim döneminin kısa tutulması ile beraber, hukuki zorlamalar esnektir. Ancak gelişmiş ülkelerde temel eğitim dönemi uzundur. Hukuki zorlamalarda esneklik yoktur (İlgazi,1996: 18-19).

Eğitimin ücretsiz olduğu ülkelerde hatta öğrencilere ücretsiz kitap, okul kıyafeti, öğle yemeği temin edilen Hindistan'ın bazı eyaletlerinde bile okullaşma oranının düşük olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni, okula gitmenin dolaylı maliyetlerinden biri olarak çocuğun gelir kaybına uğramasıdır. Yine yoksul toplumların birçoğunda, okula gitmenin çocukların iş bulma imkânlarını artırıcı bir etkisi olmadığına inanıldığından aileler çocuklarını tercihen iş piyasasına sokma eğilimi göstermektedirler (Bequele ve Boyden 1992:5).

Çeşitli sosyo-ekonomik nedenlerle büyük kentlere göç eden ailelerin yanında özellikle Doğu ve Güneydoğuda terörden etkilenen ve büyük bir bölümü çok çocuklu, alt toplumsal ekonomik düzeydeki ailelerin çocukları, okul ve aile ortamından hızla uzaklaşabilmektedirler (Başbakanlık İnsan Hakları Üst Kurulu

Raporu, 1999).

Çocuğu çalışma yaşamından uzak tutmak için en etkin araçlardan bir tanesi okuldur. Türkiye’de 5 yıllık süre içerisinde 6–14 yaş grubundaki çalışan çocuk sayısının 974.000’den 511.000’e düşmesinde, çocuk işçiliği konusunda yapılan çalışmalarla birlikte zorunlu temel eğitim süresinin 1997 yılında 5 yıldan 8 yıla yükseltilmesinin de büyük etkisi olmuştur. Elde edilen sonuçlar göstermektedir ki, çocuklar eğitimde ise çalışma oranı düşmekte, bunun tersine çocuk çalışmakta ise eğitime devam ve başarı oranı azalmaktadır. Eğitimin içerik olarak tatmin edici olmaması, eğitimin maliyeti ve ulaşılabilirliğinin zorluğu, eğitilmiş kesimin karşılaştığı yüksek işsizlik oranı, ailelerin bilinçsizliği gibi unsurlar eğitime devamı azaltan etkenlerdir (ILO,2004).

Türkiye genelinde 6-14 yaş grubunda okula devam eden çocukların, Ekim 1994’de %3,9’u ekonomik işlerde çalışırken bu oran Ekim 1999’da %1,6’ya düşmüştür. 6-14 yaş grubunda okula devam etmeyen çocukların, 1994’de %39,3’ü ekonomik işlerde çalışırken bu oran 1999’da %23,8’e düşmüştür. Ekonomik işlerde çalışan ve aynı zamanda okula devam eden çocukların oranında bir düşüş eğilimi olduğu görülmektedir. 1994 yılında ekonomik işlerde çalışan çocukların %39,8’i okula devam ederken, bu oran 1999 yılında %33,2’ye düşmüştür. Çocukların ekonomik işlerde çalışması okula devamlarını engellemektedir. Ekim 1999 Çocuk İşgücü Anketi sonuçlarına göre, Türkiye’de 6-17 yaş grubunda bulunan 16.88.000 çocuğun %10,2’ si (1.635.000) ekonomik işlerde çalışmaktadır. Ekonomik işlerde çalışan çocukların %61,7’ si erkek, %38,3’ü kız’dır (ILO,2004).

Ekonomik gücü zayıf olan ailelerde, gelişmemiş kültür ve eğitim düzeyine sahip anne ve babanın çocuğun eğitimi ile ilgili görüş ve düşünceleri olumsuzdur. Bu ebeveynler daha çok çocukların çalıştırılması arzusu taşımaktadırlar ve çocukların eğitimlerine karşı güvensizlik içindedirler (İlgazi, 1996: 18).

Türkiye ekonomisine ve Türkiye’de yaşanan toplumsal gelişmelere ve özellikle merkezi bütçe çerçevesinde kamu kaynakların tahsisine bakıldığında, 1980 sonrası oluşturulan merkezi bütçelerin giderek piyasa mekanizması ile

bütünleşmeyi sağlayacak şekilde oluşturulduğunu ve kamusal kaynaklar sosyal hizmetlerin dışındaki alanlara kaydırılarak, piyasaya terk edildiğini gözlemlemek mümkündür.

Maliye Bakanlığı'nın rakamlarına göre eğitim harcamalarının sosyal harcamalar içindeki payı (EH/SH) 1990 yılında % 75.83 iken, bu rakamın 2002 yılında %77.73'e yükselmiştir. Aynı dönemde eğitim harcamalarının destekli bütçe içindeki payı 1990 yılında %19,5 iken 2002 yılında % 10.24'e gerilemiştir. Sosyal harcamaların oranı artarken eğitim harcamaları % 10'a yakın bir oranda azalmıştır. Kamu hizmeti niteliğindeki sosyal harcamaların ve eğitim harcamalarının geldiği düzey, toplumsal harcamaların karşılanmasından oldukça uzaktır (Eğitim Sen,2003).

Eğitim sisteminin nitelikli işgücü yetiştirmedeki yetersizliği ve eğitilmiş insana dayalı iş sahalarının sınırlılığı, insanların eğitime olan güvenlerini sarsmaktadır. DİE verilerine göre eğitilmiş insanlar arasındaki işsizlik oranı eğitimsizlere göre daha yüksektir. Bu durumda , gelir düzeyi düşük aileler için çocuklarının okumuş işsiz olmaksızın, vasıfsız işçi olarak bir an önce Ekmek parası kazanmaları daha önemli hale gelmektedir (SHÇEK Genel Müdürlüğü, 2001).

Bir başka çalışmaya göre güç durumdaki ebeveynler, eğitimin uzun dönemdeki getirilerinin çocuğun çalışma yaşamına girerek kısa dönemde sağlanacak gelire göre daha avantajlı olmadığını düşünerek çocukların çalışmasını teşvik edebilirler. Bir çocuk yıllarca okuyacaktır ve bir işe sahip olacağı kesin değildir ama küçükken bir meslek sahibi olmak üzere çalışma yaşamına girerse çok daha doğru olabilir düşüncesi hâkimdir (ILO, 2004:4).

Türkiye'de okullaşma oranı incelendiğinde, okullaşma oranı, yıllar içinde artış eğilimi gösterse de henüz temel eğitimde istenilen hedefe ulaşılmış değildir. Milli Eğitim Bakanlığı 2006 Eğitim İstatistiklerine göre 2006 itibariyle ilköğretimde okullaşma oranı %89.77'dir. Okullaşma oranları kentlerden kırlara gidildikçe düşmektedir (Türkiye Eğitim İstatistikleri 2005-2006). Öte yandan bölgeler arasında da farklar bulunmaktadır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde ilköğretimde okullaşma oranı ülke ortalamasının 3-4 puan altında olup bu fark

ortaöğretimde artmaktadır. Özellikle kız çocukları arasında beşinci sınıftan sonra devam oranı düşmektedir (Kurmuş ve diğerleri,2006).

İlköğretime kaydı yapılan çocukların bir kısmı 8 yılı tamamlamadan okulu terk etmektedirler. Yapılan araştırmalara göre 1999-2005 yılları arasında toplam 436.614 çocuk ilköğretim diplomasına sahip olmadan hayata atılmış durumdadır. Okulu terk nedenleri arasında ekonomik nedenler önemli bir yer tutmaktadır. Çocuklar ekonomik nedenlerden dolayı çalıştıkları için ve/veya eğitim harcamalarının karşılanamaması nedeniyle okullarını terk etmek zorunda kalmaktadırlar (Eğitim-Sen, 2006).

Çocukların yoksulluk nedeni ile eğitimden mahrum kalmaları yoksulluğu kuşaktan kuşağa geçen bir kadere dönüştürmektedir. 2005 verilerine göre Türkiye nüfusunun beşte biri yoksulluk sınırının altında yaşıyorken, çocuk nüfusunun yoksulluk oranı daha yüksektir (%27). Kırsal alanda 15 yaş altı çocukların % 40,6'sı yoksulluk sınırında yaşamaktadırlar (UNICEF:2005).

Eğitimle ilgili diğer bir konu ise eğitimin getirdiği maddi yüküdür. Her ne kadar eğitim devlet tarafından ücretsiz karşılsa da, çocuğun üniforma, ders kaynakları ve ulaşım gibi çeşitli eğitim harcamaları nedeniyle yoksul aileler çocuklarını eğitime yönlendirmekten kaçınmaktadır (Çolak, 1998: 56).

Eğitim hangi şartlar altında olursa olsun her çocuğun hakkıdır ve okuldan ayrılmak zorunda kalıp da çalışmaya itilen çocuk bu çok önemli hakkından mahrum bırakılıyor demektir. Bu nedenle devlet, eğitim hizmetini her çocuğun yararlanabileceği şekilde, aileyi ekonomik açıdan sıkıntıya sokmadan verebilmelidir (Torun, 2001: 17)

Eğitim hakkından yararlanamayan ve çalışmaya terk edilen çocukların eğitim hakkını güvence altına almak görevini yüklenen devlet, çalışan çocukları Yatılı İlköğretim Bölge Okullarına yönlendirerek çözümler üretme çabasına girmiştir. Daha çok büyük şehirlerdeki Yatılı ilköğretim Bölge Okullarına dönük olan bu uygulamada, okuyan çocukların yiyecekleri, giyecekleri, ders kitapları, defterleri, harçlıkları, ders araç ve gereçleri ile her türlü giderleri devlet tarafından karşılanmakta olduğundan aileler de ekonomik açıdan rahatlamaktadır.

Yatılı İlköğretim Bölge Okulları

İlköğretim Genel Müdürlüğü kaynaklarına göre, Yatılı İlköğretim Bölge Okulları ve Pansiyonlu İlköğretim Okulları (PİO), 1962 yılında, 222 sayılı İlköğretim ve Temel Eğitim Kanununa göre hazırlanan “Bölge Okulları Yönetmeliği”nin 1. maddesindeki “çeşitli sebeplerle henüz bir ilkokul açılmamış olup, birbirine yakın birkaç köyün bulunduğu yerlerde veya evleri ve ev grupları dağınık olan köylerde gündüzlü, yatılı, pansiyonlu bölge okulları açılır” hükmü gereğince plânlanarak açılmaya başlanmıştır. Daha sonra 1739 sayılı milli eğitim kanununun 25. ve 222 sayılı İlköğretim ve eğitim kanununun 9. maddesi çerçevesinde YİBO’ ların açılmasına devam edilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2003: 19).

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Yasasının 9. maddesi olan (Değişik birinci fıkra: 16/8/1997-4306/1md.) İlköğretim kurumları, sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir” gereğince 1997-1998 öğretim yılında sekiz yıllık zorunlu öğretim uygulaması başlatılmış ve bu okullar daha da önem kazanmış dolayısıyla sayılarının hızla artırılması ve yaygınlaştırılması yoluna gidilmiştir. (İlköğretim Genel Müdürlüğü)

Bu okullar, Türkiye’de nüfusun az ve dağınık olduğu yerleşim yerlerinde (köy, mezra, kom, oba) zorunlu eğitim çağına gelmiş yoksul veli çocuklarının sekiz yıllık eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan yatılı ve gündüzlü okullardır. Bu okullarda öğrencilere eğitim-öğretimin yanı sıra, aynı zamanda eğitimleri boyunca barınma, yeme, içme vb. olanaklar da sağlanmaktadır (Arı, 2002:120).

Sayıları arttırılan YİBO’ ların Milli Eğitim İstatistikleri incelendiğinde son iki yıllık süreçte öğrenci sayılarında azalma gerçekleştiği tespit edilmiştir. Çizelge 5’te görüldüğü gibi kız öğrenci sayısının da erkek öğrenciye oranla az olduğu gözlemlenmektedir.

Çizelge 5. YİBO'ların Son İki Yıllık Okul, Öğrenci ve Derslik Sayıları

Eğitim-öğretim yılı	Derslik sayısı				
	Okul sayısı	Öğrenci sayısı			
		Toplam	Kız	Erkek	
2006-2007	603	282.132	114 144	167 988	10 194
2007-2008	603	267 516	110 670	156 846	10 183

Kaynakça: Milli Eğitim İstatistikleri (2006-2007, 2007-2008).

Nüfusun az veya dağınık olduğu yerlerde; köyler gruplaştırılarak, merkezi durumda olan veya durumu uygun bulunan köylerde ilköğretim bölge okulları ve bunlara bağlı pansiyonlar gruplaştırmanın mümkün olmadığı yerlerde ise yatılı ilköğretim bölge okulları veya gezici okullar açılabilir. Gezici okullarda gezici öğretmenler görevlendirilir. Bu okullarda yetiştirici sınıflar ve kurslar da açılabilir. Şehir ve kasabalarda, ihtiyaca göre yatılı veya pansiyonlu okullar kurulabilir.

Millî Eğitim Bakanlığı İlköğretim Kurumları Yönetmeliğine göre okulu bulunmayan yerleşim birimlerinde veya birleştirilmiş sınıfları bulunan okullarda ilk beş sınıfı tamamlayan ve taşınmalı öğretim kapsamına alınamayan zorunlu eğitim çağındaki öğrenciler, yatılı ilköğretim bölge okulu ile pansiyonlu ilköğretim okuluna alınırlar.

Yatılı ilköğretim bölge okullarına öğrenciler aşağıdaki şekillerde kaydedilir: İlköğretim kurulları bölgeye giren ilköğrenim çağındaki çocukların listesini okullar açılmadan beş ay önce okul idaresine teslim ederler. Listeler okul idarelerince incelenir ve kadro imkânlarına göre kabul edilerek çocukların isimlerini gösteren listeler okul açılmadan bir ay önce muhtarlık vasıtasıyla köy ilköğretim kurullarına verilir. Bölge okullarına öncelikle okulsuz köylerin mecburi öğrenim çağındaki çocukları alınır (MEB 2003: 17).

Yatılı İlköğretim Bölge Okulları, okulsuz yerleşim bölgelerindeki çocuklar için açılmıştır. Okulsuz köy çocuklarının okutulmasına yönelik olarak açılmış olan Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında yapılan incelemelerde öğrencilerin

büyük bir bölümünün okulu olan köylerden veya köy okuluna çok yakın gidip gelinecek mezralardan alındığını belirtmektedir. Bu durumda Yatılı Bölge Okulları kuruluş yerlerinin doğru seçilmediği ve bu okullara yapılan harcamaların boşa gittiği söylenebilir (Solak, 1989: 40).

2002 yılında Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında yatılılık oranı %64 civarında iken maddî durumu yetersiz olan ailelerin çocuklarının mahallî idarelerce yatılı ilköğretim bölge okullarına yerleştirilmeleri konusunda Bakanlıktan gönderilen genelge sonucu yatılı ilköğretim bölge okullarındaki doluluk oranı %98'lere ulaşmıştır. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kanalıyla çalışan çocuklara yönelik aile yardımlarının yapılması sağlanmıştır (Çelik, 2004).

Yatılı ilköğretim bölge okullarından ve pansiyonlu ilköğretim okullarından mezun olan fakir öğrencilerin ortaöğrenimlerine devam edebilmeleri için ortaöğretim kurumu pansiyonlarına sınavsız olarak yerleştirilmeleri sağlanmıştır. Ayrıca 2828 sayılı SHÇEK Kanuna göre tüm yatılı ilköğretim bölge okullarında ve pansiyonlu ilköğretim okullarında SHÇEK yurtlarında barınan öğrenciler için %15 oranında parasız yatılılık ve bursluluk kontenjanı ayrılmıştır. Orta öğretimde farklı okullar bünyesindeki pansiyonlarda doluluk oranı %50'ler civarında iken, Bakanlığın valiliklere gönderilen genelge ile doluluk oranı %95'lere çıkarılarak ekonomik durumu yetersiz ailelere destek sağlanmıştır (Çelik, 2004).

Yatılı İlköğretim Bölge Okullarının (YİBO'nun) Amaçları

1. Nüfusu dağınık olan yerleri öğretmene ve okula kavuşturmak
2. Belli köylerde Türk dilini ve kültürünü yayma faaliyetine yardımcı olmak
3. Köylerde özel eğitime, korunmaya muhtaç çocuklarla, okul öncesi eğitim için sınıflar açılmasını sağlamak
4. Çevrenin sağlık, tarım, halk eğitimi ve her türlü kalkınma faaliyetine bir merkez vazifesi görmek
5. İlkokulu bitiren çocuklar için mecburi öğrenim çağının dışına çıkıncaya kadar tamamlayıcı kurslar ve sınıflar açmak ve bölge şartlarına göre çocuklara pratik kazandırmak, bu çocuklardan yetenekli olanlara ileri öğrenim imkânları

hazırlamak

6. Bağımsız eğitimli okullarda mezun olan çocukların beş sınıflı ilkokulu bitirmelerini sağlamak
7. Civarda tek öğretmenli ilkokullarda okuyan dördüncü ve beşinci sınıf öğrencilerinin birkaç öğretmeni bulunan okullardan faydalanmalarını sağlamak
8. Çevre öğretmenlerinin birleşip görüştükleri ve tecrübelerini paylaştıkları bir yer olmak ve öğretmenlerin işbaşında yetiştirilmelerine hizmet etmektir (MEB, 2003:17).

Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında öğrenciye sağlanan yararlar şunlardır;

1. Giyim eşyası
2. Kitap, harçlık
3. Muayene ve tedavi giderleri
4. Beslenme odakları
5. Barınma odakları

Bakanlıkça karşılanır.

Bugünkü Yatılı İlköğretim Bölge Okulları'nın durumlarına bakıldığında kız ve erkek öğrenci sayıları arasında da dengesizlik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Belli eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için açılan Yatılı İlköğretim Bölge Okullarının kız ve erkek öğrenciler arasındaki dengesizliğe bakılarak bu bölgelerdeki kız ve erkek çocuklar arasında eğitim eşitsizliğini azaltmadığı gözlenmektedir (MEB,1995).

Daha ucuza mal olacak yeni bir eğitim sisteminin üretilmesinin sıkıntısı çekilirken bu okul türüne yapılan harcamalar normal ilköğretim harcamalarını kat kat geçmektedir. Bu okullarda öğrenci başına maliyetin yüksek olmasına rağmen yine de nitelikli bir eğitim verilmediği düşünülmektedir (MEB,1995).

Türkiye'de Devlet, eğitim konusundaki eksiklikleri görerek anayasalar ve diğer eğitim ile ilgili kanunlarla eğitimi geniş halk kitlelerine ve ülke geneline yaygınlaştırmayı öngörmüştür. Bu anayasalar ve kanunlar da (1924, 1961, 1982 T.C. Anayasaları, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1739 sayılı Türk Milli

Eğitim Kanunu ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu) görülen ortak noktaları ise şöyle sıralamak mümkündür:

1. İlköğretim, kadın-erkek, köylü-kentli, yoksul fakir her Türk vatandaşı için zorunlu ve devlet okullarında parasızdır,
2. Yükseköğretim yeteneklerine göre herkese açık olmalıdır,

3. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak önlemleri alır (Oğuzkan, 1985).

YİBO ve PİO'lar, hüzün, yalnızlık ve yoksulluğun birlikte uyuduğu eğitim kurumlarıdır. Çoğumuzun açılımlarını bile bilmediği bu kurumlarda yaklaşık 284.000 çocuk oldukça kötü koşullarda eğitim görmektedir (Bekleviç, 2004).

YİBO'ların öğrencilerin gelişimine önemli katkıları bulunmaktadır. Öğrencilerin sosyalleşmesi, kendi kararlarını kendilerin alması, çevre ile iletişim kurmaları gibi olumlu etkileri de bulunan YİBO'larda, öğrencilerin ailelerinden uzakta olmaları olumsuz etki yaratmaktadır. Öğrencilerin ailelerinden uzak kalmaları nedeniyle uyum sorunu yaşayacakları duygusal anlamda sıkıntılar çekecekleri düşünülerek veliler çocuklarını bu okullara göndermek istememektedirler.

Aynı zamanda çocukların yaşları küçük olduğu için büyük öğrencilerin küçük öğrencileri ezeceği düşünüldüğünde de çocuklar velileri tarafından bu okullara gönderilmek istenmemektedir (MEB,2002).

YİBO'larda okuyan öğrencilerde çeşitli davranış bozuklukları görülmektedir. Bazı öğrencilerin çok sinirli ve saldırgan olduğu, çoğunun utangaç olduğu görülmektedir (Ak, 2004: 41).

Yatılı İlköğretim Bölge Okullarının Sorunları

YİBO'lar kuruluş amaçları incelendiğinde eğitim-öğretimden yoksun çocuklara yönelik hizmet sunma noktasında faydalı birer eğitim öğretim kurumları olarak yer alsalar da birçok sorunla karşı karşıyadırlar. Bu sorunları aşağıdaki başlıklar altında toplamak mümkündür.

- a Eğitimin niteliğine ilişkin sorunlar.
- b Sağlık, beslenme, temizlik gibi hizmetlerin yetersizliği.
- c Personel sorunları.
- d Toplumun okula bakış ağısına ilişkin sorunlar.
- e Okulun ekonomik ve fiziksel koşullarına ilişkin sorunlar.
- f Öğrencilerin psikolojik sorunları

- a Eğitimin niteliğine ilişkin sorunlar genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesindeki okullarda görölmektedir. Kız öğrencilerin sayısının azlığı, kız öğrencilerin ikinci kademeye devam etmemeleri bu boyuttaki sorunları oluşturmaktadır.
- b YİBO' larda öğrencilerin beslenme olanaklarının yetersiz olduğu, okullarda sağlık görevlisi yada hemşirenin olmadığı, kışın ısınma sorunlarının yařandđı görölmüştür.
- c Norm kadro uygulaması nedeniyle resim, müzik, beden eğitimi, rehber öğretmen gibi branşlarda öğretmen sıkıntısı görölmektedir. İş yükünün fazla olması nedeniyle yardımcı personel sayısı da yeterli değildir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu da öğretmen sirkülâsyonunun çok fazla olması eğitim öğretimin verimini düşürmektedir.
- d Sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan bölgelerde, kız çocukları YİBO' lara gönderilmemekte ya da çok az sayıda gönderilmektedir.
- e Ülkemizdeki Yatılı İlköğretim Bölge Okulları'nın birçoğunun alt yapıları yetersiz, sınıf mevcutları kalabalıktır. YİBO' ların sayısı ve kapasitesi yetersizdir. Birçok okulda spor salonu, çok amaçlı salon bulunmamaktadır.
- f Bu boyutta görölen sorunlar: Çocukların yaşları küçük olduğu için büyük öğrencilerin küçük öğrencileri ezeceği, ayrıca çocukların ailelerinden uzak kalmaları nedeniyle uyum sorunu yaşayacakları duygusal anlamda sıkıntılar çekecekleri düşünölerek veliler çocuklarını bu okullara göndermek istememektedirler (MEB,2002).

Aynı zamanda YİBO öğrencilerinde fazlaca ezilmişlik psikolojisi vardır. Öğrenciler kendisini değersiz hissetmekte ve ciddi sosyalleşme sorunları yaşamaktadır. Bu psikolojiye sahip öğrenciler kendisini yeterince ifade edememektedir. Dolayısıyla bir özgüven eksikliği bütün öğrencilerde hâkimdir. YİBO öğrencileri aile özlemi duymakta, birçoğu bu yüzden okuldan kaçmakta, tatillerde okulu erken terk etmekte ve tatil sonrası okula geç gelmektedir. 180 işgünü olan eğitim-öğretim yılı YİBO' larda 120 iş gününe kadar düşmektedir. Bu durum öğrencilerin başarısını olumsuz etkilemektedir (Eğitimsen,2006).

İlgili Araştırmalar

Dünyada çocuk emeği üzerine yapılan araştırmalar incelendiğinde karşılaşılan araştırmalar aşağıdaki gibidir:

Polat'ın araştırmasına göre, Endonezya'da sokakta yaşayan ve çalışmaya zorlanan çocukların sayısının fazlalığı büyük endişe yaratmaktadır. Göç konusunda Meksika ilginç bir örnek oluşturmaktadır. Meksika'nın başkenti Meksiko City'e her gün 1500 kişi göç etmektedir. Ancak bunlar umduklarını bulamamakta ve gecekondulaşma, işsizlik her geçen gün artmaktadır (Polat, 2002).

Filipinler'de de kırsal kesimden kente gelen aşırı yoksulluk içinde olan ailelerin çocukları ve aile içi şiddete maruz kalan çocuklar sokakta yaşamaya zorlanmakta temel haklarından mahrum bir yaşam sürmektedirler (Polat, 2002).

Bugün dünyada okula gitmeyen 130-140 milyon çocuğun yaklaşık üçte ikisi kızlardan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra da okula başlayabilen çocukların ancak %68'i dört yıllık temel eğitimi tamamlayabilmektedirler. 1997 rakamlarına göre ilkokula gitmeyen çocukların %47'si Afrika ve Aşağı Sahran, %16'sı Ortadoğu ve Kuzey Afrika, %34'ü Güney Asya, %6'sı Doğu Asya ve Pasifik, %12'si Latin Amerika ve Karaibler, %13'ü Baltık, Orta ve Doğu Avrupa ile İngiliz Milletler Topluluğu'na bağlı ülkelerde yaşamaktadır (Güvercin, 2000).

Dünyada 5-14 yaş grubunda 211 milyon çalışan çocuk bulunduğu ve bunların yaklaşık 73 milyonunun 10 yaşından küçük olduğu ILO tarafından yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. 5-17 yaş grubuna

bakıldığında ise toplam çalışan çocuk sayısının 352 milyonu bulunduğ gör÷lmektedir (ILO, 2004).

Türkiye’de çalışan çocuklar konusunda yapılan çalışmalar az sayıda ve kişisel çabalarla yapılmış küçük çaplı araştırmalardır. Bu alandaki araştırmaların kısıtlı ve dar kapsamlı olmasının en önemli nedeni çocukların sabit bir yerde çalışmıyor olmaları ve bu çocuklarla iletişim kurmadaki güçlüklerden kaynaklanmaktadır.

Çalışan çocukların çalışma nedenlerini ele alan araştırmalarda ortaya çıkan tespitleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Şimşek ve Erol’un 2003’te çocuk işçilerle gerçekleştirdikleri bir araştırmada çocukların %68,1’inin maddi durumunun iyi olmaması nedeniyle %30’unun ise meslek öğrenmek için çalıştıkları tespit edilmiştir.

Görak ve Gülçiçek’in 2000’de yaptıkları araştırmanın bulgularına göre ise çocukların çalışma nedenleri; % 65 ile aileye katkı sağlamak, % 42 ile meslek edinmek ve % 30 ile okulda başarısız olunduğı için çalışmaya başlamak olarak bulunmuştur.

Konuyla ilgili yapılmış diğ er bir araştırmada; çocukların %56,7’sinin maddi nedenlerden dolayı, % 18,7’sinin meslek sahibi olmak için ve yine % 18,7’sinin kendi isteğıyle çalıştığı tespit edilmiştir (Dikmen, 2000. 470).

Gömlersiz ve arkadaşlarının (1997) “Sokak Çocukları: Adana İlinde Bir Ön Çalışma” isimli araştırmalarının sonuçlarına göre, çocukların sokakta çalışma nedenlerinin aileden kaynaklanan ekonomik sebeplerden dolayı olduğı ayrıca çocukların çoğunun Doğı ve Güneydoğı Anadolu Bölgesi’nin çeşitli şehirlerinden gelen ailelerin çocukları olduğı tespit edilmiştir.

Bir diğ er araştırmada da bulgular benzerdir. Buna göre çocukların %34,7’si ailesine ekonomik katkı yapmak, % 22’si meslek edinmek ve %20,5’i ise okumaktan hoşlanmamak nedeniyle çalışma yaşamına girdiğini belirtmiştir (Fişek, 1994: 17).

Ülkemizde çocuğun sokağı itilmesindeki nedenler, iller ve bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte metropol kentlerde bu olgunun ekonomik yoksunluktan öte, sokağın çocuk için oluşturduğı ağır olumsuz sonuçlarının aile

tarafından algılanmaması veya çocuğun bir geçim kaynağı olarak görülüp ihmal ve istismarının da yaygın olduğunu ifade etmek mümkündür (Başbakanlık İnsan Hakları Üst Kurulu Raporu, 1999).

Çeşitli sosyo-ekonomik nedenlerle büyük kentlere göç eden ailelerin yanında özellikle Doğu ve Güneydoğuda terörden etkilenen ve büyük bir bölümü çok çocuklu, alt toplumsal ekonomik düzeydeki ailelerin çocukları, okul ve aile ortamından hızla uzaklaşabilmektedirler (Başbakanlık İnsan hakları Üst Kurulu Raporu, 1999).

Boz'un 1993'te gerçekleştirdiği araştırmasında şu veriler ortaya konmuştur. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda karşılaşılmakta olan hızlı nüfus artışı, aşırı ve düzensiz kentleşme, kentsel işsizlik ve dengesiz gelir dağılımı sorunlarını da birlikte getirmektedir. Bu tür sorunların etkilediği aileler, yaşamlarını sürdürebilecekleri yeterli geliri elde edebilmek amacıyla, çocuklarını çok küçük yaşlarda çalışmaya başlatmak zorunda kalmaktadırlar.

İstanbul Kadıköy semtindeki bir araştırmada çocuklar kazandıkları parayı kendi gereksinimleri (barınma, beslenme gibi ihtiyaçlar) için ve ailelerin gereksinimlerine doğrudan katkıda bulunmak için harcadıklarını belirtmektedirler. Günlük kazanç miktarı açısından % 87,9'unun asgari ücret üstünde para kazandığı belirlenmiştir (Doğan, 2001: 54-64).

Çocuk işçilerin çalışma yaşları ve çalışma ortamlarında karşılaştıkları riskler ve edindikleri bir takım olumsuz alışkanlıklarının ortaya konduğu araştırma bulguları ise aşağıdaki gibidir:

Atauz (1997) tarafından sokakta yaşayan/çalışan çocuklar üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukların yaş gruplarının Diyarbakır'da 11-13, Ankara ve Şanlıurfa'da ise 11-12'de yoğunlaştığı saptanmıştır (Yılmaz, 1998).

Küntay (1993) tarafından İstanbul'da yapılan bir araştırmada, çocukların %50'sinin 12-15, %40'ının 16-18 ve %10'unun 7-11 yaş arasında yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Başyatmaz'ın 1990'da Bursa'da yaptığı araştırmada 6-15 yaş grubunda 249 çocukla görüşülmüştür. Ankara'daki sokakta çalışan çocuklarla görüşen Konanç (1988) 15 yaş altında 233 çocukla görüşme yapmıştır. Atauz

(1997) Diyarbakır'da 200 sokakta çalışan çocukla bir araştırma yapmıştır. Burada yoğunluğun 11-13 yaş arası çocuklarda toplandığı izlenmektedir. Atauz'un (1990) Ankara ve Urfa'da yaptığı çalışmalarda da sokakta çalışan çocukların yaş olarak 11-12 yaş gruplarında toplandığı görülmektedir. Ankara'daki grupta sokakta çalışan çocuklar arasında alkollü içki, uyuşturucu kullanma ve kumar oynama bulunmamaktadır. Sokakta yaşayan çocukların ise tümünün sigara kullandığı üçte ikisinin alkol kullandığı görülmektedir (Atauz, 1990:14).

Karataş, Ulutaş ve arkadaşlarının (1994) Antalya'da yaptıkları çalışmada 10-12 yaş grubunun %53,1'ini ve 13-15 yaş grubunu % 29.7 sini oluşturmaktadır. Araştırmaların sonuçlarına göre sokakta yaşayan çocukların yaş grubu ağırlığını 11-15 arası yaş grubunun oluşturduğu görülmektedir.

Konanç 1992'de Ankara'da okula giden çocuklar arasında çalışanların oranını belirlemek amacıyla 6-15 yaş arası 665 kişiye yaptığı ankette çocukların % 21 inin düzenli çalıştığını ve büyük oranda sokakta çalıştığını tespit etmiştir. Her gün çalışanların oranının % 37 olduğu görülmektedir. % 70 i günde 8 saatin üstünde çalışmaktadır. Çocukların sokakta çalışırken fiziksel istismar başta olmak üzere istismara maruz kaldığı, cinsel istismarında görüldüğü, istismarcıların büyük çocuklar olduğu saptanmıştır.

Yılmaz'ın (1998) de yaptığı saha çalışması sokakta çalışan çocukların uçucu madde kullandıklarını göstermektedir. % 83.6 sı uçucu madde kullanmaktadır. Bunların % 65.5 i tiner, %23.6 sı tiner ve bally, % 59.1 i bali, % 1.8 tiner, bally ve hap kullanmaktadır. Tiner ve bally kullanan çocuklar, ceplerindeki ya da kemerlerinin altındaki plastik şişelere koydukları bu maddeyi kullanmak için beze döküp kokladıklarını göstermektedir. Yaptığı alan çalışmasında (1999: 432) sokakta çalışan çocukların üçte ikisinin sokakta çalışırken polis veya belediye zabıtasının kendilerini kovaladığını başka yerlere gitmesi için zorladığını ya da doğrudan şiddet kullanarak kendisine müdahale ettiğini, üçte biri polis tarafından alıkonulduğunu ifade etmiştir. Polis ve zabitanın müdahalesi bölgeden bölgeye değişmektedir. Büyük caddeler, kalabalık ortamlarda ve iş merkezlerinin önünde daha müdahaleci bir tavrın olduğu

görülmektedir. İstanbul'da Kadıköy, Beyoğlu, Eminönü ve Bakırköy en çok müdahalenin gerçekleştiği ortamlardır. Zabıtanın müdahalesi çocukların sattığı malzemelere el koyma tarzında olmaktadır. Çocukların üçte ikisinin malzemesine en az bir kez el konulmuştur.

Sokakta çalışan çocukların ailede ve sokakta yaşadıkları sorunlar üzerine çalışan Mağden ve Deretarla (2002) Adana il merkezinde sokakta çalışan 9-16 yaş grubu çocukların, ailede ve sokakta yaşadıkları sorunların incelenmesi amacıyla bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda, sokakta yaşayan ve çalışan çocukların çoğunluğunun erkek olduğu, ekonomik güçlüklerden dolayı çocukların çalıştığı, ailelerin geçim sıkıntısı nedeniyle kentte yeni iş olanakları yaratmak için göç edip, gecekondu bölgesinde oturdukları, ailelerin eğitim düzeylerinin düşük, çocuk sayısının fazla olduğu, bunun yanında da çocukların gerek aile içinde gerekse sokakta çeşitli şekillerde fiziksel istismara uğradıkları tespit edilmiştir. Yine Mağden ve Deretarla' ya göre aileler yoksul ve işsiz olduğu sürece çocuklar çalışmak zorundadır. Tarsus'ta (DEK, 2004) yapılan bir çalışmada da sokakta çalışan çocukların %60'ının aile içi şiddete maruz kaldığı görülmüştür.

Yine Türkmen ve İlik'in (1994) "Sokaklarda Çalışan ve Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezine Kaydı Olan Çocukların Çalışma Yaşamlarına İlişkin Bir İnceleme" isimli çalışmalarında, çocukların büyük çoğunluğunun ekonomik yetersizliklerden dolayı okulu bıraktıkları saptanmıştır. Ayrıca çocukların büyük oranda meslek kursuna gitmek istedikleri belirlenmiştir. Bu çalışmada yaş dağılımının çoğunluğu 11-14 yaş grubunda (% 60) çocukların oluşturduğu görülmektedir.

Çırak ve Çivitçi (2004), Malatya ili sokaklarında çalışan çocukların bazı demografik ve psikososyal özelliklerini inceledikleri "Malatya İlinde Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmalarında, sokakta çalışan çocukların çalışma nedenleri, aile durumları, eğitim durumları ve sokakta çalışma koşullarına ilişkin bulgular elde etmişlerdir. Araştırma sonucunda, sokakta çalışan çocukların çoğunluğunun çok çocuklu ailelerden geldiği, ailelerin bakabileceğinden fazla sayıda çocuk sahibi olmasının, çocuğun temel

gereksinimlerini yerine getirememe sonucunu doğurduğu ve bu durumun çocukları sokakta çalışmaya yönelten nedenlerden biri olduğu tespit edilmiştir. Evden kaçmayı düşünen ve kaçma girişimi olan çocukların büyük çoğunluğunun aile içi şiddet nedeniyle bu yola başvurdıkları da yine bu araştırmanın sonuçlarındandır. Bunun dışında aileye ekonomik katkıda bulunmak çocukların sokakta çalışma nedenlerinin başında gelmektedir. Ailenin eğitim ve gelir düzeyinin düşük oluşu da öne çıkan bir bulgudur. Yine aynı çalışmada, çocukların okul dışında kalan zamanlarının büyük bölümünü sokakta çalışarak geçirdikleri ve sokakta çalışma koşullarının okul başarılarını etkilediği, eğitimlerinin önüne geçebildiği ayrıca sokakta çalışan çocukların sınıfta kalma oranlarının yüksek olduğu bulgusu yer almıştır.

Çalışan çocukların sosyo-demografik özelliklerinin ortaya konduğu “Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma” (1998), isimli bir diğer çalışmada Köksal ve Alisinanoğlu, Ankara’da sokakta çalışan çocukların kendileri, aileleri ve çalışma yaşamları hakkında bazı bilgilerin edinilmesini amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda, çocukların çalışma yaşamına çok küçük yaşlarda atıldığı bu nedenle çalışma sırasında karşılaştıkları olumsuzluklardan negatif etkilendikleri, ailelerinin eğitim düzeylerinin çok düşük olduğu, çalışan çocuklarının büyük çoğunluğunun aile ekonomisine katkıda bulunmak için çalıştıkları saptanmıştır. Ayrıca çocukların çalışma yaşamında karşılaştıkları olumsuzlukların başında, uzayan çalışma sürelerinin geldiği saptanmıştır.

Çocukların çalıştırılmasına yönelik alınacak önlemlere yönelik çeşitli öneriler sunan Türkmen (1998) Adana’da Sokakta Çalışan Çocukların Sosyo-demografik Özellikleri adlı çalışmasında çoğunluğu Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri’nin çeşitli illerinden Adana’ya göç eden ailelerin çocukları olan 120 çalışan çocuk üzerinde yaptığı çalışmada bu çocukların ailelerine yönelik alınabilecek tedbirleri saptamayı amaçlamıştır. Bu araştırmanın sonucunda ailelerin çocuklara sevgi, bakım ve koruma sağlayabilmesi için her şeyden önce birlikteliğini korumaya, maddi kazanca, psikolojik ve sosyal desteğe gereksinim duyduğu, kırsal kesimde bir kısmı geniş aile tarafından sağlanan bu tür hizmetlerin kentlerde toplumsal kurumlar tarafından sağlanamamasının büyük

ümitlerle kente göç eden ailelerin ilişkilerini parçaladığı ve çocuğu başıboş bıraktığı saptanmıştır.

“Adana’da Sokakta Çalışan, Yaşayan Çocukların Sosyo-demografik Özellikleri” isimli Aksu ve Yoldaşcan’ın (2001) çalışmasında Adana Sokak Çocukları Derneği’nin ulaştığı 381 çocuk üzerinde yapılan çalışma sonucunda, uygunsuz koşullarda yaşayan çocukların giderek arttığı, konuya gereken önemin verilmediği ve acil önlemler alınmadığı takdirde sorunun daha büyük boyutlara ulaşacağı belirtilmiştir.

Oğuz Polat’ın (1998), sokak çocukları, çalışan çocuklar, sokakta çalışan çocuklar üzerine gerçekleştirdiği araştırmalar şu sonuçları ortaya koymuştur. 1990’lı yıllardan itibaren, birçok ilimizde, toplumsal sorun haline gelen sokak çocukları alanında görevli kamu kurumu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumudur. Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı 30 tane çocuk ve gençlik merkezinde bu alana yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu merkezler aracılığıyla, 6 853 adet sokakta çalışan ve sokakta yaşayan çocuğa ulaşılmış bulunmaktadır. Çocuk ve gençlik merkezlerinde görevli sosyal hizmet uzmanlarınca yapılan sokak çalışmaları sonucunda, çocukların kimlik bilgileri, adresleri, eğitim durumları, çalışma şartları, sokakta olma nedenleri, madde bağımlısı olma gibi bilgiler alınarak çocukların merkeze gelmeleri sağlanmaktadır. Ulaşılan 6 853 adet sokakta çalışan ve çalıştırılan, yaşayan çocuklar üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda, çocuklara ilişkin farklı veriler elde edilmiş bulunmaktadır. Buna göre, bu çocukların yaklaşık yüzde 47’sinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu’dan göç yoluyla büyük şehirlere geldiği, yüzde 42’sinin ilköğretimi yarıda bıraktığı; yani, eğitim bakımından da yetersiz oldukları, yüzde 49’unun parçalanmış aileden geldiği, yüzde 53’ünün de aile işi şiddet, aile ile anlaşamama, ailenin parçalanması ve zorla çalıştırılma gibi sebeplerle sokağa çıktığı tespit edilmiş bulunmaktadır.

Çalışan çocukların eğitim-öğretimde yer alma süreçleri ve eğitimlerine ilişkin beklentileri üzerine yapılan araştırmalar aşağıdaki gibi şekillenmektedir:

“Sokakta Çalışan Çocukların Başarısız Olma Nedenleri ve Verimli Çalışma Becerileri” isimli araştırmasında, Demir (2001) sokakta çalışan

çocukların kendilerine özgü bazı özelliklerinden dolayı okulda başarılı olamadıklarını ve bu nedenle okulu bıraktıklarını ortaya koymuştur. Demir'e göre bu özellikler aileye ilişkin bazı özellikler olabildiği gibi okula ilişkin özellikler de olabilir. Aileye ilişkin özellikler üzerinde en çok durulan özellik, aile bireylerinin düşük eğitim düzeyine ve okula karşı olumsuz tutuma sahip olmalarından dolayı öğrenciye ders çalışma ve motivasyonu artırma açısından yeterli desteği sağlamamalarıdır. Bu öğrenciler evde uygun ders çalışma ortamı bulamadıkları gibi nasıl ders çalışacaklarını da bilememektedirler. Bu nedenle okulda verimli ders çalışma becerileri geliştirme konusunda yardım almaya ihtiyaç duymaktadırlar. Verimli ders çalışma becerilerinden en gerekli olanları, zaman yönetimi, etkili dinleme, okuma ve sınava hazırlanmadır.

Konaç'ın (1988) Ankara'da sokakta çalışan çocuklar üzerine yaptığı araştırma sonuçlarında, çocukların eğitimlerini sürdürememe nedenleri arasında ilk sırayı ekonomik nedenlerin (%52.2), ikinci sırayı ise okulda başarısızlığın aldığı belirtilmiştir. Çocukların (%40)'ının ise çalıştığı işten memnun olmadığı saptanmıştır.

Çapur'un (2006) Çalışan İlköğretim Öğrencilerinin Eğitim Beklentileri konulu araştırmasındaki bulguları şu şekildedir. Öğrencilerin % 45,9'unun kendi okul başarısıyla ilgili görüşleri olumsuzdur. Bu öğrenciler okul başarılarının yeterli olmadığını düşünmekte ve bunun nedenini bir işte çalışmalarına bağlamaktadırlar. Yorulmaları nedeniyle yeteri kadar ders çalışmadıklarını, derslere konsantre olamadıklarını devamsızlık yaptıkları için de derslerden geri kaldıklarını belirtmektedirler. Öğrencilerin % 46,1'i eğitim açısından bir işte çalışmayan öğrencilerin daha şanslı olduklarını düşünmektedirler. Bu şansın sadece eğitimlerini daha olumlu koşullarda sürdürmeleriyle sınırlı kalmadığını, çalışmayan öğrencilerin aynı zamanda sokakta veya evde arkadaşlarıyla oynayabilmelerinin, dinlenip tatil yapmalarının da bir şans olduğu görüşündedirler.

Yatılı İlköğretim Bölge Okulları üzerine yapılan çalışmalar ise şu şekildedir:

Yozgat'ın 1990 da hazırladığı "İlköğretim Okulu ve Yatılı İlköğretim Bölge

Okullarında Öğrencilerin Psiko-sosyal Problemlerinin Araştırılması” konulu çalışmasında sonuç olarak öğrencilerin rehberlik ihtiyaçlarının giderilmesi yönünde Rehberlik ve Araştırma Merkezi yetkililerinin bu okullarla daha sıkı bir işbirliği yapması ve daha çok ilgilenmesini önermiştir.

Aralpcan (1998) araştırmasında Yatılı İlköğretim Bölge Okullarının son yıllarda sayıca artış gösterdiğini tespit etmiş, öğrenci sayısında ise erkek öğrenci ve kız öğrenciler arasındaki sayısal artış incelendiğinde erkek öğrencilerin lehinde bir artış olduğunu, bunun da kız ve erkek öğrenciler arasında eğitimde fırsat ve imkân eşitsizliğini iyice arttığını ortaya koymuştur.

BÖLÜM III. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizi ile ilgili açıklamalar yer almaktadır.

Araştırmanın Modeli

Nitel araştırma yönteminin uygulandığı bu araştırma, betimsel nitelikte olan bir araştırmadır. Bu bağlamda, araştırmanın konusunu oluşturan Ankara ve ilçesi Şereflikoçhisar'da çalışan ve Şereflikoçhisar YİBO'ya (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu) yerleştirilen çalışan öğrencilerin görüşlerinden yararlanarak çalışan çocukların aile ve iş yaşam koşulları, onları çalışmaya iten nedenler, YİBO kapsamında yer alma süreçleri ve bu sürece ilişkin değerlendirmeleri derinlemesine incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırma, Ankara ve ilçesi Şereflikoçhisar'da çalışmakta olup örgün eğitim yoluyla topluma kazandırılmak amacıyla Şereflikoçhisar YİBO'ya (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu) yerleştirilen çocuklardan “amaçlı örnekleme tekniği” ile seçilen çalışan öğrencilerle gerçekleşmiştir. Bu tür örneklemede araştırmacı kimlerin seçileceği konusunda kendi yargılarını kullanır ve araştırmanın amacına en uygun olanları alır. Bu yaklaşımın avantajı deneklerin seçiminde araştırmacının bilgi ve becerilerini kullanmasıdır (Balci, 2004: 90).

Bu araştırmada araştırmacı, çalışma grubunda yer alacak öğrencileri belirlerken veri toplamada daha sağlıklı sonuçlar elde etmek açısından 1. kademedeki çalışan öğrencilere yer vermemiştir. Araştırmacı, ön bilgi edinme noktasında okulun 2. kademesindeki 6., 7. ve 8. sınıflardaki çalışan öğrencilerle gerçekleştirdiği sınıf içi diyaloglarında çalışan öğrencilerin kimler olduğunu, yaşlarını, çalıştıkları il/ilçeyi ve çalışma alanlarını tespit etmiş, 2. kademedeki öğrenim görebilecek her yaş grubunu kapsayacak şekilde mevcut sayısal dengeler gözetilerek (20 öğrenci içerisinde yaş, cinsiyet, sınıf, çalıştıkları il/ilçe

ve iş alanlarındaki farklılıklar gözetilerek) çalışma grubunu oluşturmuştur.

Araştırmacı, 2. kademedan her yaş grubundan ve her kademeye yönelik olacak şekilde sayısal bir denge kurmaya çalışmıştır. Öğrencileri çalıştıkları il/ilçe ve çalışma alanlarına göre de belli bir düzen içerisinde oluşturmuştur. Çalışan öğrencilerin bir kısmının Ankara gibi büyük şehirde, diğer bir kısmının ise Ankara ilçesi Şereflikoçhisar'da çalışıyor olmasına özen göstermiş, aynı zamanda farklı çalışma alanlarında yer alan öğrencileri de gözeterek çalışma grubunu belirlemiştir. Araştırmacı, belirlenen özellikler açısından çeşitlilik gösteren çalışan öğrencilerin, çalışma grubuna alınmasına özen göstermiştir.

Çalışma grubunda yer alan çalışan öğrencilerin sınıf, yaş ve cinsiyetlerine göre dağılımları çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6. Çalışan Öğrencilerin Yaş, Cinsiyet ve Sınıflarına Göre Dağılımları

Sınıf	6	6	6	6	6	6	6	6	7	7	7	7	7	7	7	8	8	8	8	8
Yaş	12	12	12	12	13	13	16	13	14	13	18	14	15	12	13	13	15	15	14	14
Cinsiyet	K	E	E	E	E	E	E	K	E	E	E	E	E	E	E	K	E	K	E	E

Çalışma grubunun profilleri incelendiğinde yaşları 12 ile 18 arasında değişen 2. kademe öğrencilerinin 4 tanesi kız, 16 tanesi ise erkek öğrenciden oluşmuştur. Bu öğrencilerin 5'i 12, 6'sı 13, 4'ü 14, 3 tanesi 15, 1 tanesi 16 ve bir diğeri de 18 yaşındadır. Yaş, cinsiyet, sınıf, çalıştıkları il/ilçe ve çalışma alanları bazındaki farklılıklar gözetilerek; 6. sınıf öğrencilerinden 8; 7. sınıf öğrencilerinden 7; 8. sınıf öğrencilerinden ise 5 öğrenciden oluşan çalışma grubu, toplam 20 öğrenci olarak belirlenmiştir.

Verilerin Oluşturulması

Nitel araştırmada en yaygın olarak kullanılan veri toplama yöntemlerinin başında görüşme, odak grup görüşmesi ve gözlem gelmektedir. Bunların

yanında çeşitli türdeki dokümanlar da (belgeler, yazışmalar, fotoğraflar gibi), nitel araştırmada kullanılan verilere temel oluşturabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 88-89).

Bu araştırma verileri; yerli ve yabancı literatür taraması, uluslar arası sözleşmeler, çalışan çocuklar ve YİBO'larla ilgili sayısal veriler ve araştırma kapsamındaki Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Okulu'nda çalışan öğrencilerle görüşme yapmak için İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmış (Ek 1), görüşme talep edilen çalışan 20 öğrencinin tamamı görüşmeyi kabul etmiştir. Görüşmeler, her bir öğrenciyle birer kez olmak üzere, yüz yüze ve bireysel olarak gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada araştırma yapılacak Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Okulu'nda çalışan öğrencilerle görüşme yapmak için İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmış (Ek 1), görüşme talep edilen çalışan 20 öğrencinin tamamı görüşmeyi kabul etmiştir. Görüşmeler, her bir öğrenciyle birer kez olmak üzere, yüz yüze ve bireysel olarak gerçekleştirilmiştir.

Görüşme öncesi, her öğrenciden boş vakitleri göz önünde bulundurularak randevu talep edilmiş, görüşme mekânı, saati ve görüşme gerçekleştirilecek öğrencinin belirlendiği bir program doğrultusunda görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme talep edilen öğrenciler görüşmeyle ilgili gereken bütün kolaylıkları sağlamışlar, randevu saatinin çok öncesinden hazır bulunduklarını ifade ederek, araştırmacıya randevu saatini sürekli hatırlatarak görüşme gerçekleştirmeye olan istek ve gönüllülüklerini yansıtmışlardır. Görüşmenin amacı, görüşme öncesi öğrencilere aktarılmıştır.

Veri Toplama Ortamı

Bu bölümde araştırma kapsamında yer alan Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu ile ilgili sayısal verilere yer verilmiş, görüşme gerçekleştirilen çalışma alanı kapsamlı bilgilerle betimlenmiştir.

Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

2007 verilerine göre Türkiye genelinde YİBO'ların toplam sayısı 301'e ulaşmıştır. Ankara ilinde hizmet veren 4 YİBO'dan biri olan Şereflikoçhisar Yatılı

İlköğretim Bölge Okulu civar köy çocuklarının ve fakir ailelerin çocuklarının eğitim-öğretim ihtiyaçlarını gidermesinin yanı sıra Ankara ili ve Şereflikoçhisar özneline çalışan çocukların eğitim öğretimlerine devam etmeleri yönünde çeşitli kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde olan bir eğitim kurumudur. Bu kuruluşlar aracılığıyla çalışan çocukların eğitim ihtiyaçlarının giderilmesinin yanı sıra barınma, beslenme ve çeşitli maddi ihtiyaçlarının karşılanmasında da etkin olan bir okuldur.

Okulun fiziksel ortamı, sunulan olanak ve hizmetlerin mevcut koşulları şu şekilde değerlendirilmiştir. Şereflikoçhisar Yatılı ilköğretim Bölge Okulu, 1962 yılında 12 derslik olarak yapılmış ve 1963-1964 eğitim-öğretim yılında hizmete açılmıştır. 2006 yılında yenilenen pansiyon binalarıyla koğuş sistemi odalardan, odaları 4 kişilik pansiyon binalarıyla daha sağlıklı koşullarda hizmete girmiştir. Pansiyon binalarında çamaşırhane, TV odası, çalışma salonu, dinlenme salonu gibi olanaklar yer almaktadır. Okul yemekhanesi mutfak ve 2 yemek salonuna sahip 300 öğrenci kapasiteli bir birim olarak faaliyet göstermektedir. Fen laboratuvarı, görsel sanatlar sınıfı, teknoloji tasarım sınıfı, müzik odası, sinema odası ve gösteri salonu gibi imkânlarla sahip olan okulun yeni oluşturulan fen laboratuvarı ve müzik odası dışında kalan görsel sanatlar sınıfı, teknoloji tasarım sınıfı bazında materyal eksikleri yer almaktadır. Okul, bir spor salonuna sahip değildir ve spor etkinlikleri için gerekli olan malzemeler yetersiz kalmaktadır. Araştırmanın gerçekleştirildiği 2008-2009 eğitim öğretim yılı içerisinde Şereflikoçhisar Yatılı ilköğretim Bölge Okulu'nda, 1 müdür, 3 müdür yardımcısı ve 20 öğretmen görev almakta ve okulda öğretmen açığı sıkıntısı yaşanmamaktadır.

Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'nun yıllara göre öğrenci sayıları incelendiğinde YİBO'da son 6 yıl içerisinde eğitim öğretim gören öğrenci sayısında bir düşüş yaşandığı gözlemlenmiştir. Çizelge 7, öğrenci sayısında son 6 dönemde gerçekleşen azalmayı yansıtmaktadır.

**Çizelge 7. Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'nun Son 6
Donemin Öğrenci Sayısını Gösterir Çizelge**

Ders Yılı	Erkek Öğr. Sayısı	Kız Öğr. Sayısı	Toplam
2003-2004	262	129	391
2004-2005	203	89	292
2005-2006	205	91	296
2006-2007	175	91	266
2007-2008	164	76	240
2008-2009	156	75	231

Kaynak: Şereflikoçhisar YİBO Arşivi, (2009).

Çizelge incelendiğinde 2003-2004 eğitim öğretim yılında 391 öğrenci eğitim öğretim hizmetinden yararlanırken bu sayı 2008-2009 eğitim öğretim yılında 231'e düşmüştür. % 60 oranında bir düşüş sergileyen tablodan YİBO'da yoksulluk sonucu eğitim öğretimden yoksun kalan çocuklara veya okulu olmayan civar köy çocuklarına eğitim öğretim hizmeti sunma noktasında geriye gidişlerin yaşandığı söylenebilir.

Milli Eğitim Bakanlığı XII. Milli Eğitim Şurası'nda eğitimin bireyler arasında fırsat eşitliği ve bölgeler arasında sosyal adalet ilkelerine uygun olarak yayılabilmesi için, her yerleşim biriminin ihtiyacı olan okul türünün ve öncelik sırasının belirlenmesi gerekmektedir denilmektedir. Şura'da çok geniş bir şekilde kırsal alana yayılmış yerleşim birimlerine eğitim hizmetlerini götürmek amacıyla kırsal alana götürülecek olan hizmetlerde etkinliği sağlayabilmek için dağınık yerleşmelerin merkezi olabilecek yerlerde, ilköğretim ikinci kademe öğretiminin toplu olarak götürülmesi ve çeşitli programları uygulayabilecek nitelikte olması öngörülmektedir (MEB,1989: 82).

Yıllara göre kaydı bulunan öğrenci sayılarındaki azalma incelendiğinde kırsala eğitim hizmetlerini götürmek amacıyla kurulan Şereflikoçhisar YİBO'nun sunduğu hizmetlerde etkinliğinin azalmış olduğu söylenebilir.

Yine çizelgeden de gözlemlendiği üzere Şereflikoçhisar YİBO'da erkek öğrenci sayısı kız öğrencilere oranla oldukça yüksektir. Bu verilerden hareketle 2005-2006'da hizmete sunulan yeni pansiyon binalarından erkek öğrenci

pansiyonu 4 katlı, kız öğrenci pansiyonu ise 2 katlı olarak inşa edilmiştir.

Şereflikoçhisar YİBO örneğinde de Ak'ın değindiği gibi kız öğrencilerin yatılı okullara gönderilmek istenmemesi toplumumuzda geçmişten beri süregelen bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Ak, 2004: 30).

Yatılı İlköğretim Bölge Okulları'nın kuruluş amaçlarından biri de (kız-erkek) cinsiyete bağlı eşitsizliği ortadan kaldırmak iken (MEB, 1995) Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu özneline cinsiyete bağlı eşitsizliğin var olduğu gözlenmiştir. Çizelge 8 bu eşitsizliği yansıtır niteliktedir.

Çizelge 8. 2008-2009 Eğitim - Öğretim Yılında Şereflikoçhisar YİBO'da Eğitim Görmekte Olan Öğrencilerin Şubeler ve Cinsiyet Bazında Dağılımı:

Sınıf/Şube	Erkek Öğr. Sayısı	Kız Öğr. Sayısı	Sınıf Toplamı
Anasınıfı	8	7	17
Şubesi			
1-A Sınıfı	14	12	26
2-A Sınıfı	19	11	30
3-A Sınıfı	15	7	22
4-A Sınıfı	13	12	25
5-A Sınıfı	11	4	15
6-A Sınıfı	14	0	14
6-B Sınıfı	16	3	19
7-A Sınıfı	11	6	17
7-B Sınıfı	11	6	17
8-A Sınıfı	14	4	18
8-B Sınıfı	10	3	13
Toplamlar	156	75	231

Kaynak: Şereflikoçhisar YİBO Arşivi, (2009).

Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'nda 2008-2009 öğretim yılında sınıflar ve şubelere göre öğrenci sayısı şöyledir: Anasınıfı 8 erkek, 7 kız öğrenci olmak üzere toplam 15; 1. sınıf 14 erkek, 12 kız öğrenci olmak üzere

toplam 26 öğrenci; 2. sınıf 19 erkek, 11 kız olmak üzere toplam 30; 3. sınıf 15 erkek, 7 kızla birlikte toplam 22; 4. sınıf 13 erkek, 12 kız öğrenciyle toplam 25; 5. sınıf 11 erkek, 4 kız öğrenciyle birlikte toplam 15; 6-A şubesi 14 erkek öğrenciyle toplam 14; 6-B şubesi 16 erkek, 3 kız öğrenciyle toplam 18; 7-A şubesi 11 erkek, 6 kız öğrencisiyle toplam 17; 7-B şubesi 11 erkek, 6 kız öğrenciyle toplam 17; 8-A şubesi 14 erkek, 4 kız öğrenciyle toplam 18; 8-B şubesi 10 erkek, 3 kız öğrenciyle toplam 14 öğrenciden oluşmaktadır. Okul genelinde ise 156 erkek, 75 kız öğrenciyle toplam 231 öğrenci öğrenim görmektedir. Buradan da gözlemlendiği gibi sınıflardaki ve şubelerdeki öğrenci sayısı 13-30 arasında değişmekte olup sınıflardaki öğrenci sayısı kalabalık değildir. Öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, tüm sınıf ve şubelerde erkek öğrenci oranının kız öğrenci oranından fazla olduğu gözlenmektedir. Böylece Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulunun 231 öğrencisinin büyük çoğunluğunun (%80) erkek, ancak çok az bir bölümünün (%12) kız öğrenci olduğu, dolayısıyla cinsiyete göre dağılıma bakıldığında eğitim hizmetinden daha çok erkek öğrencilerin yararlandığı söylenebilir. YİBO'lara ilişkin yönetmelikte yönetmeliğinde kız öğrencilere belli önceliklerin tanınacağı yer almasına karşın kız öğrencilerin bu hizmetten daha az faydalandığı gözlenmektedir.

Görüşme Formunun Hazırlanması

Görüşmede dört temel ve çok sayıda alt sorudan oluşan “açık ve kapalı uçlu soruların yer aldığı” bir görüşme formu kullanılmıştır (Ek 2). Görüşme formunun geliştirilmesinde, daha önce yapılmış bazı araştırmaların formlarından da yararlanılmıştır. Veri toplama aracının kapsam geçerliliği, alan yazın taraması ve uzman görüşüne başvurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda görüşme formuna son biçimi verilmiştir. Görüşmeci, görüşme yapılan öğrencilerin kendi okul öğrencileri olması nedeniyle görüşme ön denemesi yapmamıştır.

Görüşme formunda açık uçlu sorular sorularak “evet” ya da “hayır” türü yanıtlara götüren sorulardan kaçınılmış, açıklama yapmayı ve ayrıntılı

konuşmayı teşvik eden “nasıl”, “neden”, ve “ne” türü sorular hazırlanmıştır. Bu tür sorular açık uçlu olduklarından, görüşülen bireyin konu hakkında daha ayrıntılı yanıtlar vermesini teşvik etmiştir.

Derinlemesine veri toplamak amacıyla alternatif sorular ve sondalar hazırlanmış, araştırmacı sorunun tam olarak anlaşılması durumunda alternatif bir ifade ya da sonda ile görüşülen bireyin soruyu anlamasına yardımcı olmuştur. Sondalar görüşülen bireye hangi noktalarda ek veri vermesi gerektiği, verilen ayrıntının yeterli olup olmadığı ve tam olarak anlaşılmayan açıklamalar getirmesi gerektiği konusunda bir geri bildirim özelliği de taşır (Yıldırım ve Şimşek,2006:133). Örneğin “çalışmak senin için ne ifade ediyor?” sorusunu anlayamayan bir öğrenciye “çalışınca neler hissediyorsun?” ya da “çalışmak sana neler kazandırıyor?” sondalarıyla soruyu anlamasına yardımcı olunmuştur.

Görüşme Tekniği ve Uygulanması

Nitel araştırmalarda kullanılan derinlemesine görüşme tekniği, sosyal dünyadaki “görünür” birçok olgu, süreç ve ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri toplama aracıdır (Kümbetoğlu, 2005: 71-72).

Görüşmenin amacı, bir bireyin iç dünyasına girmek ve onun bakış açısını anlamaktır. Görüşme yoluyla, deneyimler, tutumlar, düşünceler, niyetler, yorumlar ve zihinsel algılar ve tepkiler gibi gözlenemeyeni anlamaya çalışırız. Bu süreçte, sorulan sorulara, karşı tarafın rahat, dürüst ve doğru bir şekilde tepkide bulunmasını sağlamak görüşmecinin temel görevidir (Yıldırım ve Şimşek,2006:120)

Araştırmacının görevi, görüşülen kişinin dünyasına girebilmektedir. Çoğunlukla bu süreçte iki kişi arasında kurulacak içtenlikli ve yakınlığa dayalı ilişki ve etkileşim, görüşülenin yüzeysel ve sınırlı cevaplardan çok, gerçekten kendi dünyasını açabildiği bir ortam yaratır (Kümbetoğlu, 2005: 71-72).

Bu araştırmada, araştırmacı Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu’nda 4 yıldır İngilizce öğretmeni olarak görev yapmakta olması itibarıyla uzaktan ve ikinci elden bilgi toplayan bir kişiden çok, araştırma konusuyla ilgili

verilerin toplandığı ortamda zaman harcayan, araştırma ortamını yakından tanıyan ve araştırmaya dâhil olan bireylerle yakın iletişim kuran, verilerin toplandığı ortama hâkim bir kişi durumundadır. Araştırmacının bu konumundan dolayı görüşmeler yüzeysellikten uzak, derin ve etkileşimli bir şekilde yapılmıştır. Araştırmacının katılımcı araştırmada, doğrudan katılımcı konumunda olması, görüşülen öğrencilerle birlikte hareket etmesi, öğrencilerin kendilerini rahat bir şekilde ifade etmelerini sağlayabilmesi araştırmada güvenilirlik artırıcı bir avantaj olarak yorumlanmıştır.

Bu araştırmada veri toplamak üzere “yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” kullanılmıştır. Bu nedenle sorular önceden hazırlanmıştır ancak cevap seçenekleri önceden belirlenmemiştir. Görüşme formunun önceden hazırlanması görüşme zamanının etkin bir şekilde kullanılması, konunun bütünlüklü olarak ele alınması gibi avantajlar sağlamıştır. Bu formla, görüşülen konu ve sorunlara odaklanmak mümkün olabilmüş, belirlenen sondaj sorular sayesinde konunun daha derinlikli olarak ortaya konması sağlanabilmıştır. Görüşülen öğrenciler, aynı zamanda bakış açılarını ve deneyimlerini rahatlıkla ortaya koyabilmişlerdir.

Araştırmacı önceden hazırladığı konu veya alanlara sadık kalarak, hem önceden hazırlanmış soruları sorma, hem de bu sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahip olmuştur. Görüşme formu, araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir yöntemdir. Araştırmacı görüşme sonrasında bazı konuların ayrıntısına girmiş daha çok sohbet tarzı bir yöntem belirlemiştir.

Görüşmeler, görüşülecek öğrencilerin boş vakitleri göz önünde tutularak öğrencilerden alınan randevular ile belli bir program çerçevesinde gerçekleşmiştir. Araştırmacı, öğrencilerden görüşme gerçekleştirilecek mekânlarının yaratılması konusunda herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır. Görüşme mekânı olarak okul binası içerisindeki revir kullanılmış sadece bir kız öğrenciyle kız pansiyonundaki bayan belletici öğretmen odası görüşme mekânı olarak değerlendirilmiştir. Görüşme gerçekleştirilecek mekân seçiminde

öğrencilerin düşüncelerini rahat bir şekilde ifade edebilecekleri kendileri için bilindik ve sessiz bir ortam olmasına özen gösterilmiştir.

Görüşmede, görüşülecek öğrencilerin onayı alınarak ses kaydı yapılmıştır. Öğrenciler kayıt yapılmasında bir sakınca görmemiştir. Görüşme öncesi araştırmanın ne amaçla, kim tarafından yapıldığı, verilen cevapların doğruluğunun araştırmanın geçerliliği açısından önemli olduğu, görüşme sonucu elde edilen bilgilerin sadece bu araştırmada kullanılacağı ve gizli kalacağı araştırmacı tarafından belirtilmiştir.

Karşılıklı güven temelinde gerçekleşen görüşmeler görüşme tekniğinin dezavantajları yaşanmadan gerçekleşmiştir. Araştırmada, görüşme yapılan öğrencilerin tahmini süreyi aşmaları, ses kaydını kabul etmeleri ve kendi istekleriyle görüşmeyi teklif etmeleri öğrencilerle “doğru” iletişim kurulduğu biçiminde yorumlanmıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Veriler, “içerik analizi” ile çözümlenmiştir. Böylece toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayacağı bir biçimde organize ederek yorumlamaktır. (Yıldırım ve Şimşek, 2006:227).

Bu doğrultuda toplam 20 öğrenci ile bireysel olarak gerçekleştirilen görüşmelerde her bir öğrenciyle yaklaşık yarım saat süren, bazılarıyla ise bir saati aşan görüşmeler sonucunda toplam 10 saate yakın görüşme yapılmış, elde edilen ses kayıtları araştırmacı tarafından çözümlenerek 74 sayfalık görüşme metinlerine dönüştürülmüştür. Görüşme metinleri, görüşmenin konu başlıklarına ve bunlarla ilgili olarak sorulan kılavuz sorulara verilen yanıtlara göre sınıflandırılmış ve düzenlenmiştir. Görüşme metinleri, önce görüşülen öğrencilere sonra da her bir amaç sorusuna göre gruplandırılmıştır. Bu gruplar tek tek okunarak araştırmanın amacına yanıt aranacak şekilde düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmada gizlilik ilkesi gereği görüşme yapılan öğrencilerin

gerçek isimleri yerine takma isimler kullanılarak çözümlmeler yapılmıştır.

Bu araştırmada içerik analizi ile betimleme yaparken araştırmacı, araştırma bulgularının iç güvenirliliğini ve geçerliliğini arttırmak amacıyla öğrenci görüşlerinden sıkça alıntılar yapmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde, araştırmanın bulguları ve bulgulara dayalı yorumlar yer almaktadır. Eğitim öğretimlerini YİBO' da sürdüren çalışan çocuklarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular, araştırmanın amacına uygun bir biçimde düzenlenmiş olan konu başlıkları çerçevesinde, birbirine benzer nitelik taşıyan verilerin anlaşılır bir şekilde organize edilmesiyle yorumlanmıştır. Yorumlamada çalışan çocuklar ve Yatılı İlköğretim Bölge Okulları konularında yapılmış olan araştırmaların konuyla ilgili bulgularından da yararlanılmıştır. Bu araştırmanın bulguları beş bölümde sunulmuştur. 1. bölümde çalışan öğrencilerin bireysel özellikleri ve aile yapılarına ilişkin bulgular; 2. bölümde çalışan öğrencilerin çalışma yaşamına ilişkin görüşleri; 3. bölümde çalışan öğrencilerin çalışma koşullarına ilişkin görüşleri; 4. Bölümde çalışan öğrencilerin eğitim-öğretim uygulamalarına (YİBO' ya) ilişkin görüşleri; 5. bölümde ise çalışan öğrencilerin geleceklerine ilişkin beklentileri incelenmiştir.

Çalışan Öğrencilerin Bireysel Özellikleri ve Aile Yapılarına Ait Bulgular

Bu başlık altında görüşmecilerin bireysel özellikleri olarak yaş, cinsiyet, sınıf, anne babalarının birliktelik durumu, anne babanın eğitim durumu, birlikte yaşanan kişi sayısı, aile geliri, baba mesleği ile ilgili sorulara ilişkin yanıtlar yer almaktadır.

Görüşme gerçekleştirilen öğrencilerin cinsiyete göre dağılımları 4 kız, 16 erkek olarak belirlenmiştir. Okul genelinde öğrencilerin cinsiyete göre dağılımları 2008-2009 eğitim öğretim yılı itibarıyla 75 kız, 156 erkek olarak tespit edilmiştir. Bu da okuldaki kız öğrencilerinin sayılarına paralel olarak çalışan kız öğrenci sayısının da düşük olduğunu göstermektedir. Görüşme gerçekleştirilen öğrencilerin yaşları 12 ile 18 arasında değişmektedir. Burada dikkati çeken nokta, öğrencilerden 10 tanesinin yaşının büyük olmasına rağmen alt sınıflarda okuyor olmalarıdır. Bu durum, çalışan öğrencilerin eğitim-öğretim süreçlerinde çeşitli aksamalar olduğuna, okula düzenli başlayıp, düzenli bir şekilde devam

etmediklerine işaret etmektedir.

Özellikle Afganistan'dan savaş sonucu göç edip Şereflikoçhisar'a yerleşen Afgan öğrenciler kendi yaş grubunun altındaki sınıflarda öğrenim görmektedirler. 15 yaşındaki 8. sınıf öğrencisi Muhammed'in aşağıdaki ifadeleri okula hangi gerekçelerle ara vermek zorunda kaldığına işaret etmektedir.

Biz 97-98 de geldik. Daha sonra Türk vatandaşı olduk. Babam, Şereflikoçhisar' a Tuzla da çalışmak için geldi, bir ara hastaneye kaldırıldı. Tuzla da çalışırken çıplak ayakla tuza giriyorlarmış ayağının altı yarıldı işi bırakmak zorunda kaldı. Daha sonra bir çiftliğin hayvanlarına baktık sağardık, yemlerini verirdik. Oradan köye taşındık orda bizi yakaladılar hapse attılar kimliksiziz diye. Orda bir sene öyle gitti.

18 yaşındaki 7. sınıf öğrencisi Hamit'in ifadeleri ise kaçak yollarla Türkiye'ye yerleşen Afgan çocukların eğitimden yoksun kaldıkları gerçeğini yansıtmaktadır.

Ben 12 yaşında başladım okula. Bizim maddi durumumuz genelde sıkıntılıydı. Biz 8 kişi kaçak yollarla geldik Türkiye'ye. Bizi daha önce kimliğimiz olmadığı için okula almadılar. Sonra yazı geldi Milli Eğitim Bakanlığından dedi ki kimliği olsun ya da olmasın 7 – 8 yaşındaki çocuklar, eğitim öğretim yılı gelmiş çocukların eğitim öğretime girecek yani okul okuyacak diye. Biz ancak öyle okumaya başladık.

15 yaşında olup 8. sınıfta okuyan Nurcan isimli kız öğrenci ise anne babasının ayrıldıktan sonra kardeşiyle kendisinin okula ara vermek zorunda kaldıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

Annemle babam ayrıldı. Biz 2 kardeş babamın yanındaydık. Babam bizi yuvaya vermek istedi ben de ver dedim. Babam hiç ilgilenmiyordu eskisi gibi. Derslerimizle ilgilenmiyordu. Çok düzensizdi. Bir sene okumadık. 4. sınıfa 1 hafta gittim bir daha hiç gitmedim. Ama geçirdiler beni çok çalışkandım bir de durumumuzu biliyorlardı.

Öğrencinin yukarıdaki ifadelerinden boşanmanın çocuğun eğitim öğretimini aksattığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Bir başka okula ara verme gerekçesi olarak da, Ankara'nın gecekondu mahallerindeki okulların olumsuz çevre profilleri 16 yaşındaki 6. sınıf öğrencisi Mahmut'un şu ifadelerinde ortaya çıkmaktadır.

Yeni doğan çok kötü bir yerdi eskiden, eroin verdiler haraç kestiler. Kendi isteğimle çıktım 2 sene okumadım annem korktu bir şey gelir diye başıma.

Öğrencilerin de ifadelerinden anlaşıldığı gibi görüşme gerçekleştirilen yaşları büyük olan öğrencilerden okula ara vermek zorunda kalanların gerekçeleri 3 temelde olmuştur. Birincisi, Afgan öğrencilerin maddi yetersizlik ve sürekli göç nedeniyle eğitim öğretimlerine başlayamamaları veya

sürdürememeleri, ikincisi anne ve babanın boşanmış olması sonucu çocuğun bakımını üstlenememeleri ve üçüncü gerekçe ise kenar mahalle okullarının eğitim öğretimin devamlılığı açısından tehlike arz ediyor olmalarıdır.

Anne Babanın Birliktelik ve Eğitim Durumu

Görüşme gerçekleştirilen öğrenciler arasında, annesi babası sağ ve birlikte yaşayan 10, anne ve baba sağ olup ayrı yaşayan 7, babası sağ, annesi ölü olan 1, hem anne hem de babası ölü olan 2 öğrenci yer almaktadır.

Bunlardan 8 yıldır yatılı okulda okuyan Yozgatlı Kadir,

Annem babam öldü ondan Ankara'ya geldim öz amcamda kalıyorum. Annem babam ölünce Ankara'ya gönderildim.

sözleriyle anne ve babasını kaybetmiş olması dolayısıyla Ankara'ya yerleşmek zorunda kaldığını ifade etmiştir.

6. sınıf öğrencisi Hasan ise anne babası ayrıldıktan sonra kendisine sahip çıkmadıklarını şöyle ifade etmiştir.

Annemle babam ayrılır. Annem babam ayrılınca ikisi de istememiş bana dedem bakmış. Babamla görüşüyorum ama annemi pek görmedim. Ben doğduğumda ayrılmışlar. Ben böyle okumamak istiyorum benim de babam var onların da çocukları var onlar babalarından ayrı kalmıyorlar ben de ayrı kalmak istemiyorum.

Yine 6. sınıf öğrencisi Ayşe anne ve babasının neden ayrıldıklarını ifade ederken,

Annem babam ayrı. Sağ ve özler. Biz annemde kalıyoruz cumaları babamıza gidiyoruz. Biz annemizde kalmayı tercih ettik. Abim 16 yaşında. Babam evine karşı sorumsuzdu biraz. Eve geç saatlerde geliyordu. Kazancı iyiydi, sadece sorumsuzdu. Annem ve babam çok sık kavga ediyorlardı. Bazen geceleri uyuyamıyorduk çok sesli tartışıyorlardı. Düzelemez gibi görünüyordu.

6. sınıf öğrencisi Mesut, annesi ve babasının yaşadıkları ayrılık sürecini şöyle anlatmıştır.

Annem babamı 2,5 sene önce terk etti. Ankara'ya gitti bizim eve babamla birlikte ara sıra yemeğe gelen babamın arkadaşı müteahhitte birlikte küçük kardeşimi de alıp evden kaçtı. Daha boşanmadılar, mahkemeye verdi babam.

Görüşmeler sonucu, yatılı okula yerleştirilen öğrencilerin genellikle parçanmış aile çocukları oldukları ya da ebeveynlerinden birinin ya da ikisinin hayatta olmayan ailelerin çocukları oldukları gözlenmiştir. Bunların yanı sıra görüşme gerçekleştirilen öğrencilerden anne babası sağ olup ayrı yaşayan ancak çocuğunun bakımını üstlenmeyen anne ve babaya sahip bir öğrenci de yer almaktadır.

Yatılı okulların kuruluş amacı incelendiğinde civar köylerde okulu

bulunmayan yerleşim yerlerinde eğitimden yoksun kalan öğrencilere ulaşmak olduğu bilinmektedir. Bu veriden hareketle Şereflikoçhisar YİBO örneğinde, araştırma konusu olan okulun böyle bir gereksinime hizmet vermenin yanı sıra genellikle parçalanmış aile çocuklarına, işsizlik veya savaş sonucu göç etmek durumunda kalmış ailelerin çocuklarına bunun bir sonucu olarak da yoksullaşan ailelerin çalışan çocuklarına eğitim hizmeti sunma noktasına gelmiş olduğu söylenebilir.

Uluğtekin'in araştırma sonuçlarına göre de çalışan çocukların hemen hepsi kısa kökenli geniş ailelere mensup olup, kente yerleşimle birlikte hızlı bir dönüşüm süreci geçirmekte ve ölüm, eşlerden birinin evi terk etmesi ya da boşanma gibi nedenlerden dolayı ailedeki çözülme hızlanmaktadır. Anne ve babanın boşanması, ölüm, ayrılık ya da terk gibi nedenlerle aile bütünlüğünün bozulması çocuk üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Parçalanmış aile deneyimi, çocuğun toplumsallaşma sürecini kesintiye uğratması nedeniyle sorunlu ve eksik bir toplumsallaşmaya yol açmaktadır (1991: 22-24).

Çalışan çocukların anne babalarının eğitim durumları incelendiğinde ise çizelge 9'da anne babaların eğitim durumlarının düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Çizelge 9. Anne - Babanın Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Anne	Baba	Toplam	n
Okur-yazar değil	2	6	8	%23
Okur-yazar	6	3	9	%26
İlkokul mezunu	7	7	14	%40
Ortaokul mezunu	2	-	2	%6
Lise mezunu	-	2	2	%6
Lise üstü eğitim	-	-	-	

Çizelge 9'da görüldüğü gibi annelerin 2'si, babaların 6'sı okur-yazar değildir. Okur-yazar olmayan baba sayısı annelere oranla daha yüksektir. Annelerin 6'sı, babaların 3'ü okur-yazardır. Tabloya göre ilkokul mezunları

çoğunluktadır. Annelerin 7'si, babaların 8'i ilkokul mezunudur. Lise mezunu sayısı kız çocuklarının eğitimde daha az yer alma süreçlerinin bir yansımasıdır. Babaların sadece 2'si lise mezunudur.

Görüşülen öğrencilerden 7. sınıf öğrencisi Doğan, annesinin kız olduğu için okutulmadığını, babasının ise imkânsızlıklardan dolayı eğitim öğretimini sürdüremediğini şu ifadelerle dile getirmiştir.

Annem ilkokul mezunu, hemşire olacakmış dedem izin vermemiş bırakmış okulu, babam ilk 3'e kadar okumuş, köyde okul ilk 3'e kadarmış okul olan yere de gidememişler "

"Neden izin vermemişler okumasına?"

"Kız diye, başına bir şeyler gelir diye"

Alim adlı öğrenci ise,

Annem galiba okumamış, okuma yazma kursuna gitmiş biraz biraz heceliyor. Babam orta 1 e kadar okumuş sonra bırakmış. Ablam lisede bıraktı okulu. Okuldan çıktıktan sonra eve geç geliyordu. Annemgil çıkarttı.

ifadeleriyle annesinin okumadığını, ablasının ise ailesi tarafından lise eğitimini tamamlamadan okuldan alındığını belirtmiştir. Bu da ülkemizde kız çocuklarının eğitim öğretime hiç başlatılmadıkları ya da devam ettirilmedikleri gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

8.sınıf öğrencisi Nurcan ise, annesinin okutulmamasından yola çıkarak kız çocuklarının okutulmadığı sonucuna şu ifadelerle varmıştır.

Annemi okutmamışlar önceden zaten kadınları okutmuyorlarmış. Babam herhalde liseyi bitirmiş Altınpark' ta çalışıyormuş sonra sınava girmiş şimdi uzman çavuş.

Afgan kökenli öğrencilerin anne ve babalarının eğitim-öğretim durumları incelendiğinde Türkçe eğitimlerini okuma yazma kursları aracılığıyla aldıkları bir Afgan öğrenci olan Muhammed'in ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Babam 1. sınıfı okumuş 2. sınıfta babası döverek çıkarmış okuldan. Şimdi biz onlara Türkçe okuma yazmayı öğretiyoruz. Burada kurs açılmış okuma yazma, oraya gidiyorlar.

Çalışan çocukların ailelerinin eğitim durumlarının kuramsal çerçevede aktarılan bilgilerin doğruluğunu kanıtlar nitelikte olduğu söylenebilir. Görüşme yapılan çocukların ailelerinin % 75'i ilkokul mezunudur. Bu oran da göstermektedir ki; çocukları çalışan aileler sadece temel eğitimi almış ve daha ileri bir eğitim düzeyine ulaşamamıştır. Bu aileler için, çocuk işçiliği, eğitimin bir alternatifi konumundadır ve eğitime ket vurucu bir özellik taşımaktadır.

Hane Büyüklüğü

Görüşmecilerin ailelerinde birlikte yaşadıkları kişi sayısı çizelge 10'da yer almaktadır.

Çizelge 10. Görüşmecilerin Ailelerinde Birlikte Yaşadıkları Kişi Sayısı

Kişi sayısı	n
4 ve daha az	6 % 30
5 ve üstü	14 % 70
TOPLAM	20

Çizelge 10'a göre görüşmecilerin 6'sı, 4 ve 4'ten az kişilik ailelerde, 14'ü ise 5 ve 5'ten fazla kişiye sahip ailelerde yaşamaktadırlar. Bu da aile yapılarının genellikle kalabalık aile olduğunu göstermektedir.

Özel durumlar hariç tutulursa, hanede yaşayan birey sayısı ile sosyo-ekonomik durum arasında negatif yönde bir ilişkinin olduğu kabul edilebilir. Başka bir ifadeyle sosyo-ekonomik düzey arttıkça ailelerde çocuk sayısı azalma eğilimine girmektedir. Bu eğilim pek çok toplumda olduğu gibi Türkiye'de de gözlemlenmektedir. Hane başına düşen birey sayısı arttıkça, gerek günlük yaşam ve sağlık için paylaşılan olanaklar, gerekse birey başına düşen beslenme imkânı azalacağından çocukların fiziksel gelişiminin olumsuz yönde etkilenme olasılığı artacaktır. Buna ek olarak çocuk sayısının artmasına paralel olarak ebeveynlerin ilgi ve bakımının azalacağından söz edilebilir. Dolayısıyla bu tür araştırmalarda hanede yaşayan birey sayısı sosyo-ekonomik yapının göstergelerinden biri olarak kullanılabilir.

Araştırmamızda da sorulan sondaj sorularla hanede yaşayan kişi sayısının fazlalığının yanı sıra, çalışan çocukların kardeş sayısının da fazla olduğu dolayısıyla geniş ailelerde yetiştikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Çocuk emeğinin kullanımıyla ailedeki çocuk sayısı arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucu da karşımıza çıkan bir diğer bulgudur.

Göç Olgusu ve Çalışan Öğrencilerin Göç Etme Sebepleri

Kuramsal çerçevede de ifade edilen işsizlik ve savaş temelli göç eden ailelerin göç ettikleri kentlerde geçim sıkıntısıyla karşı karşıya kalmaları ve bunun bir sonucu olarak da çocuk işçiliğinin ortaya çıkması bu araştırmanın bulgularında da yer almaktadır.

Görüşme gerçekleştirilen çalışan öğrencilerin 16'sı göç sonucu Ankara'ya da Şereflikoçhisar'a yerleşmişlerdir. Diğer 4 öğrenci ya Ankaralı ya da Şereflikoçhisar'ın köyünden olan öğrencilerdir.

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucu ailelerin 7'sinin işsizlik sebebiyle göç ettikleri, 3'ünün gelir düşüklüğü, 2'sinin boşanma, 3'ünün savaş durumu, 1'nin ailesinin vefatı sonucu göç etmek zorunda kaldıkları sonucuna ulaşılmış, öğrencilerden bir tanesi göç ettiklerini fakat bunun sebebini bilmediğini belirtmiştir.

7. sınıf öğrencisi Mardinli Doğan, 13-14 yıldır Şereflikoçhisar'da yaşadıklarını Mardin'den göç sonucu geldiklerini ifade etmiştir.

"Neden göç ettiniz buraya?" sorusuna da
"İşsizlikten" "Orda iş yoktu"

Yine Mardinli Mesut Mardin'den göç etme sebeplerini,
Babamların orada maddi sorunları olduğu için buraya göç ettiler.

12 yaşındaki Ayşe adlı öğrenci de Ankara'ya gelme sebeplerini,
Aslen Boluluz. Ben orada doğdum. Annem babam Bolulu. 7 yaşına kadar Boludaydık.
Babamın işi dolayısıyla Ankara ya gelmek durumunda kaldık. Galiba iş imkânı daha çok burada.

sözleriyle ifade etmişlerdir. Öğrencilerin bu söylemlerinden işsizlik faktörünün göç olgusundaki rolü ortaya konmuştur.

Yine işsizlik faktöründen kaynaklı köylerinden göç etmek durumunda kalan Samet sorunu şöyle ifade etmiştir.

Biz Koçhisar'a bağlı Demirci Köyü'nde yaşıyorken ilçe merkezine göç ettik. Orada davar falan vardı annem iyice sıkıntı yaşadı. Babam biraz iş sorunu yaşıyordu. O yüzden oradan ayrılmak zorunda kaldık.

Bir diğer iş bulma amaçlı göç ise 6. sınıf öğrencisi Yılmaz tarafından şöyle dile getirilmiştir.

Biz aslen Hataylıyız. 3.5 yıldır Şereflikoçhisar'dayız. Fazla iş olmadığı için buraya taşındık. Orada durumumuz da iyi değildi.

6. sınıf öğrencisi Mahmut ise,

Babamlar annemle orada (Kastamonu'da) evlenip göç etmişler. Kastamonu çok fakir bir bölge olduğu için gelmişler Ankara'ya.

sözleriyle büyük şehirde iş bulma umuduyla göç eden aile örneğini yansıtmıştır.

18 yaşındaki Hamit ise savaş sonucu Afganistan'dan nasıl göç ettiklerini aşağıdaki şekilde dile getirmiştir.

Savaş vardı. O yüzden Pakistan'da yaşamış babamlar 20-25 sene. Daha sonra İran'a geçmişler. İran sınırından da Türkiye'ye göç etmişiz. Öyle şeyler yaşadım ki biz 8 kişi kaçak yollarla geldik Türkiye'ye. Kişi başı 1000 dolarla geldik. 5-6 gün yol yürüdük dağlarda. Mayınlı yerlerden geçiyorduk Ağrı'dan, İran sınırından gelirken. Neden Afganistan'da değilim diye düşünüyorum bazen. Ben geri dönmek istiyorum Afganistan'a.

Bir diğer Afgan öğrenci Yaşar, Afganistan ve Türkiye arasındaki yaşam öyküsünü şu sözleriyle özetlemiştir.

Biz Afganistanlıyız. Ben 2 yaşındayken İstanbul'a yerleştik önce. Orada babamla Daha sonra Ankara Şereflikoçhisar'a geldik. Savaş oluyordu orada sonra işsizlik vardı o yüzden göç etmek zorunda kaldık. 3 yıldır Şereflikoçhisar'dayız.

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucu, işsizlik faktörü ve iş bulma umudu en temel göç etme sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı olarak da Afganistan'daki savaş durumundan uzaklaşmak ve oradaki iş imkânsızlıkları da Türkiye'ye göç sebebi olarak gözlenmektedir.

Ev Koşulları

Türkiye'de yoksul kesimlerin büyük kentlerde çoğunlukla gecekondu da oturdukları bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla gecekondu da oturmak, günümüz koşullarında, alt gelir gruplarında olmanın göstergelerinden birisidir. Bu çalışmada çalışan çocukların sosyo-ekonomik özelliklerin ortaya koymada bu kriter de göz önüne alınmış ve çalışan çocukların %70'inin gecekondu da oturduğu tespit edilmiştir.

Ankara'nın Çin Çin diye nitelendirilen mahallesinde oturan Yavuz: "Evimiz gece kondu, sobalı. Kira 100 TL. Kendime ait odam yok. Evimize çok tartışma oluyor. Para sorunları oluyor, babamın içkisi oluyor. Bayramda babam içmiş içmiş, bayramdı o gün annemi falan dövdü. Biz de kaçtık evden babaannemlere gittik geldi babam bağırdı

küfür etti. Buraya gelmeden önce dövüyordu beni şimdi buradayım ya dövemiyor. Ablamı dövmüyor kızıyor. Annem koruyor ablamı. Çevrede baliciler var uyuşturucu kullanan var. Hırsızlık her gün kavga. Bayanları tecavüz mü ne ediyorlar. Babam da hep kavgaya bulaşır. Babamın sabıkası var kavgadan. Benim yok. Arkadaşlarımdan böylesi vardı da ben görüşmüyorum.”

15 yaşındaki Nurcan: “Anneannemlerin evinde kalıyoruz. 2 katlı gecekondur gibi. Üç aile birlikte kalıyoruz. Dayımlar da var. Biz üstte ayrı olarak tek gözde kalıyoruz. 4 kardeşiz dördümüz de burada okuyorduk da küçük kardeşim sürekli ameliyat olduğu için annemde kalıyor artık. Şimdi 3 kardeşiz burada. Olay olarak da Doğan-tepe’ de oturuyoruz ama bizim burada olaylar yok, yukarı da olaylar oluyor.

Şereflikoçhisar’da çalışan 7. sınıf öğrencisi Samet: “Evimiz gecekondur bize ait. Evimizin 4 odası var. 4 odadan biri salon biri oturduğumuz yer bir tuvalet bir banyomuz var bir de mutfakımız var. Salonda ablamla yatıyoruz. Çevremizi hiç sevmiyorum. Herkes küfürlü konuşuyor, kavga dövüş. Çingenler yaşıyor. Her gün kavga gürültü. Büyükler hep bizim orada küçükleri eziyorlar. Babam Ankara’ya gitmeyi düşünüyor ama imkânlar yok.”

Yukarıdaki ifadeleriyle Samet, tuvalet, banyo, mutfak ve salonu da oda olarak nitelendirmiş evimiz 4 odalı demiştir. Bu durumda evlerinin bir oda ve bir salondan oluştuğu sonucu ortaya çıkmıştır.

12 yaşındaki Mesut: “Kira veriyoruz ayda 50 milyon veriyoruz. Bir oda var odanın içinde ranza var o ranzanın üst katında ben yatıyorum alt katında Gökhan yatıyor. Bir tane kanepe var ablam orada yatıyor. Babam da döşekte yatıyor. Bir tane de salon var. Mahallede kömür çalma olayı çok oluyor.

Aslı adlı 6. sınıf öğrencisi: “Ankara’da Ulucanlarda oturuyoruz. Kira 120. 3 oda bir salon kendime ait bir odam yok. Sobayla ısıtıyoruz.”

8. sınıf öğrencisi Muhammed: “Evimiz kira ama adam siz oturun kirasını almayacağım dedi. 2 yıldır almıyor kira. Evimiz tek katlı gecekondur gibi. 3 oda bir salon. Birlikte yatıyoruz.”

Ankara Yenidoğan’da oturan Mahmut: Yenidoğan’da oturuyoruz. Ev gecekondur ama bize ait. Mahallede çok olay oluyor. Eroin satıyorlar, adam bıçaklıyorlar. Polis sürekli geziyor.

6. sınıfta okuyan Yaşar adlı öğrenci: “Evimiz kiralık. Ayda 50 civarında ödüyorduk da evin sahibi zengin olduğundan para vermeyin oturun dedi. Gecekondur gibi. Sobayla ısıtıyoruz. 3 oda bir salon bir de mutfak var. Kendime ait bir odam yok.”

8. sınıf öğrencisi Bahar: “Mahallede ev sahibiyile kavga çıkıyor bazen. Evimiz kira, aylık 80 ödüyorduk ama ev sahibinin eli ayağı tutmuyor ona bakıyorum. Yemek yapıyorum o yüzden 50 veriyoruz. Ev iki odalı. Sobayla ısıtıyoruz.”

ILO'nun çocuk işgücü anketinde oturulan konutun tipine ilişkin sorular da yer almıştır. (DİE/ILO 2001: 40-41). Bu araştırmaya göre kentsel bölgede apartman dairesinde oturanların oranı % 41,7, müstakil evde oturanların oranı % 44, gecekonduda oturanların oranı ise % 13,7'dir. Müstakil evin araştırmaya katılan çocuklar tarafından gecekonduyla aynı kategoride değerlendirilme olasılığını göz önüne alırsak bu iki grubun toplam oranı % 57,7'ye ulaşır. (Duyar ve Özener, 2003: 88). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile ILO'nun birlikte yürüttükleri projede de konutun niteliğine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre gecekonduda oturanların oranı % 46,5, apartman dairesinde oturanların oranı % 28, 5 ve "bağımsız ev"de oturanların oranı % 25'tir.

Bu çalışmaların genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa, yukarıdaki verilere dayanarak kentsel alanlarda yaşayan çalışan çocukların yaklaşık yarısının gecekonduda oturduğu ortaya çıkmaktadır. Bu araştırmanın bulguları da ortaya çıkan bu tabloyla benzerlik göstermiş, görüşme gerçekleştirilen çocukların % 70'inin gecekonduda yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyo-ekonomik düzeyin göstergelerinden bir diğeri de evdeki oda sayısıdır. Toplumumuzda, sosyo-ekonomik düzey arttıkça daha fazla odası olan geniş evlerde yaşama eğiliminin olduğu bilinmektedir. Buna karşılık sosyo-ekonomik durumu düşük olan kesimlerde, yaşanan mekânın genişliğinin ve oda sayısının azaldığı, hatta çok yoksul kesimlerin tek odalı evlerde yaşamlarını sürdürdükleri bir gerçektir. Bu gerekçelerle, bu araştırmada yaşanan konuttaki oda sayısının ailelerin sosyo-ekonomik durumunun belirlenmesinde yararlı olacağı düşünülmüştür.

Araştırmamızda çalışan çocukların en fazla 2-3 odalı evlerde yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Burada salonun da bir oda olarak değerlendirilmeye alındığı vurgulanmalıdır. Çalışan çocukların düşük sosyo-ekonomik kesimde yer aldıklarını doğrulayan bir diğer bulgu ise görüşme gerçekleştirilen çocukların tamamının sobalı evlerde yaşadığıdır.

Yaşanılan çevre koşulları incelendiğinde de araştırmada gecekondulaşmanın hâkim olduğu bölgelerde yaşayan çocukların şiddet, gasp, uyuşturucu satıcılığı, hırsızlık, fuhuş vs. gibi olaylara da şahit oldukları sonucu

ortaya çıkmıştır. Yaşadıkları bu olumsuz çevre ortamının da çocukların sağlıklı bireyler olarak toplumsallaşmaları noktasında psikolojilerini olumsuz yönde etkileyeceği sonucuna ulaşılabılır.

Aile Bireylerinin Gelir Düzeyi ve Gelir Kaynakları

Çalışan çocukların aile gelir düzeyleri ve gelir kaynaklarına ait bulgular, araştırmada çocuk işçiliğinin sebeplerini ortaya koyan temel bulgular olarak nitelendirilmektedir. Görüşme sonuçları incelendiğinde, Mart 2009 rakamlarıyla asgari ücretin net 527,13 TL olduğu göz önünde bulundurulursa görüşme gerçekleştirilen öğrencilerin ailelerinin büyük bir çoğunluğunun asgari ücretin altında bir gelire sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin 2'si aile gelirini bilmediklerini belirtmişlerdir. Aile gelirini belirtenler ise bu gelirin düzenli olarak ellerine geçmediğini ifade etmiş, tahmini olarak ellerine geçen parayı belirtmişlerdir.

Araştırma bulguları arasında aile gelirine katkı sunan bireylerin iki tanesi, mimar ve uzman çavuş, hariç geriye kalanları düşük gelirli işlerde çalışmaktadırlar. Meslek dalları olarak nitelendirilmeyecek çalışma alanları hayvan gütmeye, tarım işçiliği, inşaat işçiliği, garsonluk, temizlik işçiliği, fabrika ve belediye işçiliği gibi işler, sürekli ve kalıcı bir çalışma alanı oluşturmamaktadır. Bu alanlarda yer alan 18 aile bireyi dönem dönem bu iş alanlarında yer almaktadırlar. Sonuç olarak da hane geliri düzenli bir aylığa bağlanmamış olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmenin gerçekleştirildiği dönemde işsiz olan 6 aile üyesi de yer almaktadır.

Mardinli olan Doğan'ın aşağıdaki ifadelerinden babasının işsiz olduğu ve ablasının kazancıyla evin geçiminin sağlandığı anlaşılmaktadır.

Ablam çalıştığı için, babam boşta olduğu için ablam 250 lira kazanıyor aylık. Zaman zaman elimize para geçmediği oluyor. Ablam okulu bıraktı şimdi manavda çalışıyor.

Anne babası ayrı olan Ayşe adlı öğrenci annesinin iş aradığını ve hiçbir gelirlerinin olmadığını şu şekilde belirtmektedir.

Babam inşaat mimarı annem henüz çalışmıyor daha önce bir ajansta çalışıyordu. Babamın nafakasıyla geçiniyoruz. Elimize toplam ayda 50 YTL geçiyor. Annemin eline 60 falan geçiyor. Bazen komşulardan borç alıyoruz.

18 yaşındaki 7. sınıf öğrencisi Hamit babasının şu anda çalışmadığını ve buna rağmen geçimlerini nasıl sağladıklarını şu şekilde ortaya koymuştur.

Babam şu anda çalışmıyor. Çalıştığımız yerden paramızı alamadık. Adam vermedi paramızı bizim. Şimdi boştayız. Birikimimiz vardı 3 milyar onla idare ediyoruz. O da nereye kadar. Hayvancılık çiftçilik yapmıştık babamla. Genelde eve gidiyordum ya ben işte babama yardım etmeye gidiyordum. Çiftliğe bakıyorduk ailece. Şu an oradan kalan paralarla idare ediyoruz.

Babasının işsiz olduğunu belirten bir başka öğrenci Şener adlı 7. Sınıf öğrencisidir.

Babam koyun güttü yazın şimdi bıraktı. Babam yazın çalışıyor geliyor öyle sağlıyor babam geçimi. Ağabeyim para gönderiyor. Birisi İstanbul'da kaynakçılık yapıyor, hafta sonları da kahvehanede amcamın yanında çalışıyor.

Bu ifadeleriyle Şener babasının işsiz olduğunu, aile geçimlerinin işsizlik dolayısıyla İstanbul'a göç eden ağabeyinin gönderdiği para ile sağlanabildiğini ortaya koymuştur.

6. sınıf öğrencisi Yılmaz'ın ifadeleri de Şener'in ifadeleriyle benzerlik taşımaktadır. Buna göre Yılmaz:

Babam ve ağabeylerim geçimimizi sağlıyor. Özellikle babam. Sığır güdüyorlar ne iş olursa serbest meslek yani. Ağabeylerimden biri Ankara'da halı yıkamada çalışıyor. Biri de İstanbul'da çalışıyordu. Orada iş bitti geri geldi. Öteki abim burada benimle birlikte sığır güdüyor. Ağabeylerim 16, 15, 18 yaşındalar. Aylık elimize 600-700 geçiyor. Ağabeylerim bazen 500 bazen 600 bazen 550. Her zaman düzenli para geçmiyor.

Yukarıdaki söylemleriyle, serbest meslek adı altında aslında işsizlik sorunu yaşayan aile bireylerinin kendisi de dâhil tümünün geçimlerini sağlamak için ne iş bulurlarsa yaptıklarını belirtmiş, Şereflikoçhisar'dan iş bulma umuduyla İstanbul ve Ankara'ya göç eden yine çocuk yaştaki ağabeylerinin gönderdikleri parayla geçimlerini sağladıklarına dikkat çekmiştir.

Ankara Çubuklu olan ve Ankara'nın Çinçin olarak tabir edilen gecekondu mahallesinde yaşayan Yavuz isimli öğrenci ile Nurcan, Barış, Samet, Mesut, Yaşar adlı öğrencilerin “geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar benzer özellikler taşımaktadır. Öğrenciler, ellerine geçen paranın, aile giderlerini karşılamada yetersiz kaldığını şu sözleriyle ifade etmişlerdir:

YAVUZ: Babam çalışmıyor içiyor. Annem çalışıyor. Restoranda bulaşık yıkıyor, tuvalet temizliyor aşçıya yardım ediyor. Babam, olursa boyacıya gidiyor sigara parası için. Aylık elimize 500 - 600 geçiyor. Yetmiyor elektrik, su, kira derken yetmiyor. Ablamın günlük harçlığı 10 YTL.

Babası tarafından anneye terk edilen 8. sınıf öğrencisi Nurcan:

Eve annem bakıyor bir okulun temizlik işine bakıyor düzenli maaş almıyor. Her ay para gelmiyor. Bir 250 alıyor, bir 300, bazen 500, bazen azalıyor, bazen artıyor.

Ailesi düzenli gelire sahip olmayan bir diğer 8. sınıf öğrencisi Barış,

Babam inşaat işinde. Bekçilik yapıyor. İşçilerin başında duruyor. Fazla düzenli bir iş değil. Çünkü belli bir yere kadar inşaat biter. O inşaat bitince de başka bir iş araması gerekiyor. Kendisi iş bakıyor. Ya da arkadaşları iş veriyor. İşinin olmadığı zamanlar oluyor. Her ay düzenli para geçmiyor. Müteahhitler tam olarak para vermez genellikle. Parça parça veriyorlar. Hiç babamın eline tam para geçtiğini görmedim.

yukarıdaki ifadeleriyle Barış aileye zamanında ve tam olarak gelir geçmediğinin altını çizmiştir.

Gelir düzeyleri asgari ücretin altında olan bir diğer öğrenci Samet: “Annem önceden örgü siparişi alıyordu. Şimdi artık almıyor iş bulursa bir yerlerde çalışmayı düşünüyor. Annem daha önce bu okulun yemekhanesinde çalışıyordu. Babam şimdi lisede aşçılık yapıyor. Babam toplam 450 YTL alıyor.”

Bu ifadeleriyle 7. sınıf öğrencisi Samet annesinin de aile gelirlerine katkı sunmak amaçlı zaman zaman sipariş aldığını belirtmiş babasının gelirinin asgari ücretin altında olduğunu da ortaya koymuştur.

Annesi tarafından babasına terk edilen Mesut,

Babam şimdi fayansçılık ve sıvacılık yapıyor. Ben de babama yardım ettim fayansçılıkta yazın sıvada. Babamın eline aylık 500 lira geçiyor. Her zaman iş bulamıyor bulamayınca da kahvede oturuyor.

Afgan kökenli olan 6.sınıf öğrencisi Yaşar ise,

Babam fayansçılık yapıyor, eline 100 falan geçiyor. Yazları iş bulabiliyor kışları bulamıyor. Kışları gocuk satıyor bazen de inşaata gidiyor.

ifadeleriyle evin geçimini babalarının sağladığını ancak iş bulabildikleri oranda ellerine para geçtiğini ifade etmektedirler.

Hafta sonları çalışarak evin geçimini kendisi sağlayan 8. sınıf öğrencisi Bahar, durumunu şu şekilde ifade etmektedir.

Babam bu sene çalışmadı ama genelde inşaat işiyle uğraşıyor. Aylık düzenli para geçmiyor. Ben çalışıyorum hafta sonları iki gün bir de ne zaman tatil olursa çalışıyorum ailenin geçimine şimdilik ben bakıyorum. Babam iş olunca bazen çalışıyor. Bazen çalışmıyor apandisinden ameliyat oldu o yüzden çalışmıyor. Ben 1 senedir çalışıyorum.

Bahar adlı öğrencinin durumu çalışarak aileye katkı sunmadan öte aile geçimini sağlama niteliğindedir.

Öğrencilerin vermiş olduğu bilgiler, ailelerinde düzenli gelire sahip bir

çalışanın olmadığı, çalışanların da düşük ücretli, düzensiz bir gelirle ve farklı iş alanlarında çalıştıkları, tüm bunlar ise aslında ailelerin büyük bir oranının işsizlik sıkıntısıyla karşı karşıya oldukları sonucunu ortaya koymaktadır. Bu bölümün bulguları incelendiğinde, çalışma grubunda yer alan çalışan çocukların düşük gelirli ailelerden ve hatta herhangi sabit bir gelire sahip olmayan ailelerden geldikleri görülmüş, ailenin yüksek oranda geçim sıkıntısı yaşamasının ise çocukları çalışmaya iten temel faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışan Öğrencilerin Çalışma Yaşamına İlişkin Görüşleri

Çalışan Öğrencilerin Çalışma Nedenleri

Araştırmanın önemli sorularından biri olarak görüşme gerçekleştirilen öğrencilere neden çalıştıkları sorulduğunda öğrencilerin 15'i aileye ekonomik destek amaçlı, 2'si meslek sahibi olup gelişmek, 1'i aile içi şiddet, 1'i hem aileye ekonomik destek sağlamak hem de aile içi şiddet ortamından uzaklaşmak amacıyla çalıştığını belirtmiştir.

Bu durumda öğrencilerin % 75'i aileye ekonomik olarak destek olmak için çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bu veriden çıkarılabilecek yorum, yoksulluk faktörünün çocukların çalışmasında çok önemli bir yerde durduğu gerçeğidir. Verilen yanıtların hemen hepsi kronik bir yoksulluk sorununu işaret etmektedir.

7. sınıftaki Doğan,

Çok zevkli olduğunu düşündüm boyacılığın bir de aileye destek amaçlı başladım. Biz fındığa gitmeseydik bayram şekerimiz falan olmayacaktı elbise falan alamayacaktık. Onun dışında biriktirip babamın borçlarına veriyoruz, elektriğe veriyoruz. Ailenin geçimine oldukça katkı sunuyorsunuz.

6. sınıf öğrencisi Ayşe,

Kendi ihtiyaçlarımızı kendimiz karşılamak istiyoruz. Annemi fazla sıkıntıya düşürmek istemiyoruz. Zaten annemizin eline az para geçtiği için kendi ihtiyaçlarımızı karşılıyoruz. 3 yıldır çalışıyoruz. Babam annemden ayrıldıktan sonra çalışmaya başladık.

6. sınıf Alim' göre,

Babam o zamanlar pek gelmiyordu bize. Paraya ihtiyacımız oluyordu onun için çalışıyordum ekmek parası için çalışıyordum. Annem çalışıyordu bulaşıkçılık yapıyordu.

Aslı,

Ben kendim çalışmak istiyorum. Durumumuza bakılırsa durumumuz iyi değil, ben de katkı sağlamak istiyorum. Hep derslerime çalışıp hem de para kazanmak istiyorum.

Afgan öğrenci Ali,

Bir taraftan ailem istedi çünkü tek babam geçindiremiyordu. Bir de bizim okul masraflarımız biz büyüdükçe artıyordu onun için yazın ne iş bulursam çalışıyorum. Gömlek ceket kravat alıyorum kardeşlerime yarısını aileme veriyorum. Alnımın teriyle ekmeğimi kazanıyorum. Gelecekte meslek kazanmazsam elimin altında bir meslek olur.

Hamit,

Her zaman bana destek çıktı ailem. Şimdi onların elini tutma sırası bende hiç olmazsa onlara yük olmayım. Ben okuyacağım dediğim an babam bana çık git dedi evden. Şimdi istiyor okumamı. O zamanlar diploma vermez diyorlardı. Şu an da kimliği olmadan diploma vermiyorlar. Kimliğim yok hala. Oturma iznimiz var. Babam "Ben seni bu yaşa kadar getirdim ailenin yükünü alma sırası sende diyordu. Sen hiçbir zaman çalışmadın bize emek vermedin hep ben baktım sana şimdi bakma sırası sende. Hep bu baskı vardı üzerimde. Tatillerde yine çalışıyorum çiftlik işlerinde motor sürüyordum pancar suluyordum. Kazancımı aileme veriyorum bir şey istersem kendime bir şeyler alıyorum. Ama büyük bir kısmını aileme veriyorum. Bir işe girince diploma soruyorlar. 7. sınıftan terk ettim demek zorunda kaldım. Keşke okusam ama ailemden dolayı okuyamayacağım.

Yoksulluk, aile bütçesine katkı gibi sebeplerin yanı sıra 2 öğrenci de aile içi şiddet dolayısıyla çalışma hayatına yöneldiklerin şu şekilde ifade etmişleridir.

7. sınıf öğrencisi Yavuz,

Babam eve bakmıyor diye çalışmaya başladım. Annemin omzundaki yükü birazcık almak için. Eve yemek alıyorum bazen sebze falan alıyorum geri kalanını anneme veriyorum. Rahatlatıyor aileyi. Babam anneme ve bana şiddet uyguluyordu, babamın bazen işe zorla gönderdiği oluyordu.

Samet adlı öğrenci,

Çalışmaya başladım çünkü biz babamla çok tartışıyoruz. Babam biraz sinirli kendisi onunla muhatap olmak istemiyorum. Ama ben istiyorum. Babamla iyi geçinemiyorum ben. Her gün baskı yapıyor bana okuyacaksın okuyacaksın diye. O baskı yapınca da ben de işe gitmek çalışmak istiyorum. Babam bazen şiddet uyguluyordu.

Sadece bir öğrenci ilerde meslek edinmek amaçlı çalıştığını ancak kazancını ailesine verdiğini şu şekilde ifade etmiştir.

Ferit,

Babam meslek öğren dedi. Büyüyünce okumazsan mesleğini eline al dedi. Kazandığımı babama ve ablamın oğullarına veriyorum. Yeğenlerime veriyorum. Ben de onlardan para aldığım için.

Son olarak bir kız öğrenci de çalışmasının sebebinin ailesini geçindirmek olduğunu yani ailede çalışanın sadece kendisi olduğunu belirtmiştir. Hafta sonları 2 gün çalışarak ailesini geçindiren 8. sınıf öğrencisi Bahar, okulda hafta sonları açılan SBS kurslarına bu nedenle katılamadığını ifade etmiştir.

Bu ifadeler yoksulluğun ve yoksunluğun dayanılmazlığı karşısındaki çaresizliği ve buna duyulan öfkeyi de dile getirmektedir. Annenin evi terk ettiği,

babanın da rahatsızlığından kaynaklı çalışmadığı bir ortamda ailenin günlük yaşam stratejilerini var etmek doğrudan doğruya ailenin en büyük çocuğu tarafından üstlenilmiş bir görev olma niteliğini taşımaktadır. Nitekim Bahar adlı öğrenci ikinci dönem yatılı okuldaki eğitim hayatını sonlandırarak gündüzlü eğitim veren bir okula geçiş yapmış, okul sonrası çalışma yaşamına dâhil olmak zorunda kalmıştır.

Yoksulluk, çocuklarını çalıştıran bütün ailelerin gerçeğidir. Bu yönüyle çocuk çalıştırılmasını yoksulluk eksenli çocuk emeğinin bir parçası olarak değerlendirmek gerektiği bu araştırmanın bir sonucu olarak da ifade edilebilir.

Ailelerin Çocuklarının Çalışmasına Bakışlarına İlişkin Öğrenci Görüşleri

Aile boyutuyla ilgili olarak araştırmanın önemli bir sorusu da ailelerin çocuklarının çalışmasına nasıl baktıklarını incelemek için çalışan öğrencilere yöneltilmiştir.

Araştırmanın bulguları incelendiğinde çocuklarının çalışmasına müdahale etmeyip kendi istekleri doğrultusunda çalışmalarına müsaade eden aile faktörü ön plana çıkmaktadır. Çalışan öğrencilerin aile ekonomisine destek sunma temelinde çalışma yaşamlarına adım atıkları göz önünde bulundurulduğunda çocukların çalışmaya yönelmeleri bir tercih değil bir zorunluluk olarak ele alınmalıdır.

Dolayısıyla öğrenci görüşlerine göre, aileler çalışmak durumunda kalan çocuklarına karşı gelmeyecek bir anlamda çalışmalarından yana tavır sergilemektedirler. Çocuklarını çalışmaları yönünde doğrudan teşvik etmeseler de çalışmamaları yönünde de herhangi bir müdahalede bulunmayan tutumlarıyla bir anlamda çalışmalarını destekler konumdadırlar.

Görüşme gerçekleştirilen öğrencilerden sadece bir tanesi babası tarafından çalışmaya zorlandığını ifade etmiştir.

Kendi istekleri doğrultusunda çalıştıklarını belirten aşağıdaki öğrencilerin benzer ifadeleri, aileleri tarafından doğrudan yönlendirilmeseler de çalışmayı bir görev, bir zorunluluk olarak algılayan öğrencilerin aileleri tarafından

engellenmediklerini yansıtmaktadır.

Doğan,

İlk ben istedim sonra annem çalışmak istiyorsan gönderelim fındığa istemezsen gitme dedi ben de gitmeyi tercih ettim, aileye katkıda bulunmak için. Ablamın çalışmasını ailem istiyor. İşi o buldu onlar da boş duracağına çalışsın dediler.

Ayşe,

Annem teşekkür ederim ama çalışmayın isterseniz yoruluyorsunuz dedi. Bizde yok dedik yorulmuyoruz. Annem şuan iş arıyor ama bulamıyor.

Alim,

Annemgil önce istemiyordu, sonra ben istemedim onlar istediler.

Ali,

Bir taraftan ailem istedi, çünkü tek babam geçindiremiyordu.

Hamit,

Hem kendim istiyordum hem ailem istiyordu. Hem onlara yardımcı oluyordum hem de harçlıklarımı çıkarıyordum bazen okulda param olmuyordu. Öğretmenlerimden almak zorunda kalıyordum. Öğretmenlerimden alacağıma kendi paramdan alayım diyordum.

Mahmut,

Abimgil bana çalış dediler annem ve babam da. Ama ben de çalışmak istedim. Boş boş gezmektense çalışmak daha iyi. Param yoktu diye simit sattım. Kumbarama koyuyordum. Ben kendim çalıştım.

Barış,

Babam çalışma demedi, tercihi bana bıraktı ben de babamın çalıştığı inşaattaki tesisatçıyla çalışmayı kabul ettim.

Çalışmak yerine oyun oynayarak vakit geçirmek istediği durumlarda babası tarafından zorla işe yönlendirildiğini belirten Yavuz adlı öğrenci: “Çalışmayı seviyorum. Ama bazen babam zorla gönderiyordu. Arkadaşlarım top oynuyorken ben çalışmaya gidiyordum. Boyacılık yapıyordum”. ifadeleriyle kendi isteği dışında çalışmaya zorlandığını belirtmiştir.

Görüşme sonuçları ailelerin, çocuklarını çalıştırmayı normal bulduklarını yansıtır niteliktedir. Kendileri de büyük olasılıkla çocukken çalışmıştır ve bu bir kısır döngü şeklinde devam etmektedir. Ayrıca kuramsal çerçeve kısmında sıklıkla ifade edildiği gibi ekonomik durumu iyi olmayan aileler, çareyi çocuklarını çalıştırmakta bulmaktadırlar. Çocukların çalışıyor olmalarının aile tarafından bir sorun olarak değil de bir çözüm olarak görülmesi, yani bu durumun normal sayılması, başlı başına sorun teşkil etmektedir.

Çalışan Öğrencilerin Çalışmak Yerine Vakitlerini Nasıl Değerlendirmek İstediklerine İlişkin Görüşleri

Serbest zaman faaliyetleri çocuk işçiliği araştırmalarında önemli bir boyut olarak akla gelmektedir. Çocukluk döneminin kuşkusuz en temel gereklerinden biri oyun oynamaktır. Çocuklar oyun oynayarak gelişirler. Ancak, çocukların vakitlerini çalışmak yerine nasıl değerlendirmek istedikleri sorusu sorulduğunda verilen yanıtlar genellikle gezmek ya da oyun oynamak şeklinde nitelendirilirken dikkat çeken önemli bir nokta ise çocukların % 30'nun öncelikli olarak “yine de çalışırdım” şeklinde yanıt vermeleridir. Çocuklar çalışmak yerine ne yapabilecekleri konusunda ilk olarak “yine de çalışmayı” belirtmiş, diğer alternatifler sonradan akıllarına gelmiştir. Bu da, çalışan çocukların kendi dar çevre şartlarının dışında her hangi farklı bir yaşam tarzının hayalini çok zor kurduklarını, aynı zamanda çocukluk döneminin gereklerini (oyun oynamak, gezmek vs.) gerçekleştirmekten öte önemli bir görev olarak çalışmayı öncelikli olarak tercih ettiklerini göstermektedir.

Mardinli Doğan'ın çalışmak yerine ne yapmak isterdin sorusuna “Hiç düşünmedim.” diyerek yanıt vermesi çalışmaktan başka bir alternatifinin bulunmadığı gerçeğini ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin öncelikli yanıtları arasında azımsanmayacak ölçüde yer alan “yine de çalışırdım” ifadesi şu şekilde ortaya konmuştur.

7. sınıf öğrencisi Hasan,

Yine çalışmak isterdim, gezmek isterdim. Babamın yanında çalıştım bir de orada çalışmak isterdim mobilyacı babam onun yanında çalışmak isterdim. O iş daha zevkli.

8. sınıfa giden Ali,

Çalışmak yerine yine çalışırdım da öylesine. Arkadaşlarımla gezmek isterdim. Annemle evde konuşmak isterdim. Televizyon izlemek isterdim. Koşup oynamak isterdim.

Okul sonrası ders çalışmak yerine sokakta çalışmak zorunda kalan Çin Çinli Yavuz,

Çalışmak yerine ders çalışırdım. Orda okuldan sonra çalıştığım için ödevimi yapamıyordum ben. Öğretmenlerim durumumu biliyordu o nedenle pek bir şey demiyorlardı. Zaten bu yüzden müdür öğretmenim beni buraya o yönlendirdi.

diyerek çalışmanın eğitim öğretimini üzerindeki olumsuz etkisini ortaya koymuştur.

“Çalışmak yerine okurdum” yanıtı da öğrencilerin % 25’i tarafından ifade edilmiş, buna göre de çalışan öğrencilerin eğitim öğretim fırsatından tam anlamıyla faydalanamadıkları gerçeği ortaya çıkmıştır.

Yılmaz,

Okurdum. Yine de giderdim yardım ederdim köylülere. Çalışmayı seviyorum.

Mesut,

Ben böyle çalışmayı tercih etmezdim o zaman okumayı tercih ederdim. Evde oturmak bazen resim yapmak isterdim. Durumumuz iyi olsa evimiz de büyük olsa resim yapar duvarlara asardım çerçeve yapardım.

Yaşar,

Çalışmak yerine eğitimimi karşılamak isterdim. Derslerime çalışırdım.

Bahar,

Okurdum derslerime çalışırdım kardeşlerimle ilgilenirdim. Kardeşlerime bakamıyorum. Eve gelince hemen yatıyorum. Soramıyorum nasıllar diye.

Hamit,

Eğitim amaçlı millete hayırlı bir iş yapmak isterdim. İnternet kafe açmak isterdim çok param olsaydı. Keşke okumuş olsaydım öğretmen olmak isterdim. Öğretmenlerin emeği hiçbir zaman ödenemez. Keşke okuma imkânım olsa da öğretmen olsam.

Araştırmanın bu bölümündeki bulgular göstermektedir ki, çalışan öğrenciler çoğunlukla çalışmak yerine eğlenceye vakit ayırmak istemektedirler. Ancak dikkati çeken önemli nokta öğrencilerin “yine de çalışırdım” yanıtının azımsanmayacak bir oranda olduğudur. Bunun ardında da “okurdum” yanıtı gelmektedir. Bir kısım öğrenci de evi ve ailesiyle vakit geçirmek istediğini belirtmiştir. Tüm bu ifadelerden, öğrenciler tarafından çalışmanın bir tercihten çok bir zorunluluk, bir görev olarak görüldüğü ve aynı zamanda bir alışkanlık halini aldığından işe alternatif yaşam koşullarının ikinci planda kaldığı anlaşılmaktadır. Bir başka vurgulanması gereken konu ise eğitim hayatlarındaki aksaklıklardır. Öğrenciler “okurdum ya da ders çalışırdım” diyerek çalışma hayatlarının aslında eğitim hayatlarını ne denli olumsuz etkilediğini farkında olmadan da olsa ifade etmektedirler. Aile ilişkilerindeki çözümler ise “kardeşimle ya da annemle konuşmak, onlarla daha çok vakit geçirmek isterdim” gibi ibarelerle ortaya çıkan bir başka gerçekliktir.

Çalışan Öğrencilerin Çalışma Koşulları

Çalıştıkları İş Alanları

Araştırma bulgularına göre görüşme gerçekleştirilen öğrenciler farklı zamanlarda farklı birçok iş ve alanda çalışmakta ve bu işler herhangi bir yetenek ya da süreklilik gerektirmeyen işler olarak görülmektedir. Araştırmada çocukların iş alanları 4 alanda irdelenmektedir. Bunlar, tarım ve hayvancılık sektörü, hizmet sektörü, sanayi sektörü ve dördüncü alan olarak da çocukların sokakta çalışmasıdır. Çocukların ağırlıklı olarak hizmet sektöründe yer aldıkları, bu sektörde daha çok bir esnafın yanında çıraklık yaptıkları gözlemlenmektedir. Bu öğrenciler, kahvehane, kasap, manav, kuaför kırtasiyeci, çantacı, kuyumcu, kebabçı, dönerci vs gibi esnafların yanında çalıştıklarını ifade eden öğrencilerdir. Tarım işçiliği yapan öğrenciler arasında yazın fındık toplayıcılığına giden, bağ, bahçelerde gübreleme, sulama ve bakım işlerinde çalışan, hayvancılık alanında bir çiftliğin bakımını üstlenmenin yanı sıra hayvan gütmeye işini yapan öğrenciler yer almaktadır. Sanayi sektöründe, küçük sanayi işletmelerinde çırak olarak çalışan ve son olarak da sokakta çalışanlar arasında hamallık ve ayakkabı boyacılığı yapan, simit, mendil, balon, oyuncak vs satan öğrenciler yer almaktadır.

İlk olarak tarımda çalışma, çocuk işçiliğinin belki de en eski çalışma alanıdır. Dünyadaki çalışan çocukların % 69'u halen tarımda çalışmaktadır. (ILO, 2006:8). Ülkemiz için de bu durum geçerlidir. Tarım bölgelerinde çocuklar, başka şahısların topraklarında ucuz işgücü olarak çalıştırılmaktadır. Özellikle mevsimlik işçi olarak çocukların çalıştırıldığı, bu nedenle çocukların farklı şehirlere göç ettiği de bilinen bir gerçektir.

Araştırmada Doğan adlı öğrencinin aşağıdaki ifadeleri de bu gerçeklikleri yansıtır niteliktedir.

Fındığa 16 kişi gittik, Mardin'den 12 kişi biz buradan 4 kişi gittik. En küçük bendim benim yaşı 13. Ablam 14 yaşında gerisi 15, 16, 17, 18 diye gidiyor. En yaşlımız 23 yaşındaydı. Otobüs ya da dolmuşla gidiyoruz. Ücretini biz çalışıp geldiğimizde paramızdan kestiler. Şırnak'tan, Gaziantep'ten işçiler geliyordu. Düzce'nin bir köyüne gidiyoruz. Fındıkta, haksızlığa uğradık hakkımızı yediler, önceden yemek için, 1 YTL kesiyorlardı bu sene 2 ye çıkardılar çok tartışma çıktı o yüzden. İşlerden memnunum en yorucusu fındık sadece.

Mevsimlik tarım işçilerinin, yaz ayları süresince geçici süreliğine çalışarak cüzi miktarlarda gelir elde ettikleri ve bu sektörde çocuk yaşta çalışanların sayılarının da oldukça yüksek olduğu öğrencinin yukarıdaki ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Nitekim 13 yaşındaki Doğan ve 14 yaşındaki ablası da bu sektörde yer almış ve Doğan çalıştığı işler arasında en yorucu olarak nitelediği fındık işini yaz sürecince yaparak ailesine katkı sunmayı amaçlamıştır.

İkinci olarak çocuk işçiliği üzerinde araştırmalar yapılan diğer bir alan hizmet sektörüdür. Hizmet sektörü kavramı; lokanta, otel, gazino, kahvehane, mağaza, market, berber, kuru temizleme ve fotoğraçı gibi insanlara doğrudan hizmet veren işletmeleri kapsamaktadır. (Acar, 2000: 17). Bu sektörde çocuklar, işletmelerde getir-götür işleri yapmakta ve oldukça düşük ücretlerle hizmet vermektedirler. Bu sektörde de çocuklar uzun sürelerle çalışmaktadırlar. İnsanlara doğrudan hizmet götürme telaşı içinde olan çocuklar, bu telaş içinde çocukluklarından yoksun kalmaktadırlar.

Örnek olarak Doğan'ın yaptığı işlerden birisi de tavukçunun yanında çalışmaktır. Samet, dönerci ve kuaförde çalışmış, henüz 12 yaşındaki Mesut da 2 ay kebabçıda, 2 sene de kahvehanede çalışmış bu bayramda da kahvede çalıştığını ifade etmiştir. Hamit ve Ali isimli öğrenciler, çalıştıkları diğer sektörlerin yanı sıra lokantada da çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Bahar, yazın çalıştığı fındık işinin yanı sıra hafta sonları da dâhil manavda çalıştığını söylemiştir. 8. sınıf öğrencisi Nurcan Ankara Migros' ta çantacıda çalışmış, Aslı adlı bir diğer kız öğrenci de “kasap ve kırtasiyede çalıştım” diyerek kız öğrencilerin genellikle hizmet sektöründe çalıştıkları sonucunu ortaya çıkarmışlardır. Erkek öğrenciler temelde sanayi sektöründe çalışsalar da mutlaka hizmet sektöründe de geçici olarak yer almışlardır.

Üçüncü boyut olan sanayi sektörü, tarım kadar eski olmasa da çocuk işçilerin yer aldığı önemli bir alan durumundadır. Büyük sanayi işletmelerinden ziyade küçük sanayi işletmeleri, çocuk işçilerin kullandığı yerler olmuştur.

Araştırmada da sanayi sektöründe çalışan çocukların küçük sanayi bağlamında oto sanayide ve mobilyacılıkta çalıştıkları gözlemlenmiştir.

Örneğin sanayi sektöründe çalışan öğrencilerden Samet adlı 6. sınıf öğrencisi ile Alim ve Kadir adlı öğrenciler çalışma alanlarını aşağıdaki ifadeleriyle tasvir etmişlerdir:

Samet,

Site mobilyada çalışırken, çekmece çatabiliyordum, kulp takabiliyordum matkapla vidalanacak yerleri ben vidalıyordum tutkallıyordum. Dükkânı temizliyordum.

Yine 6. sınıf öğrencisi Alim,

Mobilyacıda bir de polyesterde bir de hurdacıda çalıştım. En kolay hurdacıydı. En zoru boyacılık, polyestercilik.

8. sınıf öğrencisi Kadir,

Sanayide, araba tamirinde bir yerleri siliyorum. Çay götürüyorum. Usta malzeme istiyor onları götürüyoruz Yeni yeni teker söküyorum. Bir de siteler mobilyaların monte işinde çalıştım.

Kadir gibi, anne ve babasını kaybeden 7. sınıf öğrencisi Ferit de sanayideki işini şu sözleriyle anlatmaktadır.

Sanayide oto elektrikte çalışıyorum. Arabaların kömürlerini değiştiriyorum. Lambalarını değiştiriyorum.

Sanayi sektöründe çalışan bir diğer öğrenci de 18 yaşındaki Hamit. Hamit iş ortamını şu şekilde ifade etmiştir.

11 yaşında İstanbul da 3 yıl kaldım. Dayımla kaldım. Atölyeleri vardı dayımların ortaklaşa. Deri işinde mont yapıyorduk. Küçük parçalardan el emeği kalıplarla keserek onu bir mont haline getiriyorsunuz bunlar bizim elimizden 10 dolara çıkıyor. Rusya ya gidince bunların bir tanesi 70-75 dolara satılıyor. Yani hep araçlar kazanıyor. Türkiye de hala da öyle mesela domatesi biz 350 ye satıyoruz pazarda 1-2 milyondan satılıyor.

Bu ifadeleriyle Hamit sanayi sektöründeki çocuk emeğinin nasıl ucuz iş gücü olarak kullanıldığını ortaya koymuştur.

Dördüncü ve son boyut olarak çocukların sokakta çalışması yer almaktadır. Bu iş alanı çocuk işçiliği türleri arasında en tehlikeli tür olarak görülmektedir. Çoğunlukla ayakkabı boyama, mendil satma ve araba camı silme gibi işlerle uğraşan bu çocukların içinde bulundukları tehlikeler, küçük sanayi işletmelerinde ve tarımda çalışan çocuklara göre daha fazladır.

Sokakta çalışan çocuklar “aileleri ile bağları kopmamış, ailelerinin gelirlerine katkıda bulunmak ve kendi kişisel harcamalarını karşılamak için çalışmak durumunda kalan çocuklar olarak tanımlanmaktadır (Bulutay, 1995: 12).

Sokakta çalışarak elde edilen para formal sektöre göre daha fazla olduğundan çocuklar sokaklarda çalışmaya zorlanmaktadırlar (Akyüz,2000: 518).

Sokakta çalışan çocukların büyük bir kısmı plansız göç hareketi sonucu artış göstermiş bir olgudur. Özellikle büyük şehirlere göç eden aileler, çoğunlukla kentin gerektirdiği işi gücü talebini karşılayacak niteliklere sahip olmamakta ve iş bulamamaktadır. Bu durumda çare olarak çocukları çalıştırmak üzere sokağa yönlendirmektedirler. Göç ettikleri gecekondü çevresinde zaten bu durum yaygındır ve sokaktan elde edilen paranın büyüklüğü, göç eden aileye anlatılmıştır (Sokakta Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi Projesi, 2002: 11).

Bu araştırmada görüşme yapılan öğrencilerin 7 tanesi sokakta çeşitli işlerde çalışmıştır. Simit satmış, ayakkabı boyamış, pazarda el arabasıyla eşya taşımış, çeşitli eşyaları (süs eşyası, oyuncak, balon vs.) satma işinde yer almışlardır. Neden bu işleri yapmayı tercih ettiklerini de sokakta abisiyle birlikte simit ve süs eşyası satan 6. sınıf öğrencisi Ayşe şu şekilde ifade etmiştir.

Önceden abimle simit satıyorduk sonra ev eşyaları satmaya başladık. Kuğulu parkta satıyorduk bazen gençlik parkına, lunaparka gidiyoruz. Oralarda daha çok topluluk var kalabalık var. Nasıl aklımıza geldi bu işler, böyle sokakta satıyorlardı, kazançlı çıkıyorlardı üstelik. Bizim de yapabileceğimiz işler bunlardı. Daha kolay geldi. Biz de çalışmaya başladık.

Sokakta çalışılan işlerin, fazla sermaye ve beceri gerektirmeyen, çalışma saatlerini kendilerinin belirleyeceği işler olmaları, süreklilik gerektirmemeleri ve eğitimle birlikte sürdürülebiliyor olmaları gerekçesiyle öğrenciler tarafından tercih edildiği bu araştırmanın bulguları arasında yer almaktadır.

Günlük Çalışma Süreleri

Araştırmada yer alan öğrenciler farklı zamanlarda farklı birçok işte çalıştıkları için her iş alanında çalışma saatleri de değişmektedir. Yapılan görüşmeler, öğrencilerin 12 tanesinin 10 saat ve üzeri işlerde çalıştıkları sonucunu vermiştir. Bunun yanı sıra 2 öğrenci, 8-10 saat arası işlerde çalışırken, geriye kalan öğrencilerin de 8 saatten az olan işlerde de çalıştıkları araştırmanın bulgularını oluşturmaktadır.

Bulgulara dayalı olarak çocukların günlük çalışma sürelerine bakıldığında çalışan çocukların yarısından fazlasının günde 10 saat üzeri çalıştırıldıkları dikkati çekmektedir. Bilindiği gibi bu süre çocukları için öngörülen günlük

çalışma süresi olan 7,5 saati aşmakla kalmamakta yetişkinler için belirlenen yasal süreyi de aşmaktadır. Buradan, işverenlerin küçük yaşlardaki çocukları daha uzun süre çalıştırma eğiliminde oldukları sonucu çıkarılabilir.

Çocuk işçiliğinin en önemli zararlarından birisi çalışma saatlerinin bir çoğunun gelişimi açısından fazla olmasıdır. Bu durumun çocukların fiziksel gelişimini olumsuz etkileyecek bir boyutta olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin söylemlerine bakıldığında,

7. sınıf öğrencisi Hamit, uzun çalışma saatlerini şöyle ifade etmiştir.

Sabahın 3 buçuk 4'ünde başlıyordum, işe akşam saat 5-6 gibi eve geliyordum. Sadece yemek yiyip geri gidiyordum. Günümün çoğu çalışarak geçiyordu. Motor sürdüm tarlalarda. Sabah 7 de kalkıyorduk. İşimiz çok zordu sürekli sırtımızda bir yük vardı. Boru taşıyorduk. Pancar sulamada ise çok zor bir şey günde üç saat üzerimiz ıslak oluyordu.

Yine 7. sınıf öğrencisi Samet'in de aşağıdaki ifadeleri uzun çalışma saatlerini ortaya koymaktadır.

Dönercide sabah 8, akşam 7 idi çalışma saatleri. Kuaförde 8-9 da işe gidiyordum, 5'te eve geliyordum. Site mobilyada sabah 8 den akşam 12 ye kadar çalıştığımız oluyordu.

8. Sınıf öğrencisi Ali,

Sabah 8 akşam 8 çalışıyordum, ama lokantada gece 12 ye kadar kaldığım oluyordu.

6. sınıf öğrencisi Halim,

Mobilyacıda sabah saat 8 buçuk gibi gidiyordum. Akşam altıda bitiyor mesaiye kalıyordum 10-11 gibi geliyordum.

Çalışan kız öğrencilerden 8. sınıf öğrencisi Bahar,

Findıkta, sabah 6'dan akşam 7 ye kadar, manavda, sabah 8 den akşam 8 e kadar çalışıyordum.

8. sınıf öğrencisi Nurcan hem çantacıda hem de annesiyle birlikte Tuz fabrikasında çalışmıştır. Çantacıda çalışırken çalışma saatlerini "Sabah 8-9 da gidiyorduk eve dönüşümüz akşam on-on buçuğu buluyordu." diye ifade eden Nurcan, mesai ücretini alıyor muydunuz sorusuna "Mesaiyi hiç düşünmedim ki bilmiyorum." diye yanıt vermiş, mesaiye kalmanın hatta bunun için ücret alması gerektiğinin farkında olmadığını ortaya koymuştur.

Türkiye'de çalışan çocuklar üzerinde gerçekleştirilen tüm araştırmalarda çocukların günlük çalışma sürelerinin uzun olduğu ortaya çıkmaktadır. Üstelik bu çalışmalarda çocuklar için belirlenmiş olan yasal sınırın aşıldığı dikkati çekmektedir. Bu araştırmada da bu yargıyı destekler sonuçlara ulaşılmış, öğrencilerin ifadelerinden çocuk işgücünün uzun iş saatleri altında nasıl

sömürüldüğü gerçeği benzer diğer araştırmalarda olduğu gibi bu araştırmada da ortaya konmuştur.

Çalışan Öğrencilerin Kazançları

Kuramsal çerçevede ifade edildiği gibi çocuk işçilerin en çok istismar edildiği konulardan bir diğeri de düşük ücrettir. Çocuk işçiler yetişkinlerle aynı işi yapmalarına rağmen yetişkinlerden daha düşük ücret almaktadırlar.

Görüşme gerçekleştirilen öğrenciler ücretlerini genellikle haftalık ya da günlük olarak almaktadırlar.

Hangi işlerde eline ne kadar geçtiğini Doğan adlı öğrenci şöyle yanıtlamıştır.

Pazarda günlük 10-11-12, simitte günlük 2.5 lira 3.5, fındıkta 20'ydi. Bir başımız vardı 2 milyon ona yani elciye, 2 milyon yemeğe 16 milyonu elimize geçen. Boyacılıkta, ilk başladığımda 4 filan aldım sonra hiç alamadığım oldu. Sonra 10 milyon falan alıyordum.

Samet, günlük ve haftalık olarak eline geçen kazancını şu sözlerle ifade etmiştir.

Dönerci günlük 2,5 milyon, kuaförde haftalık 10 bahşişlerle 20, Site mobilyada haftalık 10 alıyordum. Şimdi Site mobilyadan çağırdılar, cumartesi günleri gidersem, 5 YTL alabilirsin dediler.

Yavuz: “Boyacılıkta 10-15 milyon, mendilde 10 milyon falan, davulculukta 100- 150 milyon geçiyordu elimize.”

Şener: “Saatçide eniştemden haftalık 30-35 alıyordum. Sanayide haftalık 20 alıyordum sanayideki iş daha ağır ve daha az alıyordum.”

Yılmaz: “Sığır güdümünde yıllık 6 milyar, tarlada, babam konuşuyor parasını, biz de gidip çalışıyoruz. Babam, abim varsa abim ve benimle birlikte üç kişi çalışıyoruz.”

diyerek tarla işinde çalışırken kendi kazancını dahi bilmediğini yani ücret daha eline geçmeden tüm kazancının ailenin geliri için kullanıldığını ifade etmiştir.

Babasıyla birlikte inşaat işlerinde çalışan 6. sınıf öğrencisi Yaşar,

Günlük 2-3 milyon alıyordum. Ağır malzemeleri taşıyorum bazen. Malzeme gerekse getirip getiriyorum. Babamdan öğrendiklerimi tekrar edip yapıyorum.

söylemleriyle çalışmasındaki güçlülere rağmen aldığı ücretin düşüklüğünü ortaya çıkarmıştır.

Fındık işinde ve son süreçte hafta sonları manavda çalışan Bahar kazancını şöyle ifade etmiştir.

Fındıkta elimize ayda 550 geçiyordu. Manavda ise kazancım 2 günde 25, günde 12,5 milyon.

Hizmet sektöründe çalışan diğer bir kız öğrenci Aslı ise,

Kasapta, haftalık 15 geçiyordu elime. 10 anneme veriyordum 5'ini kumbarama atıyordum. Kırtasiyede de haftalık 15'ti.

İfadeleriyle aldığı ücretin düşüklüğünü yansıtmıştır.

Birçok farklı işte çalışan Ali ise aldığı ücreti şu şekilde ifade etmiştir.

Elime geçen ücret, gümüşçüde haftalık 50 milyon, sığır gütmeye aylık 200 milyon, lokantada günlük 5'ti.

Çalışan çocuklar, çalışmalarının ekonomik bir işlevi olduğu için çalışmaktadırlar. Buna rağmen yaptıkları işler sosyal açıdan takdir görmediği gibi, ekonomik açıdan da çocuk emeğini değerinin altında görmeye yönelik belirgin bir eğilim mevcuttur. Genel eğilim, aynı işi yaptıkları yetişkinlere göre daha az ücret almalarıdır. (Bequale, Boyden,1992. Aktaran Altıntaş:192). Bu araştırmada görüşme gerçekleştirilen çocukların ifadelerinden de benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin Çalıştıkları İş Alanlarında Emek Sömürüsüne Uğrayıp Uğramadıklarına İlişkin Görüşleri

Çalışan öğrencilere aldıkları ücretin emeklerinin karşılığına denk düşüp düşmediği sorulduğunda çalışma şartları ve ücret açısından denk düşmediğini savunan 8 öğrencinin ifadelerinden çocuk emeğinin işveren tarafından ucuz iş gücü olarak kullanıldığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Geriye kalan öğrenciler ücretin yeterli geldiğini yanıtını vermişlerdir. Ancak görüşmedeki ifadeleri derinlemesine incelendiğinde bu yanıtı veren öğrencilerin ağırlıklı olarak bir tanıdığın yanında çalışan ya da tanıdık aracılığıyla işe yerleştirilen öğrenciler oldukları sonucuna ulaşılmış, bu da tanıdık tarafından desteklenmelerinden kaynaklı ücret veya iş koşullarından şikayetçi olmadıkları sonucunu doğurmuştur.

Doğan adlı öğrenci,

Fındıkta, haksızlığa uğradık hakkımızı yediler, önceden yemek parası 1 YTL kesiyorlardı bu sene 2 ye çıkardılar çok tartışma çıktı o yüzden. Elimize 16 lira geçiyor. Emeğimin karşılığını fındıkta almıyorduk ama diğerlerinde emeğimin karşılığını alıyorum.

Samet,

Ücret, çok düşüktü bence. Bence hiç almıyordum emeğimin karşılığını. Gece saatlerine kadar çalışıp 10 YTL almak biraz azdı. Öyle deyince de ben, yaşın küçük daha hiç bir şey yapamıyorsun dedikleri halde hastalandım yani. Arkadaşım günlük 10 alıyordu. Ben haftada 10 alıyordum.

Yılmaz,

Bazıları da az veriyor bazıları fazlasıyla veriyor idare ediyoruz. Daha fazla vermeliler bence bazılarında çalıştığımızda az veriyor. Tanıdıklarımız fazlasıyla da veriyor bazen.

Bahar,

Manavdaki az aslında ama benden daha az ücretle çalıştırdıkları da var. Fındıkta günlük 22 idi. 2 yemeğe gidiyordu günlük 20 ye geliyor. O da işe göre az aslında.

İnşaatta tesisat işiyle uğraşan Barış aldığı ücretin emeğinin karşılığına denk düşüp düşmediği sorusuna şu yanıtı vermiştir:

Aslında denk düşmüyordu. Normalde sabah altı akşam altı bırakmamız gerekiyordu. Biz 9-9.30'a kadar çalışıyorduk, 3 saat de mesaiye kalıyorduk mesaiyi de vermiyorlardı.

Çantacıda çalışan Nurcan fazla mesainin ne olduğunu ve bunun ücretlendirilmesi gerektiğini dahi bilmediğini şu şekilde ifade etmiştir.

Çantacıda çalışırken sabah 8-9 da gidip akşam 10-10.30'da eve dönüyorduk. Mesaiyi hiç düşünmedim ki bilmiyorum. Emeğimin karşılığını almıyordum. Boşuna gittik en son vermediler paramı.

Hasan, "aldığım ücret fazla geliyor" ifadesini kullanmasına rağmen aslında tanıdığın yanında çalıştığı için rahat olduğunu kendisinden daha çok çalıştıkları halde ondan daha az ücret alan arkadaşlarının olduğunu sözlerine şöyle eklemiştir.

Ücret, fazla geliyor. Çünkü yaptığım iş çok kolay sadece düğmeye basıyorum. Başka arkadaşlarım çalışıyor onlar benden daha çok iş yapıyorlar ama daha az veriyorlar onlara. Ben tanıdık olduğum için. Bir de bizim köyün hepsi orada çalışıyor.

Hamit adlı öğrenci, aldığı ücretin emeğinin karşılığına denk düşüp düşmediği sorusuna,

Tabii ki düşmüyor. Az bana göre bu devirde. Bana göre asgari ücret düşük Türkiye'de. Üç öğün yemek veriyorlardı ama çalıştığımız iş çok zordu. Saman ve kimyon veriyorduk günde 200 kasa atıyorduk içeri, ayrıca sabahtan akşama kadar güneş altındasınız. Sağlığınız orada bir hiç. Ölseniz kimsenin haberi bile olmaz sağlık koşulları hiç iyi değildi.

diye yanıt vererek tüm diğer çalışan öğrencilerin söylemlerini de özetler nitelikte sözleriyle çalışma şartlarının ağır fakat alınan ücretin son derece düşük olduğu gerçeğini ortaya koymuştur.

Öğle Yemeğini Nasıl Karşıladıkları

Öğrenciler çeşitli işlerde çalıştıklarından dolayı iş alanına göre öğle yemeği karşılama durumları da değişmektedir. Hizmet sektöründe çalışanlar, öğle yemeğinin genellikle patron tarafından karşılandığını ya da ücretten düşüldüğünü ifade etmiş, sokakta çalışanlar öğle yemeği yemeye gerek duymadıklarını, tarlada çalışanlar kendilerinin karşıladığını, fındık işçileri ise yemek ücretinin gündeliklerinden düştüğünü şu ifadelerle ortaya koymuşlardır.

Sokakta çalışan öğrencilerden 1 ay öncesine kadar Ankara’da gündüzlü bir okulda okuyan Yavuz,

Öğlen yemeği yemiyordum ki. Sabah yarım ekmek alıyordum. Okula gidince ekmek yemiyordum okuldan öğlen gelince yarım ekmek domates koyuyordum akşama doğru bir tane döner alıyordum.

Sokakta çalışan bir diğer öğrenci Mahmut: “Acıkmıyordum. Akşam evde yiyordum.”

Aynı zamanda Kadir adlı öğrenci de: “Mezarlıkta suculuk yaparken yemiyordum acıkmıyorduk ki.” diyerek öğle yemeği öğününü acıkmıyordum diyerek yok saymışlar bu da ne ölçüde sağlıksız beslenme şartlarında çalıştıklarını ortaya çıkarmıştır. Anne ve babasını küçük yaşta kaybeden Kadir’in mezarlıkta suculuk yapması ve bunun sonucu psikolojisinin de ne ölçüde sağlıklı olduğu da üzerine düşünülmesi gereken ayrı bir tartışma konusudur.

Yine Kuğulu Parkta ağabeyiyle simit ve süs eşyası satan 6. sınıf öğrencisi Ayşe,

“Topladığımız paralarla simit alıyoruz abimin sepetinde duranları yiyoruz.”

sözleriyle öğle yemeği yemediklerini simit yiyerek öğle yemeğini idare ettiklerini ifade etmiştir.

Kahvede çaycılık yapan Mesut ise,

Bazen iş yerinde yemek yapıyor patron ya da dışarıdan istiyor. Ama genellikle öğlen yemiyordum ben, evden 1 milyon getiriyordum pastaneden poğaça simit alıyordum. Kebapçıda çalışırken de patron öğle yemeğimi paramdan düşüyor.

Kasap ve kırtasiyede çalışan 6. sınıf öğrencisi Aslı evleri işyerlerine yakın olduğundan evine giderek öğle yemeğini yediğini işyerinin karşılamadığını ifade etmiştir.

Farklı işlerde çalışan Samet çalıştığı işe göre değişen öğle yemeği koşullarını şöyle ifade etmiştir:

Mobilyacıda kendileri orada yapıyordu. Dönerci döner veriyordu. Kuaförde aldığım bahşişle bir şeyler yememi istiyordu patron. Kendi paramla yiyordum.

6. sınıf öğrencisi Tahir öğle yemeğinde,

Bir miktar para alıyorum gidiyorum yemeğimi yiyip geri geliyorum. 5 lira alıyorsam 5 lira düşüyor.

ifade etmiştir.

Bahar ise manavda çalışırken öğle yemeği molası dahi olmadığını şu sözleriyle ifade etmiştir.

Manavda, dönüşümlü yemek yiyoruz. 15 dakika ara veriyoruz. Yemek ücreti patrondan. Fındıkta ise yemek hazırlayan bizim gibi işçi kadın var. Onun yaptıklarını yiyoruz. 2 YTL düşülüyor maaştan.

Çalışan çocukların sağlık koşulları göz önünde bulundurulduğunda uzun çalışma saatleri altında çalıştırılmalarının yanı sıra yetersiz ya da düzensiz beslenmeleri de sağlıklarını tehdit eden ve çocuk yaştaki bireylerin gelişimini olumsuz etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde özellikle sokakta çalışan çocukların öğle yemeğini hiç yemedikleri ya da simit, poğaça vs. ile idare ettikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Bu da, sokakta çalışan çocukların kazançlarının azlığı nedeniyle, kendi temel ihtiyaçlarını dahi gidermekten uzak oldukları gerçeğini yansıtmaktadır. Bir işyerinde çalışanların ise bir kısmının öğle yemeği zaman zaman patronları tarafından karşılanırsa da genellikle yemek masrafının çocukların ücretlerinden düşüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Patronları tarafından aldıkları günlük ya da haftalıklarından düşülen öğle yemeği masrafı da çocukları öğle yemeklerini yememeye doğru iten faktörler arasında yer almaktadır. Araştırma bulguları bütünüyle incelendiğinde çalışan çocukların çalışma saatlerinde sağlıksız beslendikleri ve hatta hiç beslenmedikleri sonucuna ulaşılabilir.

Çalışma Alanlarında Karşılaştıkları Tutum ve Davranışlar

Çocukluk döneminde en önemli öğrenme yollarından birisi, model almadır. Çocuklar çevrelerindeki bireyleri model alırlar ve model aldıkları davranışları kendi davranış kalıplarına oturturlar. Çocuk işçileri için de durum aynıdır. İşyerlerinde olumsuz rol modellerinin var olup olmadığı önemli bir değişkendir. Bu çerçevede çocuklukta çalışılan ortamda olumsuz davranışlara sahip kişilerin bulunup bulunmadığına ilişkin soruya verilen yanıtlar incelendiğinde görüşülen öğrencilerin büyük çoğunluğu olumsuz rol modelleri bulunmadığını ifade ederken bir kısım öğrenci de olumsuz tutumlarla karşı karşıya geldiklerini ifade etmişlerdir. Bu modelden olumsuz etkilendikleri sonucu ortaya çıkmıştır. İş ortamında olumsuz herhangi bir davranış modeliyle karşılaşmayan öğrencilerin ise, çalıştıkları işi ya bir tanıdık aracılığıyla buldukları ya da tanıdığın yanında çalıştıkları sonucu ortaya çıkan bulgular arasındadır.

Çalışan çocuklar arasında, çalışma alanlarında sorun yaşayanlardan patronu tarafından şiddete maruz kalan sadece 1 öğrenci olmuştur. İşini babasının evde uyguladığı şiddetten uzaklaşmak için bulduğunu ifade eden Samet, mobilyacıdaki işi bir tanıdık aracılığıyla değil de kendi imkânlarıyla bulduğundan patronu tarafından şiddete maruz kalma riski artmış ve nitekim şiddet görmüştür.

12 yaşındaki Samet patronunun olumsuz davranışların şu sözleriyle vurgulamıştır:

Patronumun babamdan geri kalır yanı yoktu şiddet uyguluyordu mobilyacıdaki patronum. Babamdan daha kötüydü kızılıyordu bağırıyordu. Çok küfür ediyorlardı. Bir iki kere dövdüler. Şikâyet edersek de işten çıkartırız diyorlardı. Babam biraz sert olduğu için gitmiştim ama gittiğim yerlerde babamın tavrıyla karşılaştım.

Çin Çinli Yavuz ise,

En çok davulculukta zorlanıyordum. İçkicilere çalışıyoruz. Düğünlerde çok kavga oluyordu. Diğer işlerde zabıta çok kovalıyor. Bir kere cop bile yedim. Hep kaçtım ama.

Yavuz adlı öğrencinin çalışma alanları değerlendirildiğinde olumsuz model teşkil eden tutumlarla karşılaşma durumunun yüksek olduğu işlerde çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Çocuk yaştaki bir bireyin düğünlerde içkili ve kavgalı ortamlarda yer almasının bu tür davranışları model olarak algılamasının kaçınılmaz olacağı söylenebilir. Bunun yanı sıra sokakta çalışırken zabıta ve

polis tarafından şiddete maruz kalmanın çocuk psikolojisi üzerinde yaratacağı olumsuz sonuçlar da söz konusudur.

6. sınıf öğrencisi Ayşe,

Bir simitçi daha vardı bizi sıkıştırıyordu. Onunla sorun yaşamıştık kurtulduk polise söyledik. Polis grubu çalışın diyorlar sorun yaratmıyorlar.

Yaşar ise,

Sorun yaşamıyoruz. Ama zamanında vermiyor. Paralar birikiyor toplu para alıyoruz. Bir ayda 1000 YTL para geçiyor.

Bahar,

Fındıkta erkek işçilerle sorun olabiliyor. Rahatsız edebiliyorlar. Yanımızda babamız olduğu için sorun olmuyordu. Ama diğer kızlar erkek işçilerle sorun yaşayabiliyorlardı.

Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan Bahar'ın yukarıdaki ifadeleri, çalışma ortamının kız işçilerin herhangi bir şekilde erkek işçilerin tacizine maruz kalabileceğini yansıtan ifadelerdir ve bu ifadeler çocuk yaştaki Bahar'ın hangi risklerle karşı karşıya kalarak çalıştığını göstermektedir. Böyle bir olaya maruz kalan bir kız çocuğunun psikolojisinde yaratabileceği tahribat ise bu gibi araştırmalarda göz önünde bulundurulması gereken önemli bulgulardandır.

Çiftlikte çalışan Ali adlı öğrenci,

Patronun davranışları genelde iyiydi ama çiftlikte, hayvanları güderken patronun karısı hiçbir yaptığım şeyi beğenmiyordu gece hayvanları çıkarttırıyordu. Ters gidiyordu bana.

Çalışma alanlarında olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalan öğrencilerin yukarıdaki ifadelerinden, patronu tarafından şiddet gören bir öğrencinin dışında diğerlerinin sorun olarak ifade ettikleri durumlar, patronun ağır işler yaptırabilmesi, ücreti vaktinde ödememesi, tarım işçisi olarak çalışan kız öğrencinin çalışma ortamında diğer işçilerin tacizine uğrayabileceği riski, sokakta çalışanların ise zabıta, polis ve diğer sokak işçilerinin şiddetine ya da tacizine maruz kalmaları gibi durumlardır. Bu ifadeler göstermektedir ki çocuk işçiliği emek sömürüsünün beraberinde psikolojik sömürüyü de getirmekte, çalışan öğrencilerin çalışma alanlarında karşılaştıkları olumsuz rol modelleri çocukların iç dünyalarında tahribata sebebiyet verebilmektedir.

Bu bölümdeki öğrenci ifadelerinden ortaya çıkan bir diğer bulgu ise sokakta çalışan öğrencilerin dışındakilerin neredeyse tamamının işi tanıdık aracılığıyla buldukları ya da patronun tanıdık olduğuna ait bulgudur. Çocuk işçiliğinde çocuğu işe kimin yerleştirdiği ve çocuğun patronuna yakınlık derecesi

önemli bir değişken olarak değerlendirilmelidir. Eğer çocuk, birinci derecede yakını ya da yakınları tararından işe yerleştirilmiş ya da bir yakınının iş yerinde çalışıyor ise çalışma süresince yakınları tarafından gözetilmiş olabileceği ihtimali söz konusudur. Dolayısıyla bu araştırmada patronu ile sorun yaşamayan çocukların tanıdık vasıtasıyla işe yerleştirildikleri ya da tanıdığı yanında çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır.

İşyeri Temizlik ve Sağlık Koşulları

Çocukların çalışma yaşamıyla ilgili sorunları; en genelde uzun çalışma süreleri, düşük ücret, sağlıksız beslenme ve sağlıksız çalışma ortamı olarak sıralanabilir. Bu araştırmada görüşme gerçekleştirilen çocukların aşağıdaki söylemleri, sağlıksız çalışma şartlarını yansıtan ifadelerdir.

Tarım işçisi olarak çalışan Doğan adlı öğrenci,

Fındıkta kaldıkları evlerin bazılarının kötü ama bizim kaldığımız iyiydi. Bir evin alt katında kalıyorduk, döşeklerde yatıyorduk. Hasta olduğumuzda hastaneye götürüyorlardı. İşte düşme tehlikesi var genelde düşüyorduk böyle taş tepe ondan kaynaklı düşme tehlikesi yaşıyorduk. Ablam belini incitti düştüğünde. Sağlık masraflarını o adam karşılıyor ama parasını kesiyor. İlaç falan alıyorlar sonra gündeliğinden düşürüyorlar.

Yine fındık işçiliği yapan Bahar,

Patronun evi var. Biz evi görmeden orada oturmuyoruz. Erkek ve kızlar ayrı yatıyorlar. 2 katlı ev oluyor. Üst katta patronlar alt katta işçiler kalıyordu. Fındıkta bayırdan düştüğümüz oluyordu.. Fındık çok bayır olduğu için. Kazalar olabiliyor. Arkadaşım da düşmüştü yazın, şimdi beli ağırıyor, manavda benimle birlikte çalışıyor o yüzden fazla ağır kaldıramıyor. Tenekeyle fındık taşıyoruz zor iş. Geçen sene babam çalışmadığı için gitmiştik ama belki bu sene çalışır babam bu sene gitmeyiz. Çimento işlerinde çalışamaz da belki boya işlerinde çalışır.

ifadeleriyle fındık işinde toplu barınılan evlerin bazılarının kötü koşullara sahip olduğunu, çalışma şartlarının düşme tehlikesi yaratan bayırlık alanlardan ibaret olduğunu sağlık güvencelerinin dahi olmadığını açıklayarak çalışılan ve barınılan ortamın olumsuzluk ve tehlike arz eden sağlık şartlarını ortaya koymuşlardır.

Düğünlerde ailesiyle birlikte davul çalan Yavuz,

Davulculukta ellerim kavlıyordu. Kıpırmızı oluyordu Su topluyordu. Yaralar çıkıyordu. Diğer işlerde (ayakkabı boyacılığı) zabıta çok kovalıyor. Bir kere cop bile yedim. Hep kaçtım ama. Kızılay'da Dış kapı hastanesinde boyacılık yapmışım o zaman.

Alim,

Boya tarafında tiner kokusu gelmiyor paravan var. Hurdacıda eldiven kullanıyoruz zaten tamirci kıyafeti giyiyoruz. Ama pis işlerdi.

Tarlalarda çalışan Yılmaz,

Başımız ağrıyor sıcaktan. Eve gelip dinleniyoruz. İşimiz yarım kaldığında geri gidiyoruz.

İnşaat işlerinde çalışan Yaşar,

Sadece elimiz çatlıyor tinerden dolayı. Ağır malzeme taşıyorum biraz ağrım oluyor.

İnşaatlarda tesisatçılık yapan Barış iş koşullarını tanımlarken şunları

belirtmiştir,

İnşaat işi çok sağlıksız. Toz içinde hep. Rahatsızlandığım oluyordu. Bir kere baş ağrısından bütün gün çalışamayıp inşaatta uyumuştum.

Bir çiftliğin bakımını üstlenen daha sonra da kuyumcуда çalışan Ali, çalışma ortamını şöyle ifade ediyor:

İyiymi ama hava şartları çok kötü etkiliyordu, insan sıcaktan yanıyordu. Hayvancılıkta nefes alamıyordum çok sıcak oluyordu. Nefes darlığı çekiyordum. Dükkânda altın öğütüyoruz dükkân sıcak olduğu için orada da daralıyorum. Ya cama çıkıyorum ya da dışarı çıkıp hava almam gerekiyor.

Ali gibi meralarda hayvancılığın yanı sıra tarım işçiliği yapan Hamit sağlık şartlarını anlatırken,

Orada birisi zehirlense yasal değil sigortasız çalıştırıyorlar, başına bir şey gelse adamlar bize sahip çıkmaz. Adamın umurunda bile olmaz. Mesela tersanelerde ne kadar işçi öldü geçen sene, bu sene onların da hiçbirisi sigortalı değildi. Kimse onlara sahip çıkmadı. Aynı bizim işçiliğimiz de onlardan farklı değildi. Benim işte mesela bazı makineler kaza yapıyordu patlıyordu. Biz saat ikiye kadar ben tarlanın başında oluyorduk. Gece saat ikide motor sürebilir misiniz o gece karayolunda hadi karşına biri çıksa bana bir şey yapsa, kimsenin haberi bile olmaz. İş güvencen yok, zaten Türkiye de memurların dışında iş güvencesi olan yok.

Çocukların ifadelerinden çocuk işçilerin iş kazalarına açık bir konumda oldukları, çünkü yaptıkları işlerin küçük bedenleri için de ağır işler olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Tarlada çalışanlar için aşırı sıcaklık, nefes darlığı çekmelerine sebebiyet verirken, çalışma alalarının düşme tehlikesi yaratması, kullanılan araç veya malzemelerin patlama tehlikesi oluşturması ya da sanayi sektöründe çalışırken çeşitli kimyasallardan dolayı zehirlenme olayları yaşanabileceği gerçekleri ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte sağlık güvencelerinin olmayışı da çocuklar için büyük bir tehdit unsurunu teşkil etmektedir. Hamit adlı öğrenci bu kaygısını “sigortasız çalıştırıyorlar, başımıza bir şey gelse kimse sahip çıkmaz” sözleriyle gerçekçi bir dille ifade etmiştir.

Öğrencilerin Çalışma Alanlarında Meslek Dışı İşlerin Yaptırılmasına İlişkin Görüşleri

Çalışan öğrencilere çalıştığınız yerde sizlere teklif edilen işlerin dışında başka işler yaptırılıyor muydu sorusuna çocukların büyük çoğunluğu “hayır” yanıtını vermiş ancak çocukların iş tanımı yapılmadığından aslında halk arasında “ayak işleri” tabiri olarak bilinen bütün getir götür işlerinin çocuklara yaptırıldığı ve bu işi çocukların kendi işleri gibi kanıksamış oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Mesleğinin dışında farklı işler yaptırıyorlar mıydı sorusuna “evet” yanıtını veren 12 yaşındaki tarım işçisi Yılmaz iş gününü şöyle ifade etmiştir.

Ramazan ayının 1. Gününde bir adam abimle ikimize garaj yaptıracaktı. Sadece iş buydu ama daha çok ekstradan işler yaptırdı. Temizlik yaptırdı. Taşları dizdirdi sonra da artanları bize doldurtup başka yere taşıttırdı. Ramazanın 1. Günüydü abimle açtık ve çok yorulduk. İşimiz olmamasına rağmen tüm bunları yaptırttı bize.

Patronları tarafından getir götür işleri, ayrıca kendi özel işleri yaptırılan Mesut bu durumu şöyle anlatmıştır,

Okan abi piyango işi yapıyor sürekli oraya gönderiyor. Evine ekmek gönderiyor. Kebapçı oğlunu okuldan alıp evine bırakmamı istiyor onu yapıyorum. Asıl işim çay dağıtmak, garsonluk yani.

Sanayide geç saatlere kadar çalıştırılan Samet,

Bize gece tahta taşıttırıyorlardı. Geceleri sanayide bana ağaçları sulattırıyorlardı.

Kendisine fazladan iş yaptırdıklarının bilincinde olan Hamit bunları yapmaya zorunlu olduğunu şu sözleriyle ifade etmiştir.

İşçi konumunda olduğumuzdan her türlü işi yapmak zorundasınız yapamama gibi bir durum olamaz. Bahçeyi temizliyorduk, Arazileri çok olduğu için nohut taşıyorduk gübreleme işi ilaçlama işi. Ama biz sadece sulama için gidiyorduk. Ücretin içinde değil. Zaten yapamayacağım diyemezsin. Mecbursun.

Araştırmanın bulgularından usta-çırak, patron-işçi ilişkisi çerçevesinde emir alan çocuk işçilerin iş tanımlarının yapılmayışı, her hangi bir iş güvencelerinin olmayışı, kaçak işçiler konumunda olmaları dolayısıyla çocuk yaşta çalışanların, meslek dışı verilen görevlere karşı gelme hakkına sahip olmamalarıyla birlikte “boyun eğen” konumunda oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka ifadeyle çalışan çocukların, usta ya da patronlarının verdiği her işi, kendi asli görevleriymiş gibi yapmak zorunda oldukları sonucu ortaya çıkmıştır.

Çalışan Öğrencilerin Eğitim-Öğretim Uygulamalarına (YİBO' ya) İlişkin Görüşleri

YİBO Kapsamında Yer Alma Süreçleri ve YİBO' ya Geliş Nedenleri

Çalışan öğrencilerle yatılı okulda yer alma süreçleri üzerine yapılan görüşmeler sonucu, öğrencilerin yatılı olarak yerleştirilme sebeplerinin farklı birçok faktöre bağlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu faktörlerin en temelinde ise yoksulluk yer almaktadır. Çocukların ifadelerinden, daha çok boşanma, aile içi şiddet, anne ya da babanın vefatı, gündüzlü okulun olumsuz çevre özellikleri vs gibi gerekçeler söz konusu edilse de aslında tüm bu faktörlerin altında maddi imkânsızlıklar, maddi yetersizlikler yer aldığı görülmektedir. Ailenin geçim sıkıntısı içerisinde olması çocuğunun sağlıklı bir şekilde eğitim öğretimini sürdürmesine engel teşkil etmeye başladığı noktada tüm masraf ve giderlerin, beslenmeden barınmaya, giyim kuşamdan araç gereç desteğine kadar, yatılı okul tarafından sağlanması aile için önemli bir yükün omuzlarından alınması anlamına gelmektedir. Tüm bunları değerlendiren aileler çocuklarının eğitim öğretimlerini sağlıklı bir şekilde devam ettirmeleri noktasında yatılı okulları birer çare olarak görmüş ve çocuklarını yatılı okullara yerleştirmişlerdir.

Çocukların ifadeleri incelendiğinde 7. sınıf öğrencisi Doğan,

4 senedir YİBO' dayım. Bir sene de Mardin'de yatılıda okudum. Maddi durumumuz olmadığı için akrabamız tarafından yönlendirildik. Ailemin fazla geliri olmadığı için ben de isteyerek geldim.

3 yıldır buradayım diyen Ali,

Ekonomik durumlar ailem zor geçiniyordu. İlk bir sene benim için çok zordu. Çok ağladım. Ailem vermişti. Bir akrabamı tavsiye etti. Sorun çekmezsiniz dedi.

6. sınıf öğrencisi Aslı,

1. Sınıfın 2. Dönemi geldim. Gündüzlü okullara paramız yetmiyor o yüzden. Gündüzlü okulda okusaydım kıyafet defter kalem sorunu olurdu iyice paramız biterdi. Ben istedim, Anneme, gündüzlü okumak yerine yatılıda okuyum hem sana hem de bize yük olmaz devlet daha iyi bakar dedim. Burada çalışan bekçi amca önerdi bize burayı.

8 yıldır YİBO' da okuyan 5 kardeşinin 4'ü YİBO' da okuyan Mardinli Bahar,

YİBO' daki bir öğretmen annemin sınıf öğretmeniymiş. O bizim eve geldi durumumuzu gördü. Sıkıntılarımız çoktu.Sen bu çocukları bizim okula yazdır dedi anneme. O kaydettirdi bizi.

4. Sınıftan beri YİBO' da okuyorum diyen Yaşar, YİBO' ya geliş nedenini şöyle açıklamıştır.

Annem babam kışları daha iyi çalışmıyor. Kışın pek iş olmuyor. Onlara yük olmamak için. Kışları az gelirimiz olduğu için ben de gündüzlü okuldan çıkmaya karar verdim.

Önce ailem istedi sonra ben istedim. Burayı Emek İlköğretim'deki akrabalarımızdan öğrendik.

6 senedir YİBO' da okuyan Mesut,

Ben 1. sınıftayken ablam 5'e gidiyordu ablam da burada okuyordu. O zaman durumumuz daha da sıkıntılıydı. Babam buraya getirip yazdırdı. Ben gündüzlü okulda okumak istedim. Şimdi ise buraya alıştım babam beni buradan almak istedi ben istemedim. Annemin ilk önce aklına gelmiş. Buraya bizim maddi durumumuz zor olduğu için yazdırmışlar.

6. sınıf öğrencisi Yılmaz,

4. sınıfta geldim. 2 yıl oldu. Başka okulların hem durumu iyi değildi hem de bizim maddi durumumuz iyi değildi. Babam istedi. Başlarda canım sıkılıyordu kimseyi tanımıyordum sonra alıştım. Bizim köyümüzde burada okuyan çocuklar vardı akrabalarımız vardı. Onlardan öğrendik burayı.

18 yaşındaki 7. sınıf öğrencisi Hamit, hem okula geç başlama nedenini hem de YİBO' ya kayıt nedenini şöyle anlatmıştır:

Buraya 3. sınıfta geldim. Yaşım büyük olduğu için bir sınıf atladım. 4 yıldır buradayım. Ben 12 yaşında başladım okula. Bizim durumumuz genelde farklı. Ailevi sıkıntılar ve maddi durumumuz, biz 8 kişi kaçak yollarla geldik Türkiye'ye. Kişi başı 1000 dolarla geldik. Babam Aksaray'da çalışıyordu. Ben de küçüklüğümde çok hata yaptım bazen evden kaçtım. İstanbul'a gittim evden kaçarak. Babam aileme sıkıntı soktuğum için geç başladım. Bizi daha önce kimliğimiz olmadığı için okula almadılar. Sonra yazı geldi Milli Eğitim Bakanlığından dedi ki kimliği olsun ya da olmasın 7 – 8 yaşındaki çocukların eğitim öğretim yılı gelmiş çocukların eğitim öğretime girecek yani okul okuyacak diye.

YİBO' ya geliş nedenim ise bizim oradaki Hatay'daki müdürler para istediler. Devlet diyor ki odun kömür parası kitap parası alınmayacak diyor. Türkiye'nin en kalabalık okullarından birisinde bu yapılıyor. Yani bir de bizim Afganların genelde öğrenci okutmama sorunu bu, bu yüzden başka yere yatılı olarak gönderiyorlar.

Neden YİBO, maddi sıkıntılardan dolayı. İş güvencemiz olmadığı için sürekli taşınıyor ailem. Koçhisar'a geldiğimizden beri 5-6 kez taşındık biz. Sürekli okul değişikliği yapıyoruz. Onu sevmiyorum sürekli arkadaşlarım değişiyor.

Ben erken yaşta evden ayrıldım ailemi özlemiyorum alışkınım. Annem olsa da olmasa da fark etmiyor. Alıştım. Düzenimiz olsun sürekli okul değiştirmeyelim. Buradaki sosyal bilgiler öğretmenimiz önermişti burayı. Buranın koşulları o zaman pekiyi değildi ama gittikçe iyileşiyor. Öğretmenimizin önerisiyle geldim.

Yukarıdaki ifadeler öğrencilerin maddi sıkıntılardan dolayı yatılı okula kayıt ettirildiklerini ortaya koyan ifadelerdir. 8 yıllık zorunlu eğitim sürecinin eğitim öğretim hizmetinden faydalanamayacak tüm öğrenciler için olduğu gibi özellikle Afgan kökenli öğrenciler için önemli bir olumlu gelişme olduğu söylenebilir. Ayrıca, görüşme bulgularından, gündüzlü okullarda öğrenci velilerinde maddi talebin yüksek olmasından ve ailenin bu talepleri karşılayamamasından dolayı yatılı okula yönelimlerin gerçekleştiği sonucuna

ulaşılmıştır. Hamit adlı öğrenci bu taleplerin yasal olmamasına rağmen okul müdürlüklerince öğrenci velilerinden tedarik edildiğini dolayısıyla bunu karşılayamayan Afgan ailelerin çocuklarını yatılı okula göndermek durumunda kaldıklarını ifade etmiştir.

6. sınıf öğrencisi Mardinli Mesut'un aşağıdaki ifadeleri YİBO' ya yoksulluk eksenli yerleştirildiğinin en önemli kanıtlarından birisi olarak öne sürülebilir.

Öğretmenimde yaklaşık 20 milyona yakın devlet param var. Biriktiriyorum. Babamın ihtiyacı olunca devlet paramdan veriyorum. Bizi almaya geldiği Cuma günleri babama paraya ihtiyacın var mı diye soruyorum bazen ihtiyacı olunca öğretmenimden 10 milyon çekip veriyorum babama.

Samet, yaklaşık 1 aydır YİBO' da okuyan Yavuz, Alim ve Mahmut adlı öğrenciler ise YİBO' da yer alış süreçlerini anlatırken, yaşadıkları çevrenin ve okul ortamının tehlikelerinden uzaklaştırılmaları kaygısıyla aileleri tarafından YİBO' ya yerleştirildiklerini şöyle ifade etmişlerdir:

Babası tarafından da şiddete maruz kalan Yavuz,
Babam yüzünden geldim buraya, annem git oku dedi burada harcanırsın dedi. Burada baliciler uyuşturucu kullananlar var ya annem seni harcarlar burada dedi.

Şereflikoçhisar'da ikamet eden Samet,

Ben 7 senedir buradayım. 1. Sınıftan beri. İlk önce Atatürk okulunda okuyordum. 1. Sınıfın 1. Döneminde. Atatürk de küfürlü konuşuyorlardı. Üstüme üstüme geliyorlardı. Annemgil burada çalışıyorlardı. Buranın güzel bir okul olduğunu bilince beni buraya almak istediler.

Alim,

Ben, geçen sene geldim. Eski okulumda iyi değildim. Derslerde öğretmenler sürekli dövüyorlardı. Okulda sürekli kavga çıkıyordu. Yaşadığımız mahalleden kaynaklı. Hep tinerciler geliyordu araba çalıp geliyorlardı. Bu tür olaylardan dolayı okuldan şikayetlendim. Buraya kaydolmayı ben de istedim ailem de istedi.

Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi (ASÇÇM) aracılığıyla yatılı okula yerleşen Mahmut adlı 6. sınıf öğrencisi YİBO' ya gönderilme sebebini şu sözleriyle ifade etmiştir:

Buraya abimle birlikte projeye geldim. Sokakta simit satan arkadaşlarla karşılaşmışlar onun aracılığıyla geldik buraya. Projede bize giyecek dağıtıyorlar. Ailemize para veriyorlar. Yatılı okula yerleştiriyorlar. Spor alanları, bilgisayarları var. İlk zamanlarda 60-70 öğrenci vardı. Şimdi sadece ben, Can ve Salih var. Şimdi kendimiz gidip geliyoruz Ankara'ya. Önceden proje otobüs yolları bizi almak için.

Mahmut bu ifadeleriyle, ASÇÇM bünyesinde yatılı okula yerleştirildiğini, ancak proje kapsamında YİBO' ya yerleştirilen sokakta çalışan öğrencilerin

sayısında büyük bir düşüş yaşandığını belirterek proje çalışmalarının son dönemde yürütülmediğini ortaya koymuştur.

Şener, Ferit, Ayşe, Nurcan, Kadir adlı öğrenciler ebeveynlerinin boşanmış olması ya da vefatı dolayısıyla YİBO' ya yerleştirildiklerini ifade eden öğrencilerdir.

Şener,

5.sınıfın 2. Döneminden beri buradayım. Annem vefat edince babam çalışmak zorunda kaldı. Eniştemin babası yatılı okula verelim dedi. Ben istemedim ailem istedi.

6. sınıf öğrencisi Ayşe boşanmanın doğurduğu maddi imkânsızlıkları şu sözleriyle açıklamıştır:

Ben buraya, 2 yıl önce gelmişim 4. sınıfta. Buraya annem tek başına bizi kaldıramayacağını bütün ihtiyaçlarımızı karşılamayacağını söylemişti. Babanız da az gönderiyor yetmiyor elektrik su kira. Babama danıştı babam da ben de alamam dedi ben zaten çalışıyorum eve geç geliyorum. Yatılı okula vermeye karar verdiler. İnternette okul sitesinden buldular. Biz aslında istemiyorduk dedik anneme biz çalışır kendi okul ihtiyaçlarımızı karşılarız dedik, kabul etmedi.

Anne babası ayrıldıktan sonra babasıyla yaşayan ancak üvey annesi tarafından kardeşleriyle birlikte yatılı okula gönderilmek istenen Nurcan yaşadığı süreci şöyle ifade etmiştir.

Başta üvey annem söylemiş istemiş bizi yatılı okula vermeyi ya da bir yurda vermeyi. Babamla ayrı kalmak istemiş. Sonra babam bize sordu. Orada derse geç kalıyordum. Öğretmenler kızıyordu. Beni uyandırmıyorlardı ki buradan daha iyiye okumayı tercih ettiğim için kabul ettim. Babam Kübraları da aldı üstüne geçirdi. Sonra okul araştırdı. Biz de hep bir arada olacağımız için kabul ettik. Başta kardeşlerim istememişti. Önce Kardeş YİBO' ya kaydolduk orası öğrencilerin az olmasından kapandı 43 kişiydik. Sonra burayı seçtik, buraya yerleştik. Kardeşlerimle 2 yıldır buradayız. Şimdi ise annemde kalıyoruz annem geçimimizi sağlayamadığı için devam ediyoruz burada okumaya.

8 yıldır burada okuyorum diyen Kadir'in YİBO' ya gelişi şu şekilde gerçekleşmiştir.

Annem babam öldüğünden amcam da buraya getirdi. Ben istememiştim. Şimdi alıştım. Buraya amcam öğretmendi o da vefat etti o biliyordu burayı. Buranın müdürünü tanıyordu.

Yine 1. sınıftan beri YİBO' da bulunan Ferit,

Dedem ölünce maddi durumumuz kötü oldu. Ben okumak istemedim ailem istedi. Burayı benim akrabalım okumuş onlar önerdi.

Öğrencilerin yatılı okula yerleştirilme sebepleri vefat, boşanma, ya da okul çevresinin tehlike arz ediyor olması olarak ifade edilmiş olsa da bu faktörlerin ailenin yaşadığı ekonomik sıkıntılarla olan sıkı bağı göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Görüşülen öğrenciler aslında kendi ifadelerinde de boşanma ve

vefat sonucu maddi yetersizliklerden kaynaklı yatılı okula kaydedildiklerini açıklamışlardır. Yaşanılan çevrenin tehlikelerle dolu olması da şu şekilde açıklanabilir. Kavga, gasp, uyuşturucu satıcılığı vs. gibi olayların yaşandığı yerler diğer birçok araştırmada da gözlemlendiği gibi genellikle gecekondu mahallelerin yerleşim alanlarıdır ve gecekonduarda yaşayan ailelerin geçim sıkıntısı çeken yoksul aileler olduğunu bu araştırmanın bir bulgusu olarak söylemek mümkündür. Dolayısıyla aileler çocuklarını yatılı okula yerleştirirken çocuklarını bu şiddet dolu ortamdan uzaklaştırmakla birlikte daha çok maddi sıkıntılardan ve hatta çalışma hayatından uzaklaştırmayı gözettikleri sonucuna ulaşılabilir.

YİBO' daki Hizmetlere Yönelik Görüşleri

Maddi imkânsızlıklar sonucu genellikle kendi istekleri dışında yatılı okula yerleştirilen ve geldikleri ilk dönem alışma zorluğu çeken öğrencilerin tamamı süreç içerisinde YİBO' dan ve hizmetlerinden memnun kaldıklarını belirtmişlerdir. Eksik gördükleri ve değiştirilmesini istedikleri durumlar ise daha çok fiziksel sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hamit, Bahar, Kadir, Ferit, Ali ve Ayşe adlı öğrencilerin aşağıdaki ifadeleri YİBO' dan memnuniyetini ve gördükleri eksiklikleri belirtir niteliktedir:

18 yaşındaki Hamit,

Hizmetler birçok şekle göre çok iyi hatta bize fazlasıyla iyi. Dünyada kuru ekmek bulamayan insanlar var. Afganlar hiç itiraz etmiyor buna. Doğrusunu söyleyeyim, bizim evde bu kadar çeşit yemek çıkmıyor. Örnek bir okul. Her şey bizim için yapılıyor. Odalar 4 kişilik. Eskiden koğu sistemi. Televizyonumuz var. Koçhisar'da yok bizim Sinema salonumuz var. Okulumuz geniş bir alanda kurulmuş ormanlık alanımız var. Her türlü olanak sağlanmış. Buraya ilk önce bir psikolog almak isterdim. Daha çok ailelerine yakın olması için aileyle birlikte eğlenceler ve geziler yapmayı isterdim. Sınava yaklaştığımız zaman sıkıntılı oluyoruz ya eğlenceli aktiviteler yapılmasını isterdim.

8 yıldır YİBO' da okuyan Bahar,

Buranın imkânları çok güzel. Ama dinlenme salonunda pek ders çalışmıyor. TV oradan kaldırılmalı. Arkadaşlar harçlıkların yetmediğini söylüyor. Özellikle Ankara'da yaşayanlar tatillerde yol parası konusunda sıkıntı çekiyorlar o yüzden az devlet paraları yetersiz geliyor.

Kadir adlı öğrenci,

Burada ders yapıyoruz etütler var daha çok çalışmamız için. Yeni müzik odasında her alet var çalmamız için. Çok güzel bakıyorlar burada yemekler iyi. Devlet parasını az buluyorum. 5 yerine 10-15 milyon iyi olur. Yetmiyor paranın hepsi gidiyor. Kâğıt, boya, kalem, yiyecek alıyoruz. Yetmiyor.

1. sınıftan beri YİBO' da öğrenci olan 7. sınıf öğrencisi Ferit,

Müdürümüz çarşı izni istediğimizde veriyor istediğimiz bir şey olduğunda yapıyor. Devlet paraları az. 10 olmalı. 2,5 la ihtiyacımı alırım. Defterimi kalemimi alırım gerisini öğretmenimde bırakırım. Acıktığımda çekerim. Burada eksikliğini gördüğüm şey ise bir tane futbol sahası yapılmasını çarşı izinlerinin de haftada 2 gün verilmesini isterdim.

8. sınıf öğrencisi Ali,

Ailelerimizin şu an fazla ekonomik sorunları yok ama okul bitince daha zor oluyor bizim için. Pansiyon, yemekhane iyi. Ama devlet paraları yeterli değil, bundan çoğu arkadaşım yakınıyor 5 milyon alıyoruz ve yetmiyor, hiçbir şeye yetmiyor. Mesela kalemıraş alacağım, uhu, silgi alacağım derken paranın hepsi bitiyor öğretmenlerimizden borç almak zorunda kalıyoruz ve onu ödeyemiyoruz ayıp oluyor. Çok yetersiz bence ya 10 ya 15 olurda hiç kimse sıkıntı çekmez. Hafta sonları parasız kurs var. Bilgisayar laboratuvarımız var. Burada bilgisayar laboratuvarındaki bilgisayarların değişmesini isterdim. Ders çalışma odasının televizyon odasından ayrılması isterdim. Çarşı izinleri de 3 gün olsa daha iyi olur.

YİBO' lara özgü önemli sorunlardan birisi de öğrencilerin ailelerine olan özlemleridir. Bu durumu dile getiren 7. sınıf öğrencisi Hasan, annesi ve babası ayrılınca, büyükbabasına terk edilmesine rağmen evine duyduğu özlemi şu sözleriyle belirtmiştir.

Burada birçok şey dağıtılıyor, ayakkabı, gocuk, eşofman takımı, gecelik. Çok güzel ama ailemizi özlüyoruz ailemizden uzak kalıyoruz buradaki en büyük sıkıntımız ailemizi özlemek. Devlet harçlıklarına bakılırsa aslında birkaç milyon daha vermeleri gerek ama her şeyimizi veriyorlar üstelik para da veriyorlar. Buradaki sosyal aktivitelerden halkoyunları, voleybol var yeterli geliyor.

Aile özlemi çeken bir diğer öğrenci Yavuz, açıklamalarında YİBO' da görev alan öğretmenlerin durumlarına da dikkat çekmiş, öğretmenlerin çok fazla yorulduklarına işaret etmiştir.

Ben arkadaşlık nedir bilmezdim orası Çinçin olduğu için öğretmenlerimiz bir şey demezdi olaylara. Burada dayanışmayı öğrendim çok kısa bir sürede. Öğretmenlerimiz çok yoruluyor. Bizim öğretmenlerimiz hep yatakhane çalışıyorlar hem yemekhane çalışıyorlar günlük öğretmenlerimiz yorulduğu zaman dışarıdan öğretmenler gelse iyi olur. Eski yatakhaneye oyun yeri konsa iyi olur. Herkes bir yerde oturuyor. Annemi özledim diyor. Derslere kafayı veremiyor.

Genel itibariyle YİBO' nun hizmetlerinden memnun olduklarını ifade eden öğrenciler kendi evlerindeki imkânsızlıkların yatılı okulda ortadan kalktığını her türlü giyim-kuşam, araç-gereç, yeme-içme-barınma ihtiyaçlarının en iyi şekilde sağlandığını ve hatta aile ortamını burada hissettiklerini ifade etmişler bunların yanı sıra YİBO' da karşılaştıkları birtakım sorunlarını da dile getirmişlerdir. Bunları kategorize etmek gerekirse teknik ve donanım anlamında giderilebilecek

eksiklikler; pansiyonda televizyon odasıyla çalışma odasının ayrılması, etüt saatlerinin arttırılması, pansiyon binasının 24 saat açık tutulması, çarşı izin sürelerinin arttırılması, futbol sahasının yenilenmesi, pansiyona bilgisayar laboratuvarı yapılması, odalara TV konması, okula güvenlik kameralarının yerleştirilmesi, okulda çalışan temizlik işçilerinin sayısının arttırılması ve devlet paralarının arttırılması gibi taleplerdir. Öğrencilerin bu talepleri yatılı okullara Milli Eğitim Bakanlığı'nca ayrılan bütçenin yetersiz olduğunu yansıtır niteliktedir. Maddi taleplerden birini irdelediğimizde karşımıza şu sonuç çıkmaktadır:

Yatılı okullarda devlet her öğrenci için ayda 5 TL gibi bir ücret ödemektedir. Bu ücret her dönem cüzi bir oranda artış göstermektedir. Örneğin, 2005 yılında 4,13 TL olan bu ücret 2009 da ancak 5,11 TL'ye yükselmiştir. Öğrenciler tarafından "devlet paraları" olarak nitelendirilen bu ücretin özellikle 7. ve 8. sınıf öğrencilerine yetersiz geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Aileleri tarafından herhangi bir harçlık gönderilmeyen/gönderilemeyen öğrenciler birçok ihtiyaçları okul tarafından karşılanırsa dahi kişisel ihtiyaçlarını 5 TL olan devlet paraları ile karşılamak durumunda kalmaktadırlar. Bu da, devletin yatılı okul öğrencilerine öğrenci aidatları adı altında ayırdığı bütçenin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Yatılı okul öğrencilerine özgü bir diğer sorun ise daha çok yaşça büyük öğrencilerin yaşadıkları "çarşı izinleri" konusudur. Çarşı izinleri her yatılı okulun kendi öznel koşulları doğrultusunda değişebilen okulun fiziki sınırları dışında öğrencilerin vakit geçirmeleri için verilen izinlerdir. Şereflikoçhisar YİBO' da bu izinler, haftada bir kez ve 2 saatle sınırlı olarak öğrencilere verilmektedir. 24 saat yatılı okulda bulunan öğrenciler ailelerinden de uzak olmalarının etkisiyle çarşıya çıkmak istemekteler ancak çarşı izinleri sadece velilerin okula gelip izin aldığı müddetçe verilebilmektedir. Buna rağmen yine velilerinin yazılı talebiyle onayına sunularak çarşı izin defteri uygulaması başlatılmış velinin yazılı izni dâhilinde, öğrenci çarşı izin defteri ile çarşıya çıkma olanağına kavuşmuştur. Okul ortamından sıkılan öğrenciler bu süreyi oldukça kısa bulmakta ve bu sürenin arttırılmasını talep etmektedirler. Bu talep, yatılı okul öğrencilerinin, okul sınırlarını terk etmelerinin yasak olması nedeniyle çeşitli sıkıntılar yaşadıklarının göstergesi olarak ifade edilebilir.

Araştırmanın bulguları değerlendirildiğinde yatılı okullardaki maddi sıkıntıları ortadan kaldırmak mümkün görünmekle birlikte öğrencilerin birtakım manevi sorunlarını düzeltmenin oldukça zor olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yatılı okul öğrencilerinin bütün teknik ve fiziki alt yapı imkânları sağlansa dahi giderilemeyecek manevi sorunlara sahip oldukları gözlemlenmiştir. Bu sıkıntıların temelinde yatan nedenin ise öğrencilerin ailelerine duydukları özlem olduğu söylenebilir. “Okula bir psikolog atanmasını isterdim” diyen Hamit adlı öğrencinin bu ifadesi, ailesini kaybetmiş ya da anne babası boşanmış olan ve aile özlemi çeken çocuklara yönelik psikolojik destek ihtiyacını vurgular niteliktedir.

Arkadaşlık Ortamına İlişkin Görüşleri

Görüşme gerçekleştirilen öğrencilerin büyük bir kısmı arkadaşlık ortamının olumlu olduğunu ifade etmişlerdir. Düşük oranda bir kısım öğrenci de arkadaşlık ortamını “kötü” olarak nitelemiştir.

YİBO’ da büyük öğrenciler ile küçük öğrenciler arasındaki ilişkiyi nasıl değerlendirdiklerine yönelik soruya da öğrencilerin tamamı büyük öğrencilerin küçüklere karşı tutumlarının olumsuz olduğu cevabını vermişlerdir.

Hamit ve Yavuz adlı öğrenciler YİBO’ daki arkadaşlık ortamını şu şekilde özetlemiştir.

Hayatı burada öğrendim. Arkadaşlığı, paylaşmayı, birbirimize destek çıkmayı, zor durumda olsak birbirimize yardım etmeyi. Yılsonu gelir siz de bilirsiniz burada hepimiz ağlarız.

Henüz 1 aydır YİBO’ da eğitim gören Yavuz,

Ben arkadaşlık nedir bilmezdim orası Çinçin olduğu için öğretmenlerimiz bir şey demezdi olaylara. Burada dayanışmayı öğrendim çok kısa bir sürede.

Öğrencilerin bu ifadeleri YİBO’ larda arkadaşlık ortamının normal eğitim öğretimin gerçekleştiği gündüzlü okullara göre daha yoğun bir şekilde yaşandığını yansıtır niteliktedir. Bu ifadelerden, günün 24 saatini bir arada geçiren, birlikte aynı yatakhane-yemekhane-oyun ortamını paylaşan, gelişim çağlarının bütün olumlu ve olumsuz yaşantılarını bir arada yaşayan bu yatılı öğrencileri arasındaki ilişkinin arkadaşlık ilişkisinden çok artık bir aile ilişkisine dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Arkadaşlık ortamı herhangi bir sorun teşkil etmese de, araştırmada yine YİBO' lara özgü bir problem olarak büyük çocukların küçüklere karşı olumsuz davranışlar sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

6. sınıf öğrencisi Ayşe bu sorunu şu sözleriyle ifade etmiştir:

Arkadaşlık ortamım güzel. Olumsuz bir durum yok. Yalnız büyükler küçükleri uyaracakları yerde genellikle bağırırlar vururlar. Hiç düzgünce uyardıklarına rastlamadım. Ben genellikle sıcakkanlı davranıyorum. Çünkü biz de onların zamanından geçtik anlamaya çalışıyorum.

Kız öğrenciler arasında var olmayan bu hiyerarşik anlayış Aslı isimli 6. sınıf öğrencisi tarafından aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

Ben ilk buraya geldiğimde ablalar bakmaya başladılar bana. Kirli çamaşırlarımı atmaya başladılar. Ben küçüktüm hiç bir şey anlamıyordum büyüdüm ve hayatın önüne engeller koyduğunu gördüm şimdi onları teker teker aşıyorum. Büyük ablalar küçüklere bakıyor. Bazen büyük ağabeyler küçükleri dövüyor mesela. Ben sevgili saygılı davranıyorum elimden geldiğince yardım ediyorum.

Doğan, Samet, Mesut, Hasan, Nurcan ve Ali adlı öğrenciler de bu olumsuz davranışları şu sözleriyle örneklendirmişlerdir.

“Bizim büyük sınıflar küçük gördükleri için devamlı iki tokat vururlar küçüklere. Bu olaylar çok sık olmuyor ama küçük çocukları bazen tartaklırlar.”

“Büyükler hep küçükleri eziyor. Yürürken tekme atırlar. Biz ise küçükleri severiz, öperiz.”

“Küfür ediyor bazı öğrenciler. Küçük çocukları çok 1. Sınıfları seviyorum. Onlara yediklerimden onlara veriyorum.”

“Hiç iyi değil çok kalp kırıyorlar. Bazen küçük çocukları televizyon odasına almıyorlar onların da hakkı. Büyüklerden azar işitiyoruz. Ben küçükleri her zaman sevmek istiyorum. Ama onlar yaklaşmıyor.”

“Büyükler küçükleri seviyorlar da zarar vererek seviyorlar, ablalar küçüklere bakmıyorlar. Erkekler de zarar veriyorlar seveceğiz diye dövüyorlar. Ben iyi davranıyorum.”

“Büyüklerin küçükleri ezdiğini görüyorum. Çok küçük görüyorlar kendilerini. Küçükler de bizi döverler diye korkup hocalara söyleyemiyorlar.”

Yatılı okullara has yaşanan bu durum Kadir ve Barış adlı 8. sınıf öğrencileri tarafından da şu ifadelerle doğrulanmıştır.

Kadir,

Büyük ve küçük öğrenciler arasındaki ilişkiler genelde kötü. Küçükler her şeyi kırıyorlar. Sus diyoruz susmuyorlar. Televizyon odasında konuşan küçükleri dövüyorlar. Eskiden öyleydi bizi dövüyorlardı. Şimdiki de 8'ler yapıyor aynı şeyi, halen öyle. Çocuklar küfür edince iyice dövüyorlar. Hep küfürü bizden öğreniyorlar biz de ediyoruz biz de büyüklerimizden öğreniyoruz. Ben de küçükler beni sinirlendirdiklerinde döverim. Yoksa ellemem.

Bariş,

Büyük çocuklar küçükleri hırpalıyor. Şiddetli davranabiliyorlar. Zarar verebiliyorlar. Ben de bize biz küçükken nasıl davranıldıysa şimdi öyle davranıyorum.

Özellikle erkek öğrenciler arasında gözlemlenen bu hiyerarşik yapı, yatılı okullarda kronik bir hal almış, yukarıdaki öğrenci ifadelerinden de bu yaşantı şeklinin geçmişten süregelen ve kanıksanmış bir durum olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle küçük yaştan itibaren YİBO’ da öğrenim gören 8. sınıf öğrencileri Bariş ve Kadir’in “bize nasıl davranıldıysa şimdi biz de öyle davranıyoruz” “Eskiden öyleydi bizi dövüyorlardı. Şimdiki 8’ler de yapıyor aynı şeyi, halen öyle” sözleri bu alışlagelmiş gizil düzenin bir kanıtı olarak gösterilebilir.

Araştırmanın bu bölümünde incelenen yatılı okuldaki arkadaşlık ortamına bütünüyle bakıldığında, ortaya çıkan hiyerarşik ast-üst ilişkisine rağmen, ilişkilerin daha çok olumlu nitelikler taşıdığı söylenebilir. Bu gizil hiyerarşik ortam var olsa da öğrenciler arasındaki samimi ve aile sıcaklığındaki ilişkinin etkisi daha çok hissedilen bir unsur olarak varlığını sürdürdüğü araştırmacı tarafından gözlemlenmiştir. Aile özlemi yaşayan öğrenciler, yaşantılarının 7 yaşından 18 yaşına kadar uzanabilen bu en önemli dönemlerini aile sıcaklığından uzakta yaşamak durumunda kalınca aralarında bu eksikliği azaltacak yakınlıklar gerçekleştirdikleri, özlemini hissettikleri aile ortamını kendi aralarında yaşattıkları da gözlemlenen önemli bulgular arasındadır.

Çalışan Öğrencilerin Öğretmen-İdarecileriyle İlgili Görüş ve Beklentileri

Araştırmanın yatılı okuldaki öğretmen ve idarecilere yönelik öğrenci görüşlerinin irdelendiği bu bölümde çalışan öğrencilerin büyük bir kısmının öğretmen ve idarecilerden memnun oldukları ve onlardan anne baba şefkati gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Yavuz, Ayşe, Samet, Alim, Bahar, Yılmaz, Hasan, Ali, Hamit ve Ferit adlı öğrencilerin aşağıdaki ifadeleri öğretmen ve idarecileriyle ilgili herhangi bir sorun olmadığını, hatta büyük oranda memnuniyetlerini belirten ifadelerdir.

“Öğretmenlerimizin hepsi çok iyi. Dertlerimizi dinliyorlar manevi ve maddi durumlarda çok iyiler sanki benim öz arkadaşım gibi. Sınıf öğretmenimden anne baba şefkatini görüyorum.”

“Öğretmen ve idarecilerimiz bizlere iyi davranıyorlar ellerinden geleni yapıyorlar. Onlardan anne baba şefkati görüyorum.”

“Öğretmenlerimi çok seviyorum çok iyiler. Dersleri çok iyi anlatıyorlar. İdarecilerimden fazla görmüyorum ama öğretmenlerimden anne baba şefkati çok görüyorum.”

“Öğretmenlerimiz iyi. Bir problemimiz yok. Müdür öğretmenimiz iyi, her istediğimizi yapıyor.”

“Benim öğretmenlerimle de aram iyi. Hiçbir sıkıntım yok. Öğretmenlerin maaşlarının artırılmasını istiyorum.”

“Öğretmenler çok düzenli. Sevgi gösteriyorlar öğrencilere. Anne baba şefkatini gösteriyorlar bizlere.”

“Öğretmenlerimiz anne baba gibi davranıyorlar çok iyiler başka yerde olsa öğretmen dersten sonra evine gider ama burada bizi yanlarına çağırıyorlar dertleşiyorlar bizi dinliyorlar.”

“Öğretmenlerimizin hepsi iyi. Eğitim öğretim açısından da yeterliler hatta fazla bile. Ailevi meselelerde yardımcı oluyorlar. İdareciler de çok iyiler. İstediğimiz zaman müdürün odasına gidip ailemizi arayabiliyoruz. Anne baba gibiler evimiz gibi burası.”

“Öğretmenlerimiz velinimetimiz denir ya, onlardaki bilgileri almazsak şimdi milletin kapısında köle oluruz. Çok iyi buradaki öğretmen ve idarecilerimiz müdürümüz bizim için elinden ne gelirse yapıyor. Haftada iki gün banyomuz var. İstediğimiz zaman da yapabiliyoruz. Bunu müdürümüz sağladı”

Olumsuz olarak nitelendirilebilecek sadece iki öğrenci görüşü mevcuttur. Bunlardan anne baba şefkati görmediğini ifade eden, anne ve babasını küçük yaşta kaybetmiş olan Kadir adlı öğrencidir.

Kadir,

Bazı hocalar bize hediye alıyor. Defter kitap dağıtıyor, ama anne baba şefkati görmüyorum ben.

Asya,

Ayırım kayırım yapıyorlar öğretmenler, ben idarecilerimizden birini babam yerine koydum. Biraz görüyorum şefkat fazla değil.

Bu bölümün bulguları incelendiğinde öğrenci görüşlerinden YİBO’ daki öğrenci-öğretmen ve öğrenci-idareci ilişkilerinin okulda bir yuva ortamını hissettirecek ölçüde olumlu nitelikte olduğu sonucuna ulaşılabilir. Öğrencilerin % 90’ı öğretmen ve idarecilerden anne-baba şefkati gördüklerini ifade etmişler, diğer gündüzlü okullarla kıyasladıklarında böyle bir paylaşım ortamının oralarda bulunmadığını ortaya koymuşlardır. Yatılı okulda görev yapan öğretmen ve idareci sadece öğretmenlik mesleğini icra eden bir memurdan öte bir anne bir baba ve hatta bir arkadaş rolüne bürünmek durumundadır.

Yavuz adlı 7. sınıf öğrencisinin “Öğretmenlerimiz çok yoruluyor. Bizim öğretmenlerimiz hep yatakhane çalışıyorlar hem yemekhanede çalışıyorlar günlük öğretmenlerimiz yorulduğu zaman dışarıdan öğretmenler gelse iyi olur.” ifadelerinden öğrencinin yatılı okulda görev yapan öğretmenlerinin belleticilik görevlerinin yorucu olduğunu gözlemlediği ve çözüm olarak da öğrencinin, dışarıdan öğretmen görevlendirilmesini talep ettiği anlaşılmaktadır.

Yatılı okullarda görev yapan öğretmenlerin aynı zamanda ayda belirli bir sıra ve sayıda gerçekleştirdikleri belletici öğretmenlik görevleri vardır. Belletici öğretmenin görevlerini açıklamaya çalışan Yavuz adlı öğrencinin de ifade ettiği gibi yatılı okullarda belletici öğretmenler 24 saat nöbet tutarak öğrencilerin beslenme, barınma, temizlik ve sağlık gibi ihtiyaçlarını belli bir düzen içerisinde karşılamaktadırlar.

“Öğretmenlerimiz anne baba gibi davranıyorlar çok iyiler başka yerde olsa öğretmen dersten sonra evine gider ama burada bizi yanlarına çağırıyorlar dertleşiyorlar bizi dinliyorlar.” 7. sınıf öğrencisi Hasan’ın bu ifadelerden yatılı okullardaki öğretmen ve idareci vasıflarının da normal-gündüzlü eğitim veren okullardakilerden büyük ölçüde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu durum aynı zamanda öğretmen ve idarecilerin yatılı okullarda öğretici kimliğinden daha çok eğitici kimliğinin ön plana çıktığını göstermiş, öğretmenin, öğretene rolünden öte anne, baba, arkadaş rolünü de üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Risk Olarak Karşılaştıkları Durumlar

Öğrencilerin % 75’lik gibi büyük bir kesimi okulda herhangi bir risk unsuru bulunmadığını belirtmişlerdir.

Geriye kalan % 25’lik kesimi oluşturan Samet, Mesut, Tahir, Aslı, Hamit adlı öğrencilerin risk faktörü oluşturduğunu düşündükleri unsurlar şu şekilde sıralanabilir.

1. Bazı öğrencileri sigara içmesi
2. Hastalıkların kolaylıkla ve hızlı bir şekilde bulaşıyor olması

Tüm yaşantılarını toplu bir şekilde okul, yemekhane, yatakhane arasında geçiren yatılı okul öğrencileri arasında baş gösteren bir hastalığın yayılması kaçınılmazdır. Bu tür durumların sık gerçekleşip gerçekleşmediği sorusuna

görüşme gerçekleştirilen öğrencilerin sık gerçekleşmediğini ifade etmesi yatılı okulda bu durumun büyük risk teşkil edecek boyutta olmadığını göstermiştir.

3. Arkadaşlar arasında kavga, küfür vs. gibi olaylarının olması, büyüklerin küçükler üzerindeki tahakkümü

Görüşme yapılan öğrenciler tarafından şiddet olayları risk teşkil eden durumlar arasında ifade edilmiştir. Okullarda şiddetin önüne geçilmekte zorlanıldığı bir dönemde araştırma örnekleme olan yatılı okuldaki şiddet faktörü, daha çok yaşça büyük öğrencilerin küçükler üzerindeki tahakkümü şeklinde kendisini göstermiştir.

4. Okuldan kaçmaların gerçekleşmesi

Hamit adlı 18 yaşındaki öğrenci okuldan kaçma gerekçesini şöyle açıklamıştır.

“Bazen canımız çok sıkılıyor. Patlayacak gibi oluyoruz. 12 kişi okuldan kaçmıştık birkaç yıl önce bir gece. O gün gece 12 de geldik okula. Okulun bekçileri bizi kovalamışlardı.”

Öğrencinin bu ifadeleri, yatılı okullarda dış çevreyle bağlantısı sınırlı olan yatılı okul öğrencilerinin kaçma eğiliminde olabilecekleri gerçeğini yansıtmaktadır. Öğrencilerin yaşam alanları okul ve yatakhane arasında sınırlı kaldığından böyle bir sonucun olması kaçınılmaz bir hal almaktadır. Nitekim araştırma örnekleme olan Şereflikoçhisar Yatılı İlköğretim Bölge Okulu’nda öğrencinin de ifade ettiği durum birkaç yıl önce gerçekleşmiş, okul idaresi bu sorunu çözme noktasında öğrenci ailelerinden izin dilekçeleri olma kaydıyla “çarşı izin defterleri” uygulamasını başlatarak haftada 1 defa olmak üzere öğrencilerin okul sınırı dışına izinli olarak gitmeleri sağlanmıştır. Bu uygulama ile birlikte öğrencilerin okul sınırını izinsiz terk etme durumları ortadan kalkmıştır.

Yatılı okuldaki risk oluşturan bulguların incelendiği bu bölümde risk unsuru olarak belirtilen öğrenci görüşlerinden, okulda içilmesi yasak olan sigaranın birkaç öğrenci tarafından içilmesi, hastalıkların hızla bulaşması, yaşça büyüklerin küçükler üzerinde şiddet uygulaması, okulu izinsiz terk etme gibi riskli durumların dışında çok büyük çapta tehlike oluşturacak olayların yaşanmadığı, “eski okulumuza göre burası çok disiplinli” diyen Nurcan adlı öğrencinin ifadesiyle de açıklanabilir.

YİBO' da Gördükleri Eksiklikler ve Değiştirmek İstedikleri Yönler

Görüşme yapılan öğrencilerden bazıları (Barış, Yılmaz, Tahir, Âlim, Mahmut, Hasan) okullarında eksik gördükleri yönler ve değiştirmek istedikleri eksiklikler sorusuna hiçbir şeyi değiştirmek istemediklerini, böyle kalmasını istediklerini belirterek okullarından memnuniyetlerini ortaya koymuşlardır.

Eksikliği anlaşılan ve değiştirilmesi beklenen aşağıdaki öğrenci görüşleri ise genellikle öğrencilerin ve yatılı okulun fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik görüşlerdir. Bunlardan Ayşe adlı öğrenci okulun temizlik sorunu ve etütlerle ilgili gözlemlediği eksikliği şöyle belirtmiştir.

Ayşe: Okulda çalışanların daha çok olmasını isterdim. Temizlik işçilerinin daha çok olmasını. Temizlikte genellikle sorun var lavabolar pis oluyor. Etüt saatlerinin toplu halde yemekhanede yapılmasını isterdim. Daha iyi olurdu. Bütün öğretmenler başına olacak herkes ders çalışıyor olacak.

Etüt saatleri ile ilgili değişiklik gerçekleştirilmesini isteyen diğer 2 öğrenci de Nurcan ve Bahar'dır.

Bahar: Ders saatlerinin daha çok olmasını isterdim sabah etütlerinin olmasını isterdim. Etüt saatlerinin artmasını isterdim.

Nurcan: Etütler hem sabah hem akşam olabilir. Öğrencilerin zihni daha açık olur. Yatakhane de sürekli açık tutulmalı.

Bazı öğrenciler de (Samet, Yaşar, Aslı, Ferit, Ali ve Kadir) basketbol, futbol sahası, bilgisayar, odalara televizyon, dolapların değişmesi, okul kütüphanesinin geliştirilmesi gibi fiziksel şartların iyileştirilmesine yönelik değişiklikler talep etmişlerdir. Bu taleplerini aşağıdaki sözleriyle ifade etmişlerdir.

Samet: Birazcık daha gelişmiş olmasını isterdim. Mesela voleybol sahasının farklı yerde olmasını isterdim. Kütüphanemizin daha gelişmiş olmasını isterdim.

Yaşar: Okuldaki dolapların değişmesini isterdim. Yatakhane'deki dolapların da değişmesini isterdim.

Kadir: Bilgisayar isterdim. Odalara televizyon. Yemekler biraz iyi çıksa.

Aslı: Odalara küçük bir televizyon konmasını isterdim. Bir de çalışma salonuna bilgisayar konulabilir, ödevlerimizi orada araştırıp çıktı alabilirdik biraz da oyun oynardık

Ferit: Buraya bir tane futbol sahası yapılsın haftada 2 gün izin olmasını isterdim.

Ali: Bilgisayar laboratuvarı Bilgisayarların değişmesini isterdim. Ders çalışma odasının televizyon odasından ayrılması isterdim. Çarşı izinlerinin 3 gün olsa daha iyi olur.

Okullarındaki donanım eksikliklerine değinen öğrenciler, okuyan öğrenci profiline de değinmişlerdir. Yatılı okul öğrenci profili gözlemlendiğinde kuramsal çerçevede de belirtildiği üzere bu öğrenciler aile ortamlarından uzakta eğitim görmeleri dolayısıyla psikolojik anlamda sıkıntılar yaşayan öğrencilerdir. Şener

adlı 7. Sınıf öğrencisi “Yatılı okulun her öğrencinin evine yakın olacak şekilde olmasını isterdim.” ifadesi ile Yavuz adlı öğrencinin “Burada eski yatakhaneye oyun yeri konsa iyi olur. Herkes bir yerde oturuyor. Annemi özledim diyor. Derslere kafayı veremiyor.” ifadeleri aile özlemi yaşayan yatılı okul öğrencilerinin derslerine de tam anlamıyla yoğunlaşamadıklarını aile kavramının çocuk gelişimi ve eğitiminde üstlendiği önemli rolü yansıtmış bunun eksikliğinin de çocuk psikolojisinde yıpranmalara sebebiyet verdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Hamit adlı öğrenci bu gerçeği yatılı okulda neyin eksikliğini hissediyorsun sorusuna verdiği şu yanıtıyla gözler önüne sermiştir. Hamit: “Buraya ilk önce bir psikolog almak isterdim. Burada annesi babası olmayan, ayrılmış yuvadan gelme çocuklar var. Daha çok ailelerine yakın olması için aileyle birlikte eğlenceler ve geziler yapmayı isterdim. Sınava yaklaştığımız zaman sıkıntılı oluyoruz ya eğlenceli aktiviteler yapılmasını isterdim.”

Yine 8. sınıf öğrencisi Kadir’in “Herkes buradan gitmek istiyor. Çok sıkılıyor burada herkes. Eğlence yerleri olacaktı. Müzik yerleri. Her şey olacaktı.” ifadeleri yatılı okulda eğitim öğretim gören öğrencilerin iç dünyalarında yaşadıkları sorunları yansıtır niteliktedir.

Şereflikoçhisar YİBO’ ya özgü bir diğer öğrenci profili olan parçalanmış aile çocukları, sokakta çalışan/yaşayan, Ankara’daki çeşitli yuvalardan gönderilen, ailesi hayatta olmayan öğrenciler için ise Hamit adlı öğrencinin de ifade ettiği üzere bir psikolog temin edilmesi sonucu bu öğrencilerin daha sağlıklı bir şekilde eğitim-öğretimlerine devam etmeleri söz konusudur.

YİBO’ nun Ne İfade Ettiğine İlişkin Görüşleri

Bu bölümde amaç, görüşme gerçekleştirilen öğrenciler için yatılı okulun ne ifade ettiğini araştırmak, ev ortamından uzakta eğitim gören öğrenciler için okullarının daha çok bir eğitim merkezi mi yoksa bir yuva mı olduğunu ortaya koymaktır. Aileleri tarafından daha çok yoksulluk, boşanma, ebeveynin ölümü gibi gerekçelerle YİBO’ ya yerleştirilen öğrencilerin beslenme, barınma ve eğitim ihtiyaçlarının giderildiği yatılı okulları kendi iç dünyalarında nasıl anlamlandırdıkları önemlidir. Bu bağlamda verilecek yanıtların YİBO’ ların işlevlerini ne yönde gerçekleştirip gerçekleştirmediklerini ortaya koymaya ışık tutacak yanıtlar olacağı gözlemlenmektedir.

Görüşme yapılan öğrencilerin %95'i YİBO'yu eğitim öğretimin gerçekleştirildiği bir okuldan çok bir yuvaya ya da kendi evlerine benzettiklerini ya da her ikisinin de özelliklerini taşıdığını ifade etmişlerdir. Sadece 6. sınıf öğrencisi Tahir "Burada isteyen gündüzlü okuyabiliyor o yüzden YİBO deyince aklıma okul geliyor." yanıtını vererek YİBO'nun daha çok bir eğitim öğretim kurumu olduğuna vurgu yapmıştır.

Diğer bütün öğrencilerin, YİBO'nun kendileri için ne ifade ettiğine ilişkin soruya yanıtları ağırlıklı olarak bütün ihtiyaçlarının giderildiği bir yuva olduğudur.

6. sınıf öğrencisi Ayşe,

Burası ilk önce sıcak bir yer, aile ortamı var ve daha sonra eğitim öğretim geliyor burada. YİBO deyince aslında burası daha iyi, ailemizden uzak olmamız da iyi bence kendi başımızın çaresine bakabiliyoruz. Yalnız kalmayı da öğreniyoruz burada. İyi bir okul ve imkânları da iyi.

7. sınıf öğrencisi Samet adlı öğrenci aşağıdaki ifadeleriyle YİBO'yu bir yurt olarak nitelemiş ve YİBO'nun kimsesiz çocuklar için kurulmuş bir yurt olduğunu öne sürmüştür.

Burası yurt yani. Burada, annesi babası ayrı olan, iyi geçinemeyen ya da babası çocuğa kötü davranıp evden atıp da buraya getiren kişiler için kurulmuş bir yurt.

Öğrencinin bu ifadeleri, YİBO'da eğitim gören öğrencilerin profilini yansıtır niteliktedir. Bu öğrenciler parçalanmış aile çocukları, yuvadan yönlendirilen kimsesiz çocuklar ya da ebeveynini kaybetmiş çocuklardır.

Şener adlı öğrenci yatılı okulun eğitim, beslenme ve barınma ihtiyaçlarını gideren bir yurt olduğunu şöyle açıklamıştır:

Burası yatılı okul. Okuma ihtiyacımı görüyor. Evde yemediğimiz yemekleri burada yiyoruz. Barınma ihtiyacımızı görüyor karnımız doyuyor. Burası daha çok yurt gibi. Daha sonra eğitim geliyor.

"Burada yediğimiz yemekleri evde bulamıyoruz." diyen 6. sınıf öğrencisi Mesut, yatılı okulun ne ifade ettiğini şu sözlerle belirtmiştir.

Müdür çok iyi kalpli. Burayı ben evim gibi düşünüyorum. Yediyorlar, içiyorlar, sonra burada uyuyoruz. Çok iyi bir okul.

Yatılı okulu evine benzeten Yılmaz: "Burası yurt gibi. Evimiz gibi hepimizin. Bütün ihtiyaçlarımızı karşılıyor." diyerek yine yurt ve evimiz ibaresini kullanarak

öncelikli olarak okulun fizyolojik ihtiyaçların giderildiği bir yuva niteliğinde olduğunu belirtmiştir.

6.sınıf öğrencisi Yaşar da “Yuvaya benzetiyorum. Çünkü buranın yatakhane var. Yemekhanesinde iyi yemek veriyorlar. Bir de iyi eğitim veriyorlar.” Yine Bahar adlı 8. sınıf öğrencisi: “Hem eğitim kurumu hem aile ortamı gibi aile ortamı ağır basıyor daha çok yurt gibi.” ifadeleriyle YİBO’ nun eğitim öğretimin daha sonra geldiği bir yuva olduğunu belirtmiştir.

6.sınıf öğrencisi Aslı tarafından YİBO “devletin bir meslek sahibi olana kadar okuttuğu bir kurum ve aynı zamanda evimiz nasılsa yatakhane de tıpkı evimiz gibi” diye ifade edilen ev niteliği de taşıyan bir kurum olarak açıklanmıştır.

Yatılı okulu yuvaya benzeten Ali adlı 8. sınıf öğrencisinin “Burası yuva gibi bir ev gibi toplu bir çatı. Bir baba var sanki başımızda bir de anne. Geleceğim için güzel bir ışık olarak görüyorum. Başka okulda olsaydım kedimi derslerime vermezdim burada kendimi derse veriyorum ve okul kazanıyorsunuz.” ifadelerinden YİBO’ yu kendisine sahip çıkılan bir ev gibi gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

Yine okulunu ailesine benzeten 8. sınıf öğrencisi Barış: “Burası ailemiz evimiz gibi. Burayı çok özleyeceğiz. Buranın tek eksikliği lisesi olmaması. Keşke lisesi de olsaydı ve hiç gitmeseydik.” sözlerinden YİBO’ ya geleceği için önemli bir umut kaynağı olarak bakan bir diğer öğrenci olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Lise imkânının da olması talebi YİBO’ dan sonra eğitim öğretimini sürdürmekte bir takım sıkıntılar yaşayabileceği ihtimalini yansıtmaktadır.

Fiziksel ve çevresel açıdan iyi bir donanıma sahip olduğu gözlemlenen Şereflikoçhisar YİBO, koşulları itibarıyla iyi bir noktada da olsa eğitim verdiği öğrenci profili yoksul ve parçalanmış, ebeveynini kaybetmiş aile çocuklarından oluşunca çocukların YİBO’ yu bir hapisane olarak nitelemeleri de söz konusu olmuştur. Nitekim görüşme gerçekleştirilen 2 öğrenci yatılı okulu tanımlarken “hapisane” ibaresini kullanmıştır.

“1. sınıftan beri YİBO’ dayım” diyen annesini ve babasını kaybeden ve okul sonrası yuvaya yerleşmek için başvuruda bulunan Ferit adlı 7. sınıf öğrencisi YİBO senin için ne ifade ediyor sorusuna “Hapisane.” yanıtını vererek

sözlerine şöyle devam etmiştir “Burası çocuk yuvası. Çünkü burası annesi babası uzakta olan maddi durumu kötü olan çocuklar hep buraya geliyor. Okul gibi gelmiyor.”

Yine anne ve babası ayrılan ve büyükbabası ve babaannesinin bakımına terk edilen Hasan YİBO için “burası okul gibi. Eğer ev gibi olsaydı evimizi özlemezdik. Bazı arkadaşlarımız hapis gibi diyorlar. Ailelerimiz gelemiyorlar uzaktalar ailelerimizi göremiyoruz izin defterimiz de olmayınca çarşıya gidemiyoruz.” sözleriyle YİBO’ daki öğrenci profilinin yansıttığı olumsuz psikolojiyi ortaya koymuştur.

18 yaşındaki Hamit, aşağıdaki ifadeleriyle yatılı okulda eğitim öğretim gören öğrenci profilini bütünüyle ifade etmiş, dolayısıyla “buradaki öğrenciler tarafından yatılı okul bir yuva gibi algılanıyor” diyerek Şereflikoçhisar YİBO’ nun öncelikli olarak beslenme ve barınma ihtiyacını gideren, ikincil olarak da eğitim-öğretim hizmeti sunan bir kurum olarak algılandığına vurgu yapmıştır. Öğrencinin YİBO’ ya dışarıdan bakıldığında özel okul imajı verdiğini ifade etmesi de fiziksel şartlarının iyi olması ile ilişkilendirilebilir.

Burada herkesin bir sorunu var sorunu olmayan öğrenci yok. Birisinin annesi ayrı, birisinin annesi yok, birisinin babası yok, birisi yuvadan gelme. Bu anlamda herkesin psikolojik desteğe ihtiyacı var. Geçenlerde Ankara İl Milli Eğitim Müdürü geldi buraya, ondan isteyecektik biz buraya bir psikolojik bir danışman isteyecektik. Gerçekten yatılı okullarda ihtiyacımız var buna. Bunalıma giriyoruz diyorlar ya. O anlamda öğretmenlerimiz de gerektiğinde annemiz gerektiğinde babamız oluyorlar da nereye kadar. Onların da bir düzeni bir hayatı var. Benim anlayamadığım, tabi ayrılıklar olur evlenirsiniz ayrılırsınız, Bizim Afganlarda böyle değildir. Evlenirsin niye ayrılıyorsun. Dana sonra çocuk ortada kalıyor. 3 senedir annesini görmemiş arkadaşımız. Annesini özlemiş yemeğe girmede o gün. O yüzden buradaki öğrencilerin psikolojileri bozuluyor. Kendilerini sıkıntıya sokuyorlar bunalıma giriyorlar derslerine kendilerini veremiyorlar. Burada öğrencilerin bazıları kendilerin yuvada sanıyorlar anneleri babaları istemiyor diye. Ama bu hayatın gerçekleri. Buradaki öğrenciler tarafından yuva gibi bakılıyor. Ama dışarıdan özel okullardan daha iyi gibi görülüyor.

Görüşme gerçekleştirilen öğrencilerin ifadeleri bütünüyle ele alındığında bir öğrenci dışında kalan bütün öğrencilerin YİBO’ yu eğitim öğretim hizmeti veren bir kurum olmasının yanı sıra ağırlıklı olarak barınma ve beslenme ihtiyaçlarının giderildiği bir yurt ya da yuvaya benzettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin yoksul ve parçalanmış aile çocukları olduğu gerçeğinden hareketle kendi ifadelerinde de anlaşılaacağı üzere YİBO’ nun (Yeme-İçme-Barınma Okulu)

olarak algılanması bu sürecin doğal bir sonucudur. Bu araştırmadan YİBO' lara yerleştirilen öğrencilerin maddi imkânsızlıklar sonucu eğitim öğretimini devam ettiremeyen ya da öğrenim yaşamları bir takım aksaklıklara uğrayan öğrenciler oldukları ve aileleri tarafından fizyolojik ihtiyaçları dahi zorlukla karşılanabilen bu öğrenciler için YİBO' ların birer umut ve kurtuluş kaynağı halini almış olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Çalışan Öğrencilerin Fırsatları Olsaydı YİBO' da mı Yoksa Gündüzlü

Okulda mı Okumayı Tercih Ettiklerine İlişkin Değerlendirmeleri

Araştırmada yatılı okulun çalışan öğrencilerin yaşantılarına sağladığı faydaları ya da yarattığı sıkıntıları ortaya çıkarmak üzere görüşme gerçekleştirilen öğrencilere imkânları olsaydı yatılı okulu mu, yoksa gündüzlü okulu mu tercih ederlerdi sorusu sorulmuş, bu doğrultuda alınan yanıtlar aşağıdaki gibi şekillenmiştir.

Öğrencilerin büyük çoğunluğu imkânları olsa dahi yine de YİBO' da okumayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Gündüzlü okumayı tercih eden bir kısım öğrenci ise bunun sebebini ailelerine karşı duydukları özlemle ifade etmişlerdir.

Araştırmada, YİBO' da öğrenci olmanın, çalışan öğrencileri çalışma alanlarından uzaklaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucu destekleyen görüş de Ali adlı 8.sınıf öğrencisi tarafından ortaya konmuştur.

YİBO' dan ayrılmasının hem arkadaşlık bağları açısından hem de ekonomik açıdan yaratacağı zorlukları, Ali adlı öğrenci şu şekilde belirtmiştir.

Buradan ayrılmak, benim için kötü olurdu. Buraya alıştım. Durumumuz iyi olsa da burada okumayı tercih ederdim. Burada arkadaşlık ortamı çok iyi, aile gibi olduk, birlikte gülüp birlikte ağlıyoruz. Gündüzlü okusaydık zor olurdu ben okumazdım mesela, dışarıda iş yapıyordum ellerim çatlamıştı. Çok perişan halde olurduk Kardeşlerim belki okuyamazdı.

Bu ifadeleriyle Ali yatılı okulun kendisini zor çalışma şartlarından uzaklaştırdığını, YİBO gibi bir olanak olmasaydı ne kendisinin ne de kardeşlerinin okuyabileceğini, eğitimlerini sürdürebilmelerinin tek koşulunun yatılı okumak olduğunu belirtmiştir.

Mesut adlı 6. sınıf öğrencisi de gündüzlü okulda öğrencilerden para toplanmasının sıkıntı yarattığını, yatılı okulda okumanın kendisini çalışmaktan

alıkoyduğunu, gündüzlü okumak durumunda olsaydı çalışarak eve katkı sunabileceğini şu sözleriyle ifade etmiştir.

Gündüzlü okumayı tercih etmezdim. Oralarda para topluyorlar öğrencilerden. Kardeşim o yüzden buraya yazıldı. YİBO olmasaydı para sıkıntısı yaşırdık. Ama bazen de kazanırdık. Pazar günü YİBO' ya dönmek zorundayız. Ama gündüzlü okusaydım cumartesi Pazar günü çalışırdım. Ders çıkışı da çalışırdım para da kazanırdım."

Yukarıdaki ifadeleriyle YİBO' da okumanın bir yandan para sıkıntısı sorunlarını hafiflettiğini ifade ederken diğer yandan da gündüzlü öğrenci olma durumunda çalışarak para kazanabileceğini de belirtmiş, yaşadığı ikilemi bu şekilde ortaya koymuştur.

"Fırsatım olsa bile yine YİBO' yu tercih ederdim." diyen Aslı adlı 6. sınıf öğrencisi sözlerine şu şekilde devam etmiştir.

Çünkü gündüzlü okulda bir şey olunca hemen para istiyorlar veremeyince arkadaşlarımdan utanırdım. Dışarıdan başka öğrenciler de gelebilirdi. Erkekler sigara içiyor alkol kullanıyor. Kötü şeyler olabiliirdi. Burada böyle bir sıkıntı yaşamıyoruz.

Bu ifadeleriyle yatılı okulda okumanın ekonomik anlamda ailesini rahatlattığını, gündüzlü okulda öğrencilerden toplanan paraları karşılayamadıklarını, bunun yanı sıra gündüzlü okullarda risk teşkil eden olayların daha çok yaşandığını yatılı okulda bu tür sıkıntılı olayların olmadığını ortaya koymuştur.

Yatılı okumayı tercih eden Nurcan adlı öğrenci de Aslı gibi gündüzlü okullarda talep edilen bir çok şeyi karşılayamayarak zorluk çekebileceklerini şöyle açıklamıştır.,

Buraya alıştığım için burada okumak isterdim. Gündüzlü okullar çok kalabalık olduğu için pek anlayamıyordum dersleri. Gündüzlü okusaydım, zorlanırdık. Teyzemler yardım ederdi bize. Zor olurdu. Kıyafet konusunda mesela gündüzlü okulda çok şey istiyorlar. Sıkıntı çekerdik. Gündüzlü okusaydım çalışırdım belki de ama ağır olurdu yorgunluktan ders çalışamazdım. Derslerimi etkilerdi yorgunluktan.

Gündüzlü okumanın yarattığı bir diğer sıkıntı olarak da çalışma ihtimalinin olduğunu yansıtan Nurcan, çalışmaya başlamasıyla birlikte derslerinin de aksayacağını dolayısıyla eğitim öğretim hayatında sorunlar yaşayabileceğinin de altını çizmiştir.

Yatılı okulda okumayı tercih eden bir diğer öğrenci grubu, bunun gerekçesini öne sürerken yatılı okullardaki arkadaşlık ortamına, birlik, beraberlik ve kardeşlik

üzerine kurulu ilişki ağına ve öğretmen-öğrenci ilişkisindeki yakınlığa vurgu yapmışlardır.

Bunlardan hafta sonları manavda çalışmak üzere evine giden Bahar adlı 8. sınıf öğrencisi, YİBO' da eğitim öğretimini sürdürmek istediğini şöyle ifade etmiştir.

Yine YİBO' yu tercih ederdim. Diğer okullarda arkadaş ortamı iyi değil ablam gitti pişman oldu devamsızlık yaptı. Arkadaş ortamı iyi olmamıştı. Burada arkadaşlık ortamı daha yakın. Daha çok sevgi ve saygı var öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkiler daha yakın. Durumumuz iyi olsaydı hafta sonları eve bile gitmezdim.”

Bu ifadeleriyle Bahar, yatılı okul ile gündüzlü okulu arkadaşlık ilişkileri ile öğretmen-öğrenci ilişkisi noktasında değerlendirmiş, yatılı okuldaki sevgi bağlarının daha yoğun yaşanmasından hareketle yatılı okulda okumayı tercih ettiğini belirtmiştir.

YİBO' daki arkadaşlık ilişkilerinin güçlü bağlara dayandığını ve bu nedenle gündüzlü okulda okumayı tercih etmeyeceğini belirten bir diğer öğrenci Hamit, düşüncelerini şu sözlerle belirtmiştir.

Gündüzlü okumayı tercih etmezdim. Zengin arkadaşlarım da var, çevresindeki her şeyi küçümseyen, hor gören, paylaşmayı bilmeyen, bazı günler oluyor çarşı izninde paramız olmadığı zaman 1 milyona bir döner alıyoruz paylaşıp yiyoruz. O döneri birlikte yemek bizim için çok güzel bir şey. Dışarıdaki öğrenci bunu anlayamaz. Burada öğretmenlerimizin başımızı okşaması bile bizim için ne kadar güzel bir şey. Bunu da anlayamaz başka öğrenciler. O bakımdan çok mutluyum ben burada.

Samet adlı 7.sınıf öğrencisi ise,

Ben fırsatım olsa da burayı tercih ederdim. Başka okula da gittim bir hafta, sonra geri buraya gelmek istedim oranında nasıl bir yer olduğunu anladım buranın koşulları daha güzel. Buradaki hizmetlerin hiçbiri o okullarda sunulmuyor. Mesela ayakkabı dağıtılıyor çocuk dağıtılıyor. Diğer okullarda bu okul kadar memnun olamazdım. Ben yatılı okumak istiyorum burada beraber yatıyorlar kardeş gibiler.

Samet bu ifadeleriyle yatılı okulların sağladığı maddi imkânların gündüzlü okullarda olmadığını aynı zamanda YİBO' daki arkadaşlık ilişkilerinin yarattığı kardeşlik bağlarını ön plana çıkarmıştır.

Gündüzlü okumayı tercih eden diğer grup ise ağırlıklı olarak aile özlemini bu taleplerinin gerekçesi olarak nitelemiş, ancak görüşme gerçekleştirilen öğrencilerden bir tanesi çalışmak zorunda olduğu gerekçesiyle gündüzlü okumayı tercih ettiğini ifade etmiştir.

Doğan adlı 7. sınıf öğrencisi “Gündüzlü okumak isterdim. Sabahçı olsaydım öğlenleri falan çalışırdım. Hafta sonları burada kurs olduğu için

çalışamıyorum bu sene.” diyerek yatılı okulun kendisini iş hayatından uzaklaştırmasının aslında ailesine olan ekonomik desteğini ortadan kaldırdığını, dolayısıyla çalışmak için gündüzlü okulda okumayı tercih ettiğini belirtmiştir.

Gündüzlü okulda okumak isteyen bir diğer öğrenci de gerekçesini şu şekilde belirtmiştir.

Yavuz: Babam öyle olmasaydı, ya da hiç olmasaydı gündüzlü okumak isterdim. Annemi özlüyorum. Ailem okutmasa bile ben kaçır okurum. Maddi imkânımız olsaydı özel bir okulda okurdum. Bütün imkânlarımı kullanırdım eğitimim için.

Babası tarafından şiddete uğradığı gerekçesiyle annesi tarafından yatılı okula yerleştirilen Yavuz adlı öğrenci annesine duyduğu özlem dolayısıyla gündüzlü okumayı tercih ettiğini ancak aile içi şiddetin buna engel olduğunu ifade etmiştir.

Gündüzlü okumayı tercih eden bir diğer öğrenci ise Şener adlı 7. Sınıf öğrencisidir. Şener,

Gündüzlü okurdum YİBO olmasaydı. O zaman daha güzel olurdu. Orada da yemeğimiz falan veriliyordu. Burada sadece para veriyorlar olmasa da olurdu para. Gündüzlü okulda ailemi görebiliyorum. Aileme yakın bir yerde okumak isterdim bu durum buradaki başarıyı etkiliyor.

ifadeleriyle yine aile kavramının YİBO öğrencilerinin başarısı üzerindeki olumsuz etkisini ön plana çıkarmıştır.

Ayşe adlı öğrencinin “Normal okullarda okumak isterdim yatılı olmayan çünkü annemi babamı özlüyorum burada. Bazen annem aklımda olduğu için derse tam kendimi veremiyorum. Ama YİBO olmasaydı belki de çalışmak zorunda kalırdık.” sözleri YİBO’ nun çalışan öğrencileri çalışma hayatından uzaklaştırmaya hizmet eden bir kurum işlevi gördüğü gerçeğini yansıtırken bir yandan da aileden uzakta eğitimin başarı seviyesini düşürdüğü ve aileye karşı duyulan özlem duygusunun daha yoğun hissedilmesiyle birlikte gündüzlü bir okulda eğitim görmeyi tercih ettiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Yatılı okul ve gündüzlü eğitim veren okul arasında bir tercih yapması istenen çalışan öğrencilerin ifadelerinden büyük bir kısmının YİBO’ da okumayı tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin YİBO’ da eğitim görmek istemelerinin birincil nedeni olarak aileleri üzerindeki eğitim masraflarının oluşturduğu yükü kaldırmaya hizmet etmesinin yanı sıra çocukların

çalışmamalarını sağlamaya da hizmet ettiği ortaya çıkan bulgular arasındadır. Bir kısım öğrencinin de gündüzlü okumayı tercih etmeleri ise ailelerine duydukları özlem olarak gerekçelendirilmiştir.

Çalışan Öğrencilerin Geleceklerine İlişkin Beklentileri

Eğitim öğretim olanağından faydalanamayıp yatılı okullar aracılığıyla bu imkânı elde eden çalışan çocukların gelecekte beklentileri bu araştırmada önemli bir yer tutmaktadır. Çalışan öğrencilerden çok azı geleceğe ilişkin beklentileri doğrultusunda sorulan soruya kendi yaşam sınırlılıklarını yansıtan cevaplar vermişler, okumayıp çalışacaklarını belirtmişlerdir. Büyük bir kısmı ise gelecekleri konusunda okumaya devam edeceklerini ve çeşitli meslek dallarında yer alacaklarını belirtmişler ancak bir kısım öğrenci de bunların da bir takım şartların sağlanması durumunda olabileceğini eklemişlerdir.

Örneğin Aslı adlı 6. sınıf öğrencisi: “Liseyi okumayı düşünüyorum. Devlet okutursa. Buradan yatılı bir liseye gitmeyi düşünüyorum. Olmazsa annem ve benim imkânlarımla liseye başlayabilirim. Doktor olmak istiyorum. Umutluyum yapacağıma inanıyorum.”

Mardinli Mesut ise okumasını iş bulup çalışması şartına dayandırarak “Liseyi üniversiteyi okumayı çok istiyorum. Hem okuyacağım hem çalışacağım.” sözleriyle gelecekte yine çalışma hayatında yer alacağını belirtmiştir.

İşsizlik sıkıntısı ile taşınacaklarını belirten Doğan: “Ben okulu bitirdikten sonra İstanbul’a gideceğiz. Burada iş imkânı olmadığı için oraya gideceğiz. Amcam İstanbul’a yerleşti onun yanına gideceğiz.” Sözleriyle geleceğiyle ilgili ailesinin işsizlik problemini ön plana çıkaran bir ifade kullanmıştır.

Ailesi maddi sıkıntı yaşayan ve yine göç sorunuyla karşı karşıya kalabilecek olan 8. sınıf öğrencisi Ali:

Askeri okul sınavlarına gireceğim. Kazanamazsam babam beni Almanya’ya gönderecek bir akrabamızın yanına gönderecek çalışmaya. Umutluyum. Kendime güveniyorum. Jandarma olmayı düşünüyorum subay. Hava kuvvetlerini kazanabilirsem ailem masrafı ne olursa olsun göndeririz diyorlar.”

Yatılı okuldan mezun olan birçok öğrencinin en büyük avantajı YİBO aracılığıyla yatılı liselere yerleştirilmeleridir. Nitekim Tahir adlı 6. sınıf öğrencisi de bu imkânını şöyle ifade etmiştir. “Liseyi okuyacağım. Ankara’da bir yatılı okullarda okuyacağım. Yatılı okul olunca daha iyi oluyor. Hem yatıp hem kalkıyoruz. Evde sabah erkenden kalkamıyoruz. Annem ve babam ilgilenemiyorlar evde.”

Mezun olduktan sonra çalışacağım diyen 8. sınıf öğrencisi Kadir: “Yatılı olarak kazandığım lisede okuyacağım. Ama geleceğimden umutsuzum. Ben okuyamam, çalışırım. Çalışacağım. İlk başta kuaför. Sonra ilerleteceğim. Çalışacağım işte.” Bu sözleriyle Kadir adlı öğrenci çalışma hayatına çocuk yaşta başlamış olmanın da bir sonucu olarak çalışmaya devam edeceğini, annesi ve babasının vefatından sonra bakımının amcası tarafından üstlenildiği ve 1. sınıftan itibaren yatılı okula gönderildiği gerçeğinden de hareketle eğitim öğretimini sürdüremeyerek geleceği konusunda umutsuz olduğunu ortaya koymuştur.

Geleceği konusunda umutsuz olan ve ilköğretim hayatını bitirdikten sonra okumayıp çalışacağını belirten bir diğer öğrenci ise 18 yaşındaki Hamit adlı öğrencidir. Hamit:

8. sınıfı bitirdikten sonra çalışacağım. Bir de beni evlendirmek istiyorlar. Ama ben karşıyım. Askerliğim bitmeden evlenmeyeceğim. Okulumu bırakacak gibi görünüyorum. Yatılı da en iyi durumu olan eski öğrencilerden 2 öğrenci biliyorum ben mezun olanlardan. Genel de yatılıdan çıkan öğrencilerin geneli kötü yönde. Hepsi kötü. İyileri de var ama geneli kötü.

Ben herhalde nişanlanırım. Öyle bir şey var bizim kendi akrabalarımızda. Benim amcamın kızıyla öyle bir söz durumumuz var. Çalışır param olursa Hatay da bir ev alırım. Param olmasa da huzur istiyorum. Okuyamam bu imkânsız. Hayatıma devam etmeye çalışacağım okuldan sonra. Atölyede makinede dikişlerde. Şoförlük. Ne bulursak artık bundan sonra.

Çocukları çalışma yaşamına entegre olan ve çocuklarının eğitim öğretim ihtiyacını dahi karşılayamayarak üzerlerindeki yükü azaltmak adına onları yatılı okula yerleştirmek durumunda kalan aileler, zorunlu olmayan lise eğitimi konusunda çocuklarına belirli bir vaatte bulunamamaktadırlar. Bu nedenle çalışan öğrenciler, her ne kadar “doktor, öğretmen, hemşire, subay, polis vs. olmak istiyorum” sözleriyle umutlu olduklarını ifade etseler de bu durumun gerçekçi olmadığını Hamit adlı öğrencinin “genelde yatılıdan çıkan öğrencilerin geneli kötü” sözleri de ortaya çıkarmaktadır. Nitekim son 4 yılın mezun öğrencilerinin hangi liselere yerleştirildiklerinin raporu incelendiğinde 2 adet Anadolu Öğretmen Lisesi ve 1 adet Spor Lisesi dışında eğitim düzeyleri göz önüne alındığında başarı sağlayabilecekleri başka herhangi bir öğrenim kurumuna devam eden öğrenci bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın örneklemini oluşturan Şereflikoçhisar YİBO' nun, çalışan öğrenci profili itibariyle, eğitim öğretim hayatlarının devamlılığı noktasında bir takım sorunlarla karşı karşıya kalacakları sonucuna ulaşmak mümkündür. Yoksulluk, yoksulluk eksenli boşanma veya ebeveynin vefatı gibi sebeplerle yatılı okula yerleştirilmek durumunda kalan ve aile ortamından uzakta eğitim gören öğrencilerin bu durumlarının başarı seviyelerini de olumsuz etkilemesi söz konusu olmaktadır. Çalışma hayatına küçük yaşta atılan bu öğrencilerin maddi imkânsızlıklar sonucu çalıştıkları ve yatılı okula yerleştirildikleri göz önünde bulundurulduğunda, lise eğitimlerini sağlıklı bir şekilde sürdüremeyecekleri sonucuna ulaşmak mümkündür. Eğitim öğretim hayatını sürdürmek isteyen öğrencilerin umutları da ancak yatılı liselere yerleşmeleriyle sınırlıdır. Araştırmanın bulguları incelendiğinde zorunlu eğitim kapsamında yer alan gündüzlü ilköğretim okullarında öğrenim görmekte güçlük çeken bu öğrencilerin, aileleri tarafından gündüzlü bir liseye yerleştirilmeleri uzak bir ihtimal olarak şekillenmektedir. Dolayısıyla YİBO' dan mezun olan çalışan çocukların eğitim öğretimlerinin, bir kısmının yatılı liseler aracılığıyla devam edebileceği, büyük bir diğer kısmının ise öğrenim hayatlarının, çalışma hayatına devam etmeleriyle son bulacağı söylenebilir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Bu bölümde araştırmanın bulgularına dayalı sonuçlar ve geliştirilen öneriler sunulmaktadır.

Bu araştırma, yatılı okula yerleştirilen çalışan öğrencilerin görüşlerinden yararlanarak, çalışan çocukların sosyo-demografik özelliklerini, çalışma koşullarını ve yatılı okullar aracılığıyla topluma kazandırılma süreçlerini incelemek amacıyla planlanmış ve gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmelere dayalı olarak nitel yöntemin uygulandığı bu araştırma sonuçlarının, çocuk emeği üzerine bugüne kadar daha çok nicel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen çok sayıda araştırmaya katkı sunacağına inanılmaktadır. Araştırmanın çıkış noktası, literatürde çocuk işçiliğini ele alan nitel araştırmaya dayalı araştırmaların boşluğu ile çalışan çocukların eğitim-öğretimde yer alma süreçlerinde YİBO' lara yerleştirilmelerine ilişkin herhangi bir araştırmanın bulunmayışıdır.

Araştırmanın sonuçlar bölümü 4 ana başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar çalışan öğrencilerin,

1. Sosyo-demografik Özellikleri
2. Çalışma Nedenleri ve Çalışma Koşulları
3. YİBO'da Yer Alma Süreçleri ve YİBO Üzerine Değerlendirmeleri
4. Gelecekte Beklentileri

üzerinden şekillenecektir.

Çalışan Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

Çalışan öğrencilerle gerçekleştirilen görüşmeler sonucu,

- Yaşları 12 ile 18 arasında değişen öğrencilerin genellikle yoksul ve kalabalık nüfuslu ailelerden geldikleri,
- Çocukların anne ve babalarının eğitim seviyelerinin düşük olduğu,

- Öğrencilerin ailelerinin büyük bir kısmının, işsizlik, savaş, boşanma gibi çeşitli nedenlere bağlı olarak büyük kentlere göç ettikleri,
- Göç eden ailelerin genellikle kentlerin gecekondu mahallelerine yerleştikleri ve burada da işsizlik sorunuyla karşı karşıya kaldıkları,
- Sabit olmayan aile gelirlerinin, düşük olduğu ve bu gelirin düzensiz iş alanlarından güçlkle elde edildiği,
- Çalışan öğrencilerin genellikle parçalanmış aile çocukları ya da ebeveynlerinden biri ya da her ikisinin vefat etmiş ailelerin çocukları olduğu ve bu çocukların bakımının zorlukla sağlandığı,
- Öğrencilerin çoğunun ev koşullarının gecekondu olmaları itibariyle sağlıksız (tek odalı, sobalı) olduğu, çevre koşullarının ise çok sayıda tehdit unsurunu (şiddet, gasp, uyuşturucu satıcılığı, fuhuş vs.) barındırdığı,

tespitlerine ulaşılmıştır.

Tüm bu sonuçlar göstermektedir ki çocuk işçiliği; göç, boşanma ve ailelerin eğitim seviyelerinin düşüklüğü ve tüm bunların temelinde işsizlik ve yoksulluk eksenli ele alınması gereken bir konudur. Çocukları çalışan aileler sosyo-ekonomik yönden alt düzeyde olan yoksul ailelerdir. Haneler kalabalık, gelir ve sosyal güvence yetersiz, anne ve babalar eğitimsizdir. Bu şartlar altındaki ailelerin çocuklarını çalışmaya yönlendirmeleri de zaruri bir hal almıştır.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu ise çalışan çocukların yaşadıkları olumsuz çevre şartlarının psikolojilerinde tahribata sebebiyet verdiği ve sağlıklı toplumsallaşmaları noktasında sorun teşkil ettiğidir. Gasp, şiddet, fuhuş, uyuşturucu satıcılığı, hırsızlık gibi olayların yaşandığı bir çevrede büyüyen bir bireyin topluma ne kadar sağlıklı bir şekilde dâhil olabileceği araştırmanın önemli bir diğer tartışma konusudur.

Çalışan Öğrencilerin Çalışma Nedenleri ve Çalışma Koşullarına İlişkin Sonuçlar

Çalışma Nedenleri

Öğrencilerle gerçekleştirilen görüşmeler, kuramsal çerçevede ifade edilen çocuk emeğinin yoksulluk temelli gerçekleşen bir faktör olduğunu doğrulamış, öğrenciler çalışma nedenleri olarak yoksulluk olgusunun ön planda yer aldığını belirtmişlerdir.

Çalışan öğrencilerin neden çalışıyorsunuz sorusuna yanıtları genellikle aile geçimine katkı sunmak, kendi ihtiyaçlarını karşılamak, okul masraflarını çıkarmak gibi yanıtlar olmuştur. Görüşülen öğrencilerden ikisi çalışma sebebi olarak meslek sahibi olmak yanıtını vermiştir. Bunların yanı sıra aile içi şiddetten uzaklaşmak amacıyla da çalıştığını belirten bir öğrenci yer almıştır. Bu bulgular göz önünde bulundurulduğunda çocukların çalışmasının yoksulluk temelli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Meslek sahibi olmak ise eğitim öğretimini devam ettirememeye durumuyla karşı karşıya kalabilecek öğrenciler için erken yaşta meslek edinmek anlamını taşımaktadır. Aile içi şiddet de çalışan öğrencilerin evden uzaklaşmalarına sebebiyet veren bir başka etkidir. Ev ortamındaki huzursuzluk çocuğu sokaklara yöneltmekte ve çocuk, çareyi evden uzakta çalışmakta bulmaktadır.

Aile faktörünün öğrencinin çalışmasındaki rolünü ortaya çıkarmak amacıyla araştırmada öğrencilere ailelerinin çalışmalarını nasıl karşıladıkları sorusu yöneltilmiş, buna yanıt olarak da öğrencilerin hemen hepsi çalışmayı kendilerinin istediğini, ailelerinin kendilerini çalışmaları yönünde teşvik etmediklerini ancak engel de olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, ailelerin çocuklarının çalışmasını normal karşıladıkları ve bunu bir sorun olarak değil, bir çözüm olarak gördükleri gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Görüşme gerçekleştirilen öğrencilerden bir tanesi ise babası tarafından şiddet gördüğünü ve zorla çalıştırıldığını ifade etmiştir.

Öğrencilere çalışma hayatlarına bakış açıları noktasında sorulan bir diğer soru ise çalışmak yerine vakitlerini nasıl değerlendirmek istedikleriyle ilgili sorudur. Bu soruya yanıt olarak ise öğrenciler, çocukluk çağlarını

yaşayamamaları gerçeğinden hareketle, genellikle eğlenceye vakit ayırmak istediklerini belirtmişler ancak önemli bir çoğunluksa “yine de çalışırdım” yanıtıyla öğrencilerin büyük bir kısmının çalışmayı bir görev ve sorumluluk bilinciyle gerçekleştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Yine sadece “okurdum” yanıtı veren öğrencilerin yer alması da çalışmanın eğitimlerinin önünde bir engel teşkil ettiğini göstermektedir.

Bu bölümün tüm bulguları incelendiğinde öğrencileri çalışmaya yönelten ana etmenin yoksulluk olduğu gerçeği bir kez daha ortaya çıkmıştır. Her ne kadar çalışmayı kendi tercihleriymiş gibi ifade etseler de aileleri tarafından engellenmemeleri, kazandıkları parayı anne ya da babaya vermeleri ve çalışmak yerine birçoğunun yine çalışmayı tercih etmeleri, çalışma hayatlarının aslında bir tercihten çok bir zorunluluk olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır.

Çalışma Alanları

Yapılan görüşmeler sonucunda çalışan öğrencilerin yaz tatillerinde ve bayram tatillerinde birçok farklı işte çalıştıkları ortaya çıkmış, çalışma alanları 4 boyutta ele alınmıştır. Genellikle geçici olarak iş bulabilecekleri sektör olan hizmet sektöründe çalışan öğrencilerin, bir diğer kısmı sanayi sektöründe çalışırken, önemli bir bölümü de tarım sektöründe yer almıştır. Çocukların diğer bir çalışma alanı ise sokaklar olmuştur. Sokakta ayakkabı boyacılığı yapan, mendil, simit, süs eşyası vs. satan, hamallık yapan çocuklar ailelerinin geçimine bu yollarla katkı sunmaya çalışmışlardır. Öğrencilerin yöneldikleri iş alanlarının, genellikle yüksek beceri, tecrübe ve eğitim gerektirmeyen, geçici ve eğitimleriyle birlikte sürdürülebilecekleri iş alanları olduğu da araştırmanın bir diğer sonucudur.

Çalışma Koşulları

Görüşülen öğrencilerin çalışma koşulları; çalışma saatleri, aldıkları ücret, işyerinin temizlik-sağlık ve beslenme koşulları, patron veya müşterilerin tutum ve davranışları başlıkları altında irdelenmiştir.

Çalışan öğrencilere çalışma saatlerine yönelik yöneltilen soru sonucunda öğrencilerin büyük bölümünün 10 saatin üzerinde çalıştırıldıkları sonucuna ulaşılmış, çocukların ve hatta yetişkinlerin çalıştırılmasına yönelik belirlenen çalışma süresinin çok üstünde çalıştırıldıkları dikkate alındığında, çocuk emeğinin uzun iş saatleri altında işveren tarafından uğradıkları sömürü ortaya çıkmıştır. Araştırmada sadece sokakta çalışan öğrenciler çalışma saatlerini kendileri belirlediği için daha az çalışmaktadırlar. Özellikle sanayi ve hizmet sektöründe çalışanlar mesaiye kalabilmekte ancak mesai ücreti dahi alamamaktadırlar. Görüşme gerçekleştirilen çantacıda çalışan bir kız öğrenci mesai ücretinin ne ifade ettiğini dahi bilmediğini belirten söylemleriyle farkında olmadan yaşadığı işgücü sömürsünü ortaya koymuştur.

Çocuk işgücü sömürsünün bir diğer yansıması da kendini alınan ücrette göstermektedir. Öğrenciler yoğun iş saatlerine rağmen düşük ücret almaktadırlar. Genellikle haftalık ücret alan öğrencilerin bir kısmı, ağır iş koşulları ve iş saatlerine rağmen aldıkları ücretin düşüklüğünü, emeklerinin karşılığına denk düşüp düşmediği sorusuna “yeterli değil” yanıtını vererek ifade etmişlerdir. Ancak öğrencilerin büyük çoğunluğu ücreti yeterli bulmuştur. Araştırma bulgularından hareketle, bu öğrencilerin tanıdıklarının iş yerlerinde çalıştıkları ya da işi tanıdık aracılığıyla buldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Öğrencilerin işyerlerindeki temizlik, sağlık ve beslenme koşullarına ilişkin değerlendirmeleri incelendiğinde iş alanlarına göre bu şartların da değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Daha çok sanayi ve tarım sektöründe çalışanlarda iş kazalarının ve sağlık sorunlarının yaşandığına dikkat çekilmiştir. Tarım işçiliği yapan öğrenciler aşırı sıcak havanın ya da çalışma ortamının düşme, yaralanma gibi vakalara açık engebeli alanlar olmasının risk oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Oyun yaşlarında iş yaşamının oluşturduğu tehditlere maruz kalan küçük bedenler sağlık güvencesi olmayan çalışma alanlarında yer almışlardır.

Sağlıklı beslenmenin de çocuk yaştaki bireyler için büyük önem arz ettiği düşünüldüğünde öğle yemeklerini nasıl karşıladıkları sorusuna öğrencilerin büyük çoğunluğu patronlarının karşıladığını belirtmişlerdir. Bir bölümü ise öğle yemeği ücretinin maaşından düşüldüğünü ifade etmiştir. Bu başlık altında en

sağlıksız beslenenlerin sokakta çalışanlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sokakta çalışanlar acımadıklarını ve yemek yemediklerini veya kendi sattıkları simit vs. ile beslendiklerini belirtmişlerdir. Bu ifadelerden öğrencilerin kazançlarını kendi temel fizyolojik ihtiyaçları için dahi harcamaktan sakındıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Yapılan görüşmeler sonucu çalışan öğrencilerin iş yeri sağlık temizlik ve beslenme koşulları incelendiğinde büyük çoğunluğunun sağlıksız iş koşullarında çalışmaya zorunda kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

İşyerinde patron ve müşterilerin tutum ve davranışlarına yönelik soruya, öğrenci değerlendirmeleri genellikle patronların olumlu rol modelleri olduklarıdır. Araştırmada patronlarıyla sorun yaşamayan öğrencilerin işlerini ya bir tanıdık aracılığıyla buldukları ya da patronlarının tanıdık olduğu görülmüştür. Patronlarıyla ya da iş ortamlarında sorun yaşayanlar, uzun süreli ya da ağır işlerde çalıştırılmaları, meslek dışı işlerin yaptırılması, ücretin vaktinde ödenmemesi, çalışan kız öğrencilerin tarım sektöründe erkek işçiler tarafından tacize uğrayabileceği riski taşıması, sokakta çalışanların ise polis ve zabıta tarafından şiddete maruz kalabilmeleri gibi tehditleri ifade etmişlerdir. Çocukların gelişim dönemleri göz önüne alındığında yapılan araştırmalar 11-14 yaş arası çocuğun sosyalleştiğini ve benlik kavramının şekillendiğini yansıtmaktadır. Böyle erken yaşta çalışmaya başlayan ve iş alanlarında olumsuz rol modelleriyle karşılaşan çocukların ruhsal, bedensel ve sosyal gelişimlerinin risk altında olduğu gerçeğine ulaşılmıştır. Bu gerçek, çocuğun çalışma alanında karşılaştığı toplum değerlerine ve iş ahlakına uygun olmayan davranışların çocuk tarafından model alınması ve çocuğun kişiliğinin bir parçasını oluşturmasıyla birlikte ortaya çıkacaktır.

YİBO' da Yer Alma Süreçleri ve YİBO Üzerine Değerlendirmeleri

Bu bölümüne ait sonuçlar aşağıdaki alt başlıklar çerçevesinde ele alınmıştır.

- YİBO' ya kaydoluş nedenleri
- YİBO' ya ne/kim aracılığıyla yerleştirildikleri
- YİBO' daki Hizmetlere İlişkin Görüşleri
- YİBO' daki Arkadaşlık Ortamına İlişkin Görüşleri

- YİBO' daki öğretmen ve idarecilere ilişkin görüşleri
- YİBO' da risk olarak gördükleri durumlara ilişkin görüşleri
- YİBO' nun kendileri için ne ifade ettiği (YİBO' yu nasıl anlamlandırdıkları)

YİBO' ya Kaydoluş Nedenleri

Çalışan çocukların yatılı okula kaydedilme gerekçeleri olarak belirttikleri faktörler, daha çok geçim sıkıntısı, boşanma, aile içi şiddet, anne ya da babanın vefatı, gündüzlü okulun olumsuz çevre özellikleri vs. gibi gerekçelerdir. Araştırmada, söz konusu gerekçelerin altında maddi imkânsızlıklar ve maddi yetersizliklerin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Geçim sıkıntısı yaşayan aileler, eğitim öğretimlerini aksatmamaları ve ailede oluşturdukları maddi yükü de hafifletmeleri bağlamında çocuklarını yatılı okula yönlendirmişlerdir. Normal eğitim öğretim veren okullara yerleştirildikleri takdirde ise hem maddi sıkıntıların artacağı hem de çocukların çalışma hayatında yer alacakları da belirtilen ifadeler arasındadır.

YİBO' ya Ne/Kim Aracılığıyla Yerleştirildikleri

Öğrenci görüşlerinden yatılı okula daha çok tanıdık vasıtasıyla ya da eski okul müdürlükleri aracılığıyla yönlendirildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu sorunun yöneltildiği amaç, 1998 yılından beri Ankara'da faaliyet gösteren Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi aracılığıyla Şereflikoçhisar YİBO' ya yerleştirilen çalışan öğrencilere ulaşmak ve yerleştirilme süreçlerini ele almaktır. Bu merkez aracılığıyla yatılı okula yerleştirilen öğrencilerden biriyle görüşme yapılmıştır. Görüşme sonucu 2008-2009 yılı itibariyle sadece 3 öğrencinin söz konusu merkez yoluyla yerleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Merkezin yatılı okullara sokakta çalışan çocukları yönlendirmesine yönelik çalışmasının başlangıç yılında sayıları 60-70 arasında değişen rakamlar giderek düşüş göstermiş, nitekim 2009 itibariyle sayı 3' e inmiştir. Ulaşılan bu veri, okul idaresi ile yapılan görüşme sonucuyla da doğrulanmıştır. Bu durum, çalışan çocukların yatılı okullara yerleştirilmelerine ilişkin gerçekleştirilen sosyal projelerin belli bir

dönem sonra işlevsiz kaldığını ve süreklilik arz etmediğini göstermektedir. Kısa vadeli geçici çözümler ortaya koyan bu tür projelerin varlıkları da zamanla ortadan kalkmakta nitekim sokakta çalışan çocuk faktörü ve onların eğitim sorunları varlığını hala devam ettirmektedir.

YİBO' daki Hizmetlere İlişkin Görüşleri

Yatılı okuldaki hizmetlere yönelik görüşme gerçekleştirilen öğrencilerin tamamı okullarında kendileri için sunulan hizmetlerden memnuniyetlerini belirtmişlerdir. Okulları ile ilgili eksik gördükleri veya değiştirmek istedikleri noktalar daha çok okulun fiziki şartları ile ilgilidir. Bunlar, futbol sahasının yenilenmesi, pansiyonlardaki odalara TV ve bilgisayar konulması vs. gibi teknik ve donanım malzemeleridir. Öğrenciler ayrıca, kendilerine harçlık niteliğinde sağlanan devlet aidatlarının az olduğunu ifade etmiş ve bu ücretin miktarının artırılmasını talep etmişlerdir. Öğrencilerin fiziksel koşulların iyileştirilmesi ile kendilerine ödenen aidatların artırılması yönündeki talepleri, Milli Eğitim Bakanlığı'nca yatılı okullara ayrılan ödeneğin yetersiz olduğuna işaret etmektedir.

Öğrenciler tarafından belirtilen bir diğer talep ise çarşı izin sürelerinin uzatılması yönünde olmuştur. Bu talepten öğrencilerin yatılı okul ortamından uzaklaşma eğiliminde oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu da yatılı okulların öğrencilerde yarattığı yalnızlık psikolojisini göz önünde bulundurmayı gerektirmiştir.

Okulda bir psikologa ihtiyaç duyulması da öğrenci ifadelerinde yer alan bir diğer eksiklik olarak karşımıza çıkmıştır. Yatılı okullara özgü "aile özlemi" olgusu öğrencilerin psikolojileri üzerindeki olumsuz etkilerden birisi olarak gözlemlenmiştir. Aileden uzakta eğitim görmek yatılı okula yerleşen öğrencilerde başarısızlığa, konsantrasyon eksikliğine sebebiyet verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışan öğrencilerin genellikle parçalanmış aile çocukları, ya da ebeveynlerinden birisi hayatta olmayan aileye mensup çocuklar oldukları gözetildiğinde bu olumsuz psikolojinin boyutunun artabileceği de bir diğer gerçeklik olarak göz önünde bulundurulmalıdır.

YİBO' daki Arkadaşlık Ortamına İlişkin Görüşleri

Yatılı okullardaki arkadaşlık ortamının gündüzlü eğitim veren okullardakinden büyük oranda farklılık göstermesi, gerçekleştirilen görüşmelerde yer alan önemli değerlendirmelerdendir. Öğrenciler, yatılı okuldaki arkadaşlık ortamının kardeşlik ilişkisi çerçevesinde olduğunu ve bu ilişkinin aile ilişkisiyle özdeş olduğunu savunmuşlardır. Ailelerinden uzakta eğitim öğretimlerini sürdüren öğrenciler özlem duydukları aile ortamını kendi arkadaşlık ilişkilerinde yarattıklarını belirtmişlerdir.

Ancak yatılı okullara özgü bu aile ortamının yanı sıra, yine öğrenciler arasında yatılı okullara özgü bir hiyerarşik yapının da olduğu çok sayıdaki ifadeler arasında yer almaktadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu, yaşça büyük öğrencilerin küçüklere zaman zaman şiddet uyguladığını belirtmişlerdir. Bu hiyerarşik yapının yatılı okullara has gizil bir düzen olduğu sonucuna 8. sınıf öğrencilerinin “bize nasıl davranıldıysa şimdi biz de öyle davranıyoruz” ifadelerinden ulaşılmıştır.

YİBO' daki Öğretmen Ve İdarecilere İlişkin Görüşleri

Yatılı okullardaki öğretmen ve idareci vasıflarının da normal-gündüzlü eğitim veren okullardakilerden farklılık gösterdiği de öğrenciler tarafından belirtilen bir diğer bulgudur. Bu durum aynı zamanda öğretmen ve idarecilerin yatılı okullarda öğretici kimliğinden daha çok eğitici kimliğinin ön plana çıktığını göstermiş, öğretmenin, öğretene rolünden öte anne, baba, arkadaş rolünü de üstlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler, öğretmen ve idarecilerden anne-baba şefkati gördüklerini belirtmiş, okul ortamının bir yuva ortamına benzetildiği tespit edilmiştir.

Diğer bir yandan, okulda görev alan öğretmenlerin belleticilik hizmetlerini gerçekleştirirken yıpranma paylarının yüksek olduğu öğrencilerin ifadeleri arasında yer alan bir diğer bulgu olarak karşımıza çıkmıştır. Belletici öğretmenler 24 saat nöbet sonrası, tekrar derslere girme durumunda kaldığından, verimlerinin düştüğü sonucuna varılmıştır. Bu durumu gözlemleyen bir öğrenci

dışarıdan belletici öğretmenlik hizmetini sağlanması yönünde öneri sunmuştur. Bir diğer öğrenci ise öğretmenlerimiz çok yoruluyor ama az para kazanıyor diyerek yatılı okulda çalışan öğretmenlerin maaşlarının artırılması gerektiğini ifade etmiştir. Bu söylemler, yatılı okullarda görev alan öğretmenlerin yoğun tempolu iş koşulları dolayısıyla daha fazla yıprandıkları ve maaşlarının bu yıpranma paylarını karşılamadığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

YİBO'da Risk Olarak Gördükleri Durumlara İlişkin Görüşleri

Öğrencilerin büyük bir bölümü YİBO' da risk oluşturacak herhangi bir durumun olmadığını ifade ederken bir kısmı ise risk unsuru olarak okulda sigara içen öğrencilerin bulunması, büyük öğrencilerin küçükler üzerinde baskı uygulaması, okuldan kaçmaların gerçekleşmesi, hastalıkların hızla bulaşması gibi etmenleri belirtmişlerdir. Sigara içen öğrenci faktörünün dışında kalanlar yatılı okullara özgü birer tehdit unsuru taşımaktadırlar.

Yaşça küçük öğrencilerin büyükler tarafından şiddete maruz bırakılmaları anne-baba desteğinin olmayışının bir sonucu olarak doğmuştur. Yatılı okulda aileden uzakta büyüyüp gelişen yaşça büyükler zamanla yeni gelen ve anne-babanın oluşturabileceği güvenden yoksun küçük öğrenciler üzerinde tahakküm uygulamaya başlamaktadırlar. Bu durum yatılı okullarda değişmeyen bir tehdit unsuru olarak varlığını sürdürmektedir. Kuramsal çerçevede de belirtildiği gibi bu sebepten dolayı çocuklarını yatılı okula göndermek istemeyen ailelerin varlığından söz etmek mümkündür.

Okuldan kaçmaların Şereflikoçhisar YİBO' da son yıllarda neredeyse hiç rastlanmayan bir noktada olduğu ifade edilse de genel itibarıyla yatılı okullardaki öğrencilerin bir sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bekleviç tarafından "hüzün, yalnızlık ve yoksulluğun birlikte uyuduğu" eğitim kurumları olarak nitelenen YİBO' lar çocukların iç dünyalarındaki aileden uzaklığın verdiği çatışmaların da bir sonucu olarak okuldan kaçmalara yöneldikleri kurumlar olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Bu durumun hem kaçan öğrenci hem de okul idaresi açısından bir risk oluşturması kaçınılmazdır.

Bir diğer risk unsuru olarak sunulan bulaşıcı hastalıklar yine toplu

yaşanan YİBO' lara özgü bir tehdit unsurudur. Salgın ya da bulaşıcı hastalıkların önüne geçilemediği ölçüde büyük çapta tehditler oluşturması söz konusudur. Bu bağlamda erken müdahale için gerekli alt yapının YİBO' lara sağlanması gerekmektedir. Reviri ve bir hemşiresi bulunan Şereflikoçhisar YİBO sağlık bakımından tedbirlerin alınabildiği yatılı okullar arasında yer almaktadır. Ancak, ülkemizde birçok YİBO' nun alt yapı sorunu olarak revirinin dahi bulunmadığı yapılan literatür taraması sonucunda ortaya çıkmıştır.

YİBO' nun Kendileri İçin Ne İfade Ettiği (YİBO'yu Nasıl Anlamlandırdıkları)

YİBO' ların kuruluş amaçları incelendiğinde eğitimden yoksun kalan civar köy çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını giderme olduğu sonucundan hareketle öğrencilere yatılı okulun kendi iç dünyalarında nasıl anlam bulduğu sorulmuş ve bir öğrencinin dışında bütün çalışan öğrencilerin yatılı okulu bir eğitim kurumundan çok bir yuvaya benzettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin bu ifadelerinden Şereflikoçhisar YİBO' nun eğitimden yoksun kalan civar köy çocukların eğitim ihtiyacını karşılamaktan öte daha çok yeme, içme, barınma ihtiyacını gideren bir yuva niteliğine büründüğünü söylemek mümkündür. Maddi imkânsızlıklardan dolayı çocuklarını okutamayan ve çalışma hayatına yönelten özellikle parçalanmış aileler, öncelikle çocuklarının oluşturduğu maddi yükü hafifletmek sonrasında eğitim ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla YİBO' lara yönelmişlerdir. Bütün temel fizyolojik ihtiyaçları yatılı okul aracılığıyla karşılanan çalışan çocukların aileleri için yatılı okul, daha çok bir yuva temelinde bütünleşmekte, eğitim-öğretim yönü ise daha sonra gelmektedir. Nitekim veli toplantılarının düzenlendiği okulda veli katılımının yok denecek kadar az olması çocuklarını hangi amaçla yönlendirdiklerine işaret eden bir başka noktadır.

YİBO olmasaydı, maddi sıkıntılarının daha çok artacağını ve çalışmak durumunda kalacaklarını belirten öğrencilerin büyük bir kısmı gündüzlü okumayı tercih etmediklerini belirtmişler, kendi evlerinde dahi bu kadar olumlu şartların olmadığını ifade eden öğrenciler, gündüzlü okudukları takdirde çalışmak zorunda kalarak derslerinde de başarısız olabileceklerini ve hatta okulu bırakmak durumunda kalabileceklerini sözlerine eklemişlerdir.

Tüm bu ifadelerden yatılı okulun çalışan çocuklar için tüm fizyolojik ihtiyaçlarının giderildiği, kendilerini çalışma hayatından uzaklaştıran ve son olarak da gündüzlü okula göre daha sağlıklı bir şekilde eğitim öğretim alabilecekleri yuva niteliği ağır basan bir kurum olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu bölümde elde edilen bir diğer sonuç ise, YİBO' ların temel işlevinin değişmiş olduğudur. Çalışan çocukları, parçalanmış aile çocuklarını bünyesinde bulunduran YİBO' ların temel işlevinin öncelikli olarak çocukların beslenme, barınma, giyecek ihtiyacını karşılayan bir kuruma dönüştüğü gözlemlenmiştir. Nitekim bu durum çocukların “burası bizim evimiz gibi”, “burası annesi ve babası ayrı olan ya da babası çocuğa kötü davranıp evden atılan çocukların kaldığı bir yurt” ifadeleriyle de doğrulanmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki YİBO' lar dışında kalan ve Ankara Şereflikoçhisar YİBO örnekleminde hareketle büyük kentlerde kurulan YİBO' ların temel işlevinin geçim sıkıntısı çeken parçalanmış aile çocuklarını, yuvada büyüyen çocukları ve çalışan çocukları barındıran ve besleyen bir rehabilitasyon merkezine dönüştükleri sonucuna ulaşmak mümkündür.

Çalışan Öğrencilerin Gelecekte Beklentilerine İlişkin Sonuçlar

Görüşme gerçekleştirilen öğrencilerin büyük bir bölümü okumaya devam edeceklerini ve gelecekte doktor, öğretmen, polis, subay, hemşire vs. gibi meslek dallarında olmak istediklerini belirterek gelecekleriyle ilgili umutlu olduklarını yansıtmışlardır. Öğrencilerin çok az bir bölümü ise okumayıp çalışacaklarını ifade etmişlerdir.

Ancak öğrenci profili gözlemlendiğinde aileleri tarafından okutulamayıp çalışma hayatına yönlendirilen öğrencilerin, dar gelirli ailelere mensup çocuklar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçtan hareketle zorunlu olmayan lise eğitimlerini ancak yatılı liselere yerleştikleri koşulda sürdürebilecekleri açık görünmektedir. Yatılı lise kapsamında yer alamayan öğrencilerin ise maddi destek sunamayan aileleri tarafından normal eğitim veren liselere yerleştirilmeleri olası görünmemektedir. Öğrencilerin bu şartları değerlendirildiğinde yatılı okula yerleştirilen çalışan çocukların eğitim

öğretimlerini sağlıklı bir şekilde devam ettiremeyecekleri büyük kısmının çalışma hayatına dönecekleri sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim yatılı okuldan mezun olan son 4 yılın öğrenci profilinden yatılı okuldan mezun olan öğrencilerin yukarıda saydıkları meslek dallarında yer alamayacaklarını yansıtır sonuçlara ulaşılmıştır. Bu öğrencilerden bir kısmı pansiyonu olan meslek liselerine yerleştirilirken sadece 3 tanesi Anadolu Öğretmen Lisesi, 1 tanesi ise Spor lisesine yerleşmiştir.

Öneriler

Bu bölümde, araştırma sonuçlarından yola çıkılarak geliştirilmiş olan uygulama ve araştırma önerileri yer almaktadır.

1. Çalışan çocukların sayılarının çokluğu üzerine gerçekleştirilen çok sayıda nicel çalışma, çalışan çocuk sorununu sadece nicel boyuta indirgemektedir. Nicel araştırma; ne kadar, ne miktarda, ne kadar sık ve ne kadar yaygın sorularına yanıt ararken, nitel araştırma; niçin, nasıl ve ne şekilde sorularına yanıt aramakta ve sorunun derinlemesine ve kapsamlı irdelenmesine olanak tanımaktadır. Bu nedenle çalışan çocuklar üzerine gerçekleştirilecek araştırmaların sadece sayısal verilerle durum tespitinden öte, sorunun sebeplerini irdeleyen niteliksel araştırmalara ve derinlemesine çözümlere yönelmesi zaruri görünmektedir.
2. Araştırma bulguları, çocukların çalışmasıyla yoksulluk arasındaki bağlantının gözden kaçırılmaması gerektiğine işaret etmektedir. Bu nedende çalışan çocuk sorununu ele alırken soruna bütünlükçü bakan değerlendirmelere gidilmelidir. Yoksullukla mücadele stratejileri ve çalışan çocuklara yönelik stratejiler adı altında gerçekleştiren projeler ise çocukların yaşam ve çalışma alanlarını iyileştiren, onları çalışırken korumak amacı güden kısa vadeli çözümleriyle işlevsiz kalmakta, önleyicilikten çok rehabilite amaçlı çalışmalarıyla sorunu baki kılmaktadırlar. Çalışan çocuk sorununun önlenmesinde, sorunun nedenlerini tahlil eden ekonomik ve politik çözümler ortaya konmalı, yoksulluğu üreten toplumsal mekanizmaların dönüşmesi perspektifinden hareket edilmelidir. Sonuç olarak, çocuk işçiliğine yönelik müdahaleler ancak daha bütüncül bir yaklaşımla yoksullukla mücadele stratejileri belirlenerek, herkes için insani yaşam olanağı oluşturan, düzenli gelir güvencesinin sağlandığı, tüm yurttaşların ücretsiz eğitim, sağlık ve barınma hakkından faydalandığı, aile ve çocuk hizmetlerinin eksiksiz gerçekleştiği, bölgelerarası eşitsizliklerin giderildiği, bütünlükçü bir sosyal koruma ve sosyal güvenlik sisteminin sağlanması oranında anlam kazanabilir.
3. Milli Eğitim Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından

çalışan çocukların eğitim öğretim hizmetinden yararlanmaları doğrultusunda “YİBO ve PİO’larda çalışan çocuklara daha geniş kontenjan ayrılmalıdır.” yönündeki çözüm önerileri ve bu bağlamda gerçekleştirilen projeler geçici birer iyileştirme modeli olarak yer almıştır. Nitekim bu durumu araştırma örneklemimizde yer alan Şereflikoçhisar YİBO’ya bu projeler kapsamında yönlendirilen çalışan çocukların sayılarındaki keskin düşüşle açıklamak mümkündür. Ankara sokaklarında çalışan çocuk sayısında herhangi bir düşüş gözlenmemesine rağmen bu proje kapsamında yer alan sokakta çalışan çocuk sayısında süreç içerisinde bir azalma meydana gelmiş, bu azalma Şereflikoçhisar YİBO’ya yönlendirilen çocuklarda da kendini göstermiş, 2009 itibarıyla bu sayı 3 öğrenci ile sınırlı kalmıştır. Bu da projenin iyileştirme noktasında dahi işlevsiz kaldığını yansıtır niteliktedir. Bu tür projelerin sivil toplum kuruluşları yerine devlet eliyle ve önleyici boyutta olması gerekmektedir.

4. Çoğu parçalanmış aile çocukları ya da ebeveynlerinden birisi hayatta olmayan çocuklar olmaları dolayısıyla psikolojik sorunlarının üst düzeyde olduğu çalışan çocuklar, rehberlik servislerinin yetersiz kaldığı YİBO’larda rehabilite edilememektedirler. Bu durumun, derslerini de olumsuz etkilediğini ifade eden çalışan öğrenciler, YİBO’yu bir eğitim kurumundan öte, beslenme, barınma, giyecek gibi temel ihtiyaçlarının giderildiği bir yuvaya benzetmekte dolayısıyla eğitim öğretime yönelik kaygı düzeyleri de son derece düşük olmaktadır. Çalışan çocukların YİBO’lara yerleştirilmesi, çocukların yaşam koşullarında çeşitli iyileşmeler sağlasa da daha sağlıklı bir şekilde toplumsallaşmalarına olanak sağlama yönünde, sosyal uyum sorunu yaşayan bu öğrencilerin kısa vadede çözüm önerisi olarak kendilerine yönelik farklı rehabilitasyon merkezlerine yerleştirilmeleri ya da YİBO’ların amaç ve sorumluluklarının kapsamı genişletilip bir eğitim kurumunun yanı sıra çalışan çocuklara yönelik rehabilitasyon merkezine dönüştürülmelidir. Bu bağlamda YİBO’lara gereken alt yapı ve olanaklar sağlanmalıdır. Öğrencilerin talepleri arasında yer alan YİBO’lara psikolog atanması, özellikle çalışan çocukların YİBO’larda rehabilite edilmelerine yönelik

atılabilecek olumlu bir adım olacaktır.

5. YİBO'lara yerleştirilen çalışan öğrencilerin her ders yılı sonunda çalışma hayatına geri döndükleri değerlendirildiğinde, YİBO'ların çalışan çocukları çalışma yaşamlarından geçici olarak uzaklaştırdığı sonucuna ulaşılmıştır. YİBO'dan 8 yıllık zorunlu eğitim sürecinin sona ermesiyle mezun olan öğrencilerin öğrenim hayatlarını sonlandırarak çalışma hayatına kaçınılmaz bir şekilde başlamaları söz konusudur. Bu durum göz önünde bulundurulduğu takdirde, zorunlu eğitim öğretim süresinin 12 yıla çıkarılması, özellikle çalışan çocukların pansiyonlu liselere zorunlu olarak yerleştirilmeleri ve devamlılıklarının takip edilmesi çalışan çocukların topluma kazandırılmaları noktasında olumlu bir gelişme olacaktır.
6. Öğrencilerin yatılı okuldaki fiziksel şartların iyileştirilmesine yönelik (devlet harçlıkları, bilgisayar vs. gibi) ifadelerinden YİBO'lara ayrılan bütçenin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu yönde Milli Eğitim Bakanlığı'nca YİBO'lara ayrılan ödeneğin arttırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2000). Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan Kimi Haklar Açısından Sokakta ve Hizmet Sektöründe Çalışan Çocuklar. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Adem, M. (1982). *Kalkınma Planlarında Eğitimimizin Hedefleri ve Finansmanı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını. s.12.
- Ak, S. (2004). *Güneşin Çocukları*. (2. baskı). İstanbul: Can Yayınları.
- Akıntürk, T. (2002). *Aile Hukuku Cilt 2*, (6. baskı) İstanbul: Beta.
- Aksu, F. ve Yoldaşcan, E. (2001). Adana'da Sokakta Çalışan / Yaşayan Çocukların Sosyo-demografik Özellikleri, *Çocuk Forumu Dergisi*, sayı: 1.
- Aktaş, A.M. ve Arıkan, Ç. (2002). Çırac Statüsünde Çalışan Gençlerin Sosyo-Demografik Özellikleri ve Yaptıkları İşe İlişkin Duyguları, *HÜ. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi. Cilt 11. (1-2-3)*, 65-83.
- Akyüz, E. (2000). *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Altınoğlu Dikmeer, İ. (2001). *Psikolojik Gelişim Açısından Risk Altındaki Çocuklar, Çalışan Çocukları Eğitime Kazandırma Projesi Eğitimcilerin Eğitimi Projesi*, Ankara.
- Altıntaş, B. (2003). *Mendile, Simite, Boyaya, Çöpe... Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar*. (birinci baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuk Merkezi (ASÇÇM) (2007). *Faaliyet Raporu*. Sayısal Veriler. Web: file:///F:/sokakta_calisan_cocuk_kub_faaliyet_raporu.aspx.htm adresinden 10 Ekim 2008 tarihinde alınmıştır.
- Aralpınar, H. (1998). *Yatılı İlköğretim Bölge Okullarının Sayısal Gelişimi ve Hizmet Sunduğu Çevre*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Arı, A.(2002). Normal, Taşınabilir ve Yatılı İlköğretim Okullarının Karşılaştırılması *Milli Eğitim Dergisi* 153-154,s.169-179.
- Aslan D. (1997). *Ankara İlinde Üç Hizmet Sektöründe Üç İş Kolunda Çalışan 16 Yaşından Küçük Çocukların Özellikleri ve Benlik Saygı Düzeyleri*.

- Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atauz, S. (1997). *Diyarbakır'da Sokak Çocukları Araştırması*. Uluslar arası Lions MD-118 U Yönetim Çevresi.
- Atauz, S. (2003). *Assessment of Street Children Projects in Five Provinces in Turkey; Ankara, İstanbul, İzmir, Gaziantep, Diyarbakır*. Hacettepe University, Children's Rights Center.
- Balcı, A. (2004). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. (4. baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Başaran, İ. E. (1982). "Temel Eğitim Politikamız Ne Olmalıdır?" *Temel Eğitim ve Sorunları*. Ankara: TED.s.36.
- Başbakanlık İnsan Hakları Üst Kurulu. (1999). Başbakanlık İnsan Hakları Üst Kurulu Raporu. Ankara, Başbakanlık İnsan Hakları Üst Kurulu.
- Başkaya F. (2004). *Çığırından Çıkılmış Bir Dünya: Sosyal Sefaletin Ekolojik Felaketin Etik Yozlaşmanın Kökeni*, 2. Baskı, Maki Basın Yayın, Ankara
- Baştaymaz. T. (1990). *6-15 Yaş Grubu Bursa'da Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.
- Bekleviç, T. (2004). *Yatılı İlköğretim Bölge Okulları İçin Bir İyileştirme Projesi*. (1. baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bequele, A. Ve J. Boyden (1992), *Çocuk İstihdamıyla Mücadele*. Ankara: ILO Ankara Bürosu: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayını. 164s.
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı(UNDP), (2006) *Human Development Report*, <<http://hdr.undp.org/hdr2006/pdfs/report/HDR06-complete.pdf>>).19Nisan 2009'da alınmıştır.
- Bloom, B.S. (1964). *Stability and Change in Human Characteristics*. New York: Mc Craw-Hill Book Company.
- Bloom, B.S. (1976). *Human Characteristcs and School Learning*. New York: Mc Craw-Hill Book Company.
- Boz, H. (1993). *Ankara İlinde Çıraklık Ve Meslek Eğitimi Yasası Kapsamındaki Meslek Alanlarında Çalışan Çocukların Çalışma Yaşamı ve Eğitim-Öğretim*

- Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bulut, I. (1997). *Sanayide Çalışan Çocukların Psiko-sosyal Gelişim Sorunları: Sanayi Bölgelerinde Çalışan Çocukların Sorunları*. Ankara: TİSK yayını.
- Bulutay, T. (1995). *Türkiye'de Çalışan Çocuklar*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını No:1840.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (Ç.S.G.B.).(1997). *Çalışan Çocukların ve Genç İşçilerin Sorunları ve Çözüm Yolları Sempozyumu*. Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2002). *Çocuk İşçiliği ile İlgili Türkiye'nin Onayladığı Sözleşmeler*. Ankara, Çalışma Genel Müdürlüğü, Çalışan Çocuklar Bölümü.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2002). *ILO ve Çocuk Çalıştırılması*. Ankara, ÇSGB Yayınları.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2005). *Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmesi İzmir Projesi Raporu*. Ankara, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Çapur, O. Ç. (2006). *Çalışan İlköğretim Öğrencilerinin Eğitim Beklentileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Çelik, S. (2004). *Meclis Araştırma Komisyon Rapor Tutanağı*. Web: www.shcek.gov.tr/hizmetler/Sokakta_Yasayan_Calisan_Cocuklar/rapor1.htm - adresinden 10 Ekim 2008 tarihinde alınmıştır.
- Çırak, Y. , Çivitçi, N. (2004). Malatya İlinde Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir İnceleme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi / İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı: 550. Güz.
- Çolak, Ö. F. (1998). *Küreselleşme, Beşeri Sermaye ve Çocuk İşgücü*. Ankara: ILO ve TİSK Yayını.
- DEK (Demokratik Eğitim Kurultayı) 4. Demokratik Eğitim Kurultayı: Ön Rapor. "Eğitim Hakkı". 1-5 Aralık 2004. Eğitim-Sen Yayını, Ankara, 2004.

- Demir, C. (2001). Sokakta Çalışan Çocukların Başarısız Olma Nedenleri, Çalışan Çocukları Eğitime Kazandırma Projesi Eğitimcilerin Eğitimi Projesi, Ankara.
- Deretarla Gül, E., Mağden, D. (2002). Adana İl Merkezinde Sokakta Çalışan Çocukların Aile İçinde ve Sokakta Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi/ Journal Of Child Development And Education, Cilt 1, Sayı 6-7*, 91-102.
- Derrien, J.M. (1994). *Çocuk Çalıştırılması ile İlgili Politika Hazırlanması ve İş Denetimi Eğitim Kılavuzu*. (Çev. H. Başçıl, B. Piyal). ILO. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü. Çalışma Yönetimi Bölümü. Belge: 36.
- Dikbayır, Dayıoğlu ve Bakır, (2002). *Gelirin Çocuk İstihdamı Üzerindeki Etkisi. Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri*, Ankara: DİE Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri Dübesi DİE Yayın No. 2534, DİE Matbaası.
- Dikmen, A. (2000). *Çocuklar Çalışmalı mı? Çalışan Çocukların Görüşleri. 1. İstanbul Çocuk Kurultayı: Bildiriler Kitabı* İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayını.
- Doğan, İ. (2001). Çocuk Hakları Açısından Türkiye’de Çocuk Olgusu. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 151. s 54-64.
- DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1996-2000), 1996 Yılı Programı
- Duyar İ., Özener Ö. (2003). *Çocuk İşçiler Çarpık Gelişen Bedenler*. (1. baskı). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Engin, A. (1994) *Çalışan ve Çalışmayan Çocukların Ailelerinin Yapısal ve Psiko-Sosyal Özellikleri Açısından Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Erkin, C. ve Rende, S. (2005). Çocuk Emegi: Bizde Ucuz İstedığınız Kadar Kullanın, *Birikim Dergisi*, Sayı:192, İstanbul.
- Ertürk, Y ve Dayıoğlu, M. (2004). *Gender, Education and Child Labour in Turkey. Araştırma –Değerlendirme Raporu*. Cenevre: ILO-IPEC Programı.
- Fişek, G, (1994). *Çalışan Çocukların Sağlık ve Sosyal Sorunları*. Türk-İş/ OSTİM Çıraklık Eğitim Merkezi Çalışan Çocukların Sorunları Semineri, Ankara.

- FişekEnstitüsü.(2007).Web:http://www.fisek.org.tr/ulkelerin_alfabetik_siraya_gore_endeksi.php,20.03.2007 adresinden 10 Ekim 2008 tarihinde alınmıştır.
- Eğitim-Sen (Aralık, 2006). YİBO ve PİO'lar Sorun Üretmeye Devam Ediyor. Ankara. Web: <http://www.egitimsen.org.tr/index.php?yazi=812> adresinden 10 Ekim 2008 tarihinde alınmıştır.
- Eğitim Sen (Aralık, 2007). Mevsimlik Tarım İşçiliği Nedeni İle Eğitimine Ara Veren İlköğretim Öğrencileri Araştırması. Ankara. Web: www.egitimsen.org.tr/down/mevsimliktarimiscisi.doc adresinden 10 Ekim 2008'de alınmıştır.
- Gömlüksiz, M. & Gümüş, A. & Alparslan, I. & Selma, N. (1997) "Sokak Çocukları: Adana İlinde Bir Ön Çalışma", *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 21.
- Görak, G. ve Gülçiçek, S. (2000). *Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Çalışmaları. 1.İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı*. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı Yayını.
- Gürçay, C ve Kumaş, H.(2001) *Dünyada ve Türkiye'de Çalıştırılan Çocukların Profili*, (İçinde: Türkiye'de Çalışan Çocuklar Semineri), Ankara: DİE Yayınları.
- Güvercin, H. (2000). *Aile ve Çevre Özellikleri Açısından Gaziantep Sokak Çocukları*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), (2004). *Komisyon Tutanağı*. (30.11.2004). Uluslar arası Çalışma Örgütü.
- İkinci Dönem TİSK-IPEC Projesi Anket Çalışması (1996). *Küçük Ölçekli Metal Sanayii İşverenlerinin Çalışan Çocuklara İlişkin Duyarlılıklarını Artırmak. "Organize Sanayi Bölgelerinde Çocuk İşgücü: Doğu, Pendik ve Atatürk Sanayii Siteleri Anket Sonuçları*, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Yayın No: 156, s.20-45.
- İlgazi, A. (1996). *Dünya'da ve Türkiye'de Çocuk İstihdamı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- İlik B., Türkmen Z., Geter R. (1994) : *Sokaktan Ustalığa*, Ankara: ILO yayınları.

- ILO, (2004). *Çocuk İşçiliği İle Mücadele: İş Müfettişleri İçin El Kitabı*, Ankara: ILO Yayınları.
- ILO, (2006). *Çocuk İşçiliğinde Sona Doğru: Ulaşılabilir Bir Hedef. ILO Bildirgesinin İzlenmesi Çerçevesindeki Küresel Rapor*, Ankara: ILO Yayınları.
- Karabulut, Ö. (1996), *Türkiye’de Çalışan Çocuklar*, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı, 6-55.
- Karasar, N. (1998). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (7. baskı), Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd. Şti.
- Karataş, A., Ulutaş, Y., Erdemir, A. ve Küçüksümbül, N. (1994). *Antalya Sokaklarında Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma*. IV. Ulusal Sosyal Hizmet Konferansı, Bildiriler 3. Ankara.
- Karatay, A. (1999a). *Beyoğlu Bölgesinde Sokakta Çalışan Çocuklar ve Aileleri, 1. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı*. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı.
- Karatay, A. (1999b). *İstanbul’un Sokakları ve Çalışan Çocuklar, 1. İstanbul Çocuk Kurultayı Araştırmalar Kitabı*. İstanbul: İstanbul Çocukları Vakfı.
- Karaman, B. ve Özçalık, M. (2007). Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü. Cilt 14. Sayı 1. Web: <http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C14S12007/BKMO.pdf> adresinden 10 Ekim 2008 tarihinde alınmıştır.
- KESK, Eğitim-Sen Tebliği, (2003). *Kapitalizmin Yeniden Yapılanması ve Eğitim Politikaları, Değişim Sürecinde Kamu Hizmetleri ve Sendikal Politikalar Sempozyumu*, Ankara.
- Konanç, E. (1988). *Street Children and Children Working in the Street: Preliminary Results of a Field Study in Turkey*, Ankara: ILO ya sunulan basılmamış rapor).
- Köksal A. ve Alisinanoğlu F. (1998). Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Bir Araştırma. *Öğretmen Dünyası Dergisi*, sayı: 225, Ankara: Şafak Matbaacılık.

- Kumaş, H. (1993). *Türkiye’de Çalışan Çocuk Gerçeği ve Çalışma Koşullarının Değerlendirilmesi (İzmir Örneğinde; Ayakkabıcılık, mobilyacılık, Oto-yan Sanayi Sektörlerinde Bir Çalışma)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. (1. baskı). Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Küntay, E. (1993). *İstanbul Sokak Çocukları: Karşılaştıkları Riskler ve Koruma Politikaları, Sosyolojideki Son Gelişmeler ve Türkiye’deki Etkileri*. Ankara: UNESCO.
- Kurmuş, O. vd. (2006). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Sosyal ve Ekonomik Öncelikler Araştırması*, TESEV.
- Kuştepel, Y. ve Halaç, U. (2004). *Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi*, Dokuz Eylül University Journal of Institute of Social Sciences, 6(4), 143-160.
- Küçükcalay, Dulupçu, Turunç. (2000). *Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşgücü İstihdamının Sorunları ve Önlenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.5, S. 1 s. 103-118.
- Mağden, D., Deretarla, E. (2002). *Adana İl Merkezinde Sokakta Çalışan Çocukların Aile İçinde ve Sokakta Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi* sayı:1. s. 91-102.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), XII. Milli Eğitim Şurası. (1988). İstanbul. s.82.
- MEB İlköğretim Kurumları Yönetmeliği. (1992). Resmi Gazete. Sayı: 21308. (07.08.1992).
- MEB Milli Eğitim İle İlgili Bilgiler. (1995). Ankara.
- MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı Temel Eğitim Projesi,(2002). *İlköğretim Okullarının Sosyal Etkilerinin Değerlendirilmesi*, Ankara.
- Oğuzkan, T. (1985). *Günümüz Türkiye’sinde Ortaöğretime Genel Bir Bakış. Bugünden Yarına Ortaöğretimimiz*. Ankara: T.E.D Yayınları.
- Polat, O. (1998). *Türkiye’de Çocuğun Durumu*. Çocuk Forumu.1(1).s 1-8.
- Polat, O. (2002). *Sokak Çocukları*. İstanbul: Özgün Ofset.

- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk Hakları, Çalışan Çocuklar ve Eğitim Sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı 151. s 1-12.
- SHÇEK Genel Müdürlüğü. (2001). *VIII. Yıllık Kalkınma Planı-Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara, SHÇEK Genel Müdürlüğü.
- Sokakta Çalışan Çocukların Eğitime Yönlendirilmedi Projesi. (2002). Ankara: Türk-İş, Hak-İş ve DİSK Ortak Yayını.
- Solak, S. (1989). Yatılı Okullar ve Köy Çocukları. *Çağdaş Eğitim*. Ankara: Sayı: 142.s.40.
- Şimşek, Z, Erol N. (2003). Çalışan Çocuklarda Yeterlik Alanları, Davranış ve Duygusal Sorunlar, *Toplum ve Sosyal Hizmet*. Sayı 14. s 59-70.
- Taştı, E. (2002). *DİE Çocuk İşgücü Anketlerinin Ortaya Koyduğu Eğilimler. Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri (29-31 Mayıs 2001)* Ankara: DİE Matbaası.
- T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Üst Kurulu,1999. *İnsan Hakları Açısından Çocukların Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Ankara.
- TC. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Çocuk İşgücü Araştırması*, 2006. Sayı: 61, 20 Nisan 2007.
- Torun, İ. (2001). *Sokakta Çalışan Çocuklar ve İstanbul Örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tunçcan, N. (1999). *Küreselleşen Dünya’da Çocuk İstihdamı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkmen, Z. & İlik, B. (1994). *Sokaklarda Çalışan ve Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezine Kaydı Olan Çocukların Çalışma Yaşamlarına İlişkin Bir İnceleme*. Ankara: ILO.
- Türkmen, Z. (1994). Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Merkezi. *Yöret Postası* 6. İstanbul: Yöret Vakfı Yayınları. (Aralık 1994).
- Türkmen, M. (1998). Adana’da Sokakta Çalışan Çocukların Sosyo-Demografik Özellikleri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. Sayı:42. s. 509-515.
- TÜRK-İŞ ILO. (1995) *Deri İşkolunda Çalışan Çocukların Sorunları ve Çözüm Yolları Eğitim Semineri* 26 Ocak 1995, İstanbul.

- TÜRK-İŞ. (2007). Türkiye’de Çocuk İşçiliği. <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=259335> Web:adresinden 10 Ekim 2008 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Eğitim İstatistikleri : 2005-2006 = *Education Statistics of Turkey* : 2005-2006. Milli Eğitim Bakanlığı. 2006. Ankara.
- Uluğtekin, S. *Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma*, Bizim Büro Matbaa, Ankara, 1991.
- UNICEF, (1989). *1990’ların Çocuk Politikası Ulusal Kongresi* (26-27 Mayıs 1989, Ankara Raporu.)
- UNICEF, (1999). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı*, 1999: 20).
- UNICEF, (1999). *Dünya Çocuklarının Durumu 1999*, Ulusların Gelişimi, UNICEF, Oxford University Press.
- UNICEF, (2000). *Dünya Çocuklarının Durumu 2000*. UNICEF, Oxford University Press.
- UNICEF, (2004). *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Her Çocuk İçin Sağlık, Eğitim, Eşitlik, Koruma İnsanlığın Gelişimi)*, Ankara: Dumat Ofset.
- UNICEF, (2005). *Dünya Çocuklarının Durumu Bülteni 2005*. UNICEF, Ankara, UNICEF.
- Yıldırım, A. Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, Ö. (2002). *Çocuk İstihdamında Toplumsal Değişme Sürecinin Getirdiği Yeni Öğeler. Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri*, 29-31 Mayıs, Ankara: DİE Matbaası.
- Yozgat, F. (1990). *İlköğretim Okulu ve Yatılı İlköğretim Bölge Okullarında Öğrencilerin Psiko-sosyal Problemlerinin Araştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*. (6. baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

EKLER

Ek 1: Görüşme Formu

Görüşme Formu

Araştırma Sorusu: : Ankara ve ilçesi Şereflikoçhisar'da çalışmakta olup örgün eğitim yoluyla topluma kazandırılmak amacıyla Şereflikoçhisar YİBO'ya (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu) yerleştirilen çocukların aile ve iş yaşam koşulları, onları çalışmaya iten nedenler, YİBO kapsamında yer alma süreçleri ve bu sürece ilişkin değerlendirmeleri nelerdir?

Görüşme Soruları

1. Aile yapın ve aile yaşam koşulların hakkında bilgi verir misin?

- Ailen kaç kişiden oluşuyor?
- Nerelisin? Ankara'ya göç sonucu mu geldiniz? Göç etme sebebiniz nedir?
- Ailenin geçimini kim/kimler sağlıyor? Ne iş yapıyorlar?
- Ailen ayda toplam olarak ne kadar kazanmaktadır?
- Anne ve baban sağ mı, öz mü, birlikte mi?
- Anne ve babanın eğitim durumu nedir?
- Hangi semtte oturuyorsunuz?
- Eviniz size mi ait, kira mı? Kaç odalı?
- Yaşadığınız çevreden memnun musunuz? Çevreyle ilgili sıkıntılarınız var mı?

2. Yaz tatilleri ve bayram tatillerinde çalışma sebeplerin nelerdir?

- Sen mi çalışmak istiyorsun yoksa ailen mi çalışmanı istiyor?
- Çalışma sebebin nedir?
 - Aile geçimine katkıda bulunmak mı?
 - Ailede herhangi bir huzursuzluk (tartışma, kavga, anne babanın ayrı yaşaması boşanmış olmaları vb) gibi etkenler çalışman için birer sebep olabilir mi?

➤ Ailenizin senin geleceğin ile ilgili beklentileri neler? Okula devam etmeni mi yoksa iş bulmanı mı tercih ediyorlar?

➤ Çalışmak senin için ne ifade ediyor? Bir cümle ile açıklayabilir misin?

3. Çalışma ortamının hakkında bilgi verir misin?

- Hangi işlerde çalıştın?
- Günde kaç saat çalışıyorsun?
- Ödenen ücret günlük mü, haftalık mı, aylık mı? Ne kadar kazanıyorsun? Sence kazancın emeğinin karşılığına denk düşüyor mu ve yeterli geliyor mu?
- İşyeri evinize uzak mı? Nasıl gidiyorsun?
- İşini nasıl/ hangi yolla buldun? Patronun akrabanız mı?
- Öğle yemeğinizi nasıl karşılıyorsunuz?
- İşyerinde sana karşı patron ve müşterilerin tavır ve davranışları nasıl değerlendiriyorsun? Olumsuz tavırlarla karşılaştın mı? Örnek verebilir misin? Örneğin eksik veya yanlış tutumların olursa buna karşı patron veya müşterilerinin tutumu nasıl olmuştur?
- İşyerinde mesleğinle ilgili olmayan işler yaptırıyorlar mı?
- İşyerindeki sağlık koşulları hakkında ne düşünüyorsun?
- Yaptığınız işten memnun musun? Çalışmayı seviyor musun?
- Fırsatın olsaydı çalışmak yerine ne yapmak isterdin ya da hangi işlerde çalışmak isterdin?

4. Eğitim-öğretimin hakkındaki düşüncelerin nelerdir?

- Eğitimine kaç yıldır YİBO'da devam ediyorsun?
- YİBO'ya geliş nedenin nedir?
- YİBO'da eğitim-öğretiminize devam etmeyi sen mi istedin yoksa ailen mi istedi? Ya da herhangi bir kurum tarafından mı yönlendirildin?
- Eğer kurum aracılığıyla ise bu kurumla nasıl irtibata geçtin?

- YİBO'daki hizmetler hakkında bilgi verir misin? Pansiyon, yemekhane, aylık maaşlar (devlet paraları) gibi konularla ilgili düşüncelerin neler?
- Fırsatınız olsa nerede okumak isterdiniz? Yine YİBO'yu tercih eder miydin?
- Arkadaşlık ortamınızı nasıl değerlendiriyorsun? Senden yaşça büyük ve küçük arkadaşlarınla ilişkilerin nasıl?
- Öğretmen ve idarecileriniz hakkında düşüncelerin nelerdir? Öğretmen ve idarecilerinizden anne-baba şefkatini hissediyor musun?
- YİBO'da risk olarak karşılaştığın birtakım durumlarla karşılaşma durumun nasıl?
- YİBO gibi bir alternatifin olmasaydı eğitimi nasıl sürdürüyor olurdun?
- Fırsatınız olsaydı gündüzlü öğrenci olarak okumak ister miydin?
- YİBO'dan mezun olduktan sonra eğitim-öğretimi nasıl sürdüreceksin?
- Gelecekte hangi meslek dalında olmayı hedefliyorsun? Hedefine ulaşmak anlamında sadece YİBO'da aldığınız eğitimi nasıl değerlendiriyorsun?
- Mesleki geleceğin açısından YİBO ile ilgili beklentilerin nelerdir? YİBO'da nelerin değişmesini isterdin?
- YİBO senin için ne ifade ediyor? YİBO senin için bir yuva mı yoksa bir eğitim kurumu mu? Hangisi ön planda duruyor?